

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W TARNOWIE
INSTYTUT HUMANISTYCZNY
ZAKŁAD FILOLOGII POLSKIEJ

MAGDALENA MADEJA

Etymologia ludowa oraz naukowa nazw miejscowych
i terenowych gminy Skrzyszów w powiecie tarnowskim

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
prof. dr hab. Anny Tyrpy

Tarnów 2011

SPIS TREŚCI

ROZDZIAŁ 1	3
1.1. CEL PRACY	3
1.2. OMÓWIENIE MATERIAŁU BADAWCZEGO	4
1.3. POŁOŻENIE I HISTORIA GMINY SKRZYSZÓW	6
ROZDZIAŁ 2	11
2.1. ONOMASTYKA	11
2.2. TOPONIMIA	12
2.3. MIKROTOPONIMIA	15
2.4. STAN BADAŃ NAD TOPONIMIĄ I MIKROTOPONIMIĄ MAŁOPOLSKI	17
2.5. ETYMOLOGIA LUDOWA W ONOMASTYCE	20
ROZDZIAŁ 3	23
3.1. ZASADY ANALIZY ZEBRANEGO MATERIAŁU	23
3.2. TOPONIMY I MIKROTOPONIMY GMINY SKRZYSZÓW	24
3.2.1. SZYNWAŁD	25
3.2.2. POGÓRSKA WOLA	97
3.2.3. ŁADNA	122
3.2.4. SKRZYSZÓW	133
3.2.5. ŁĘKAWICA	153
PODSUMOWANIE	166
INDEKS	169
SPIS INFORMATORÓW	171
BIBLIOGRAFIA	172
SPIS MAP	180
ANEKS	182

ROZDZIAŁ 1

1.1. CEL PRACY

Celem niniejszej pracy jest wyjaśnienie etymologii nazw miejscowych i terenowych obiektów znajdujących się w gminie Skrzyszów (w powiecie tarnowskim). Zainteresowania językoznawcze oraz fakt, iż toponimia i mikrotoponimia tego obszaru nie została dotąd szczegółowo zbadana, skłoniły mnie do podjęcia tego tematu w pracy magisterskiej. Na wybór tematu wpłynęło również to, że gmina Skrzyszów to moja „mała ojczyzna”, postępuję więc w myśl hasła: obce rzeczy znać dobrze jest – swoje obowiązek¹.

W pierwszej części pracy omawiam zagadnienia teoretyczne: czym jest onomastyka, jaki jest jej podział. Szczegółowo opisuję dział, który bada nazwy geograficzne – przedmiot niniejszej pracy. Omawiam ponadto zagadnienia etymologii ludowej, gdyż stanowi ona istotną część tego opracowania.

Część analityczna stanowi opis etymologii nazw miejscowych i terenowych gminy Skrzyszów. Nie opisuję nazw wodnych (hydronimów), które występują na badanym obszarze, gdyż według klasyfikacji przedstawionej w pracy *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko 1998) zalicza się je do odrębnej grupy. Najczęściej nazwy własne opisywane są przez badaczy przy pomocy podziału W. Taszyckiego ze względu na kryterium semantyczne (1946) lub podziału S. Rosponda ze względu na kryterium strukturalne (1957). W pracy tej chodzi przede wszystkim o ustalenie etymologii, odwołania do powyższych klasyfikacji są przywoływane jedynie wtedy, gdy potwierdzają hipotezy pochodzenia nazw. Praca ta nie zawiera wyłącznie wyjaśnienia naukowego. Istotnym elementem są informacje, które przekazali mieszkańcy – ludzie, którzy na co dzień posługują się omawianymi nazwami. Wykorzystanie metody socjolingwistycznej w badaniach onomastycznych proponuje W. Lubaś: „okoliczności socjo- i psychiczne towarzyszące uzusowi nazwy własnej nie mogą pozostać poza sferą zainteresowań onomastycznych” (Lubaś 1984: 164). „Polska i słowiańska onomastyka od dawna były nastawione socjolingwistycznie. W początkowym etapie jej rozwoju

¹ Motto *Encyklopedii staropolskiej* Z. Glogera, Warszawa 1985.

objaśnianie nazw własnych służyło wykrywaniu różnych zjawisk dawnego życia społecznego, jak np. pierwotne osadnictwo, ustrój polityczny, prawny, obyczajowość, wierzenia religijne, różne zjawiska życia kulturalnego, materialnego i duchowego (budownictwo, uprawa, hodowla), kontakty międzyplemienne i międzynarodowe. Z nazewnictwa geograficznego odczytywano dawne rozmieszczenie flory i fauny. [...] Ten socjolingwistyczny nurt onomastyczny jest w dalszym ciągu kontynuowany. Ale przecież metoda socjolingwistyczna nie może na tym tylko poprzestać. Chodzi o coś więcej: o to, aby wszelka analiza onomastyczna miała charakter systemowy, a więc całościowy i funkcjonalny, aby ujmować zagadnienie w miarę możliwości w wielu na raz wziętych relacjach równocześnie. [...] nieuwzględnienie całej siatki czynników decydujących o powstaniu i funkcjonowaniu nazw własnych pozbawia badania cech systemowości” (Lubaś 1984: 161-162). Takie całościowe spojrzenie na nazwy miejscowe i terenowe gminy Skrzyszów jest założeniem niniejszej pracy. Staram się ująć w niej zarówno zapisy urzędowe nazw, jak również formy funkcjonujące wśród mieszkańców (często występują w nich cechy gwarowe). Oprócz objaśnień pochodzenia nazw odnalezionych w literaturze onomastycznej podaję także etymologię ludową.

Interesujący wydaje się także wynik przeprowadzonych badań, czyli odpowiedź na pytanie w jakim stopniu etymologie naukowa i ludowa są ze sobą zgodne. Podsumowanie przeprowadzonych obserwacji zamyka niniejsze opracowanie. Po nim zamieszczam indeks opisanych nazw, bibliografię oraz aneks, w którym znajduje się mapa gminy Skrzyszów oraz mapa Szynwałdu z zaznaczonymi nazwami terenowymi.

1.2. OMÓWIENIE MATERIAŁU BADAWCZEGO

Materiał badawczy tej pracy stanowią nazwy miejscowe i terenowe używane współcześnie w gminie Skrzyszów. Zebrałam je przede wszystkim podczas rozmów z mieszkańcami poszczególnych miejscowości. Pragnę zaznaczyć, że tylko materiał zebrany w mojej rodzinnej miejscowości – Szynwałdzie – jest zapisany gwara, gdyż tak przekazali mi go mieszkańcy. W gminie Skrzyszów gwara jest wciąż używana, jednak zazwyczaj w relacjach swój – swój. W relacji swój – obcy mieszkańcy używają najczęściej

polszczyzny ogólnej. Ponieważ w Szynwałdzie miałam kontakt z rodziną i znajomymi, w rozmowach używano gwary. Natomiast w pozostałych miejscowościach: Pogórskiej Woli, Ładnej, Skrzyszowie i Łękawicy informatorzy posługiwali się językiem literackim. Drugim źródłem, z którego wyekscerpowałam nazwy miejscowe i terenowe gminy Skrzyszów są wykazy urzędowe oraz mapy. Najstarsze zapisy niektórych nazw terenowych pochodzą z XIX w. Odnalazłam je na mapach austro-węgierskich z lat 1855 i 1879, a także mapie niemieckiej wydanej między 1870 a 1919 r. Wiele cennych informacji dostarczył także wydany na przełomie XIX i XX wieku *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Wiele nazw terenowych gminy Skrzyszów jest umieszczone na mapach *Tarnów* i *Pilzno* wydanych przez Wojskowy Instytut Geograficzny w 1937 roku. Istotnym punktem odniesienia był również spis sporządzony przez Komisję ustalania nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych, wydany w 1964 roku – *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych. 15: Powiat tarnowski i powiat miejski Tarnów woj. krakowskie*. Na podstawie tych źródeł mogłam ustalić, które z wymienianych nazwy funkcjonują nadal, a które już nie są znane².

Rozmowy z mieszkańcami prowadziłam od grudnia 2009 roku do maja 2011 roku. Łącznie w badaniach wzięło udział 25 informatorów, w tym: 13 osób ze Szynwałdu, 5 osób ze Skrzyszowa, 2 osoby z Łękawicy, 3 osoby z Ładnej oraz 2 osoby z Pogórskiej Woli³. Ogółem zebrałam 165 nazw, odnoszących się do 174 obiektów (w tym 5 wsi). W systemie mikrotoponimicznym gminy Skrzyszów zaobserwowałam funkcjonowanie dubletów nazwowych⁴ w odniesieniu do 9 obiektów. Zestawienie liczby nazywanych obiektów terenowych przedstawiam w tabeli 1.

² Według Ewy Rzetelskiej-Feleszko nazwy terenowe stosunkowo szybko się zmieniają (Rzetelska-Feleszko 2001a: 411).

³ Spis informatorów znajduje się na końcu pracy.

⁴ Tzn. dwóch nazw związanych z jednym obiektem utworzonych na podstawie odmiennych źródeł motywacyjnych (Mrózek 1998: 240).

Tabela 1 Liczba terenowych obiektów nazwanych w pięciu wsiach należących do gminy Skrzyszów

	Szynwałd	Pogórska Wola	Ładna	Skrzyszów	Łękawica	Razem:
Część wsi	7	-	2	4	3	16
Przysiółek	25	11	5	10	5	58
Rola	8	-	-	3	-	9
Pola	19	14	9	4	10	56
Droga	4	1	-	1	3	9
Las	4	1	-	1	2	8
Wzniesienia, zagłębienia, głązy, inne	6	4	-	-	3	13
Razem:	74	31	16	23	26	169

1.3. POŁOŻENIE I HISTORIA GMINY SKRZYSZÓW

Gmina Skrzyszów położona jest we wschodniej części województwa małopolskiego, w powiecie tarnowskim. Sąsiaduje na północy i zachodzie z gminą Tarnów, na zachodzie z miastem Tarnów, na południu z gminami Tuchów i Ryglice, a na wschodzie z gminami Czarna i Pilzno w powiecie dębickim województwa podkarpackiego.

Obecnie gmina obejmuje obszar 85,99 km² i należy do niej pięć miejscowości: Szynwałd (23,17 km²), Pogórska Wola (20,80 km²), Łękawica (15,72 km²), Ładna (13,23 km²) i Skrzyszów (13,07 km²) (Niedojadło, Kubacki 2009: 314). Liczba mieszkańców gminy (stan z 1998 r.) to 12 410 (ibidem 315). Przyglądając się mapie, można odnieść wrażenie, że teren gminy Skrzyszów swym kształtem przypomina niedźwiadka, którego głowa zwrócona jest ku wschodowi.

Skrzyszów był siedzibą samorządu gminnego już po pierwszej wojnie światowej. Jednak w roku 1933 nastąpił podział gmin na gromady i Skrzyszów stał się częścią tzw. Gminy zbiorowej w Gumniskach. W *Wykazie gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1 VII 1952* (s. 272) podano, że oprócz Skrzyszowa należały do niej także wsie: Ładna, Łękawica, Pogórska Wola, Szynwałd natomiast w tym czasie należał do gminy Ryglice (s. 273). W związku z reformą administracji w roku 1954 Skrzyszów stał się

siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej, a od 1973 roku, kiedy przywrócono podział na gminy, został siedzibą władz samodzielnej gminy (Niedojadło, Kubacki 2009: 275).

Gmina Skrzyszów posiada herb, flagę i pieczęć. Herb opracowany przez Wojciecha Drelicharza i Zenona Piecha z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, a od strony graficznej przez Barbarę Widłak z Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie został przyjęty przez radę gminy w kwietniu 2000 roku (Niedojadło, Kubacki 2009: 314). Herbem gminy Skrzyszów jest święty Stanisław w błękitnym polu, ukazany ponad złotym kościołem z wysoką wieżą, z prawicą uniesioną w geście błogosławieństwa, z głową pochyloną w prawo w stronę kościoła. Święty przedstawiony jest w czerwonym ornacie i infule oraz ze złotym pastorałem w lewej ręce i ze złotym nimbem wokół głowy. Natomiast flaga gminy Skrzyszów ma postać płata składającego się z trzech pionowych pasów: błękitnego, białego i błękitnego, o zróżnicowanej szerokości wyrażającej się stosunkiem 1 : 1 : 1. Na pasie środkowym umieszczony jest herb gminy. Stosunek szerokości do długości płata flagi wynosi 5 : 8. Pieczęć Gminy Skrzyszów ma postać okrągłą zawiera w swojej centralnej części herb gminy. Napis umieszczony na pieczęci biegnie wokół herbu i brzmi: GMINA SKRZYSZÓW⁵. Wybór świętego Stanisława biskupa i męczennika na patrona gminy Skrzyszów nie jest przypadkowy. Kult świętego ze Szczepanowa jest bardzo szeroki – to nie tylko główny patron Polski, lecz także diecezji tarnowskiej, nie dziwi więc, że zabytkowy kościół w Skrzyszowie nosi jego wezwanie. Dowodem szczególnej czci świętego męczennika w naszej gminie jest także tradycja, według której w wielu rodzinach nadawano pierwszemu synowi imię Stanisław.

Piękne jest położenie geograficzne omawianego terenu: miejscowości leżą niemalże u zbiegu trzech krain fizjograficznych: Kotliny Sandomierskiej, Płaskowyżu Tarnowskiego i Pogórza Ciężkowickiego (Niedojadło, Kubacki 2009: 17). Znaczną część terenu zajmują lasy, występują liczne wzniesienia. Około 80% powierzchni gminy Skrzyszów zostało objęte obszarami chronionego krajobrazu: Jastrzębsko-Żdźarskim Obszarem Chronionego Krajobrazu oraz Obszarem Chronionego Krajobrazu Pogórza Ciężkowickiego. Wśród malowniczych pagórków i dolin przepływają potoki: przez Szynwałd i Skrzyszów – potok Wątok (dopływ Białej), przez Łękawicę – Strusinka (Wątoczek), przez Pogórską Wolę –

⁵ Informacje zaczerpnięte z załącznika do uchwały Nr II/7/02 Rady Gminy w Skrzyszowie z dnia 9 grudnia 2002 r.

Potok Chotowski, który wpada do Wisłoki. Ponadto na terenie gminy zlokalizowano pięć pomników przyrody: drzewostan przy kościele (nr według rej. 139) oraz granitowy głaz polodowcowy (nr według rejestru 140) naprzeciw kościoła w Łękawicy, polodowcowy głaz w Pogórskiej Woli (nr według rej. 141), lipę drobnolistną na prywatnej posesji nr 499 w Szywałdzie (nr według rej. 279) oraz grupę drzew (lipy i wiązy) przy kościele w Skrzyszowie (nr według rej. 142)⁶.

Jeżeli chodzi o zarys historii omawianych miejscowości, to najstarsze przekazy źródłowe poświadczają istnienie Skrzyszowa, Szywałdu i Łękawicy w pierwszej połowie XIV wieku, a możemy przypuszczać, że osady te istniały już wcześniej. Kasztelan krakowski Spycimir z rodu Tarnowskich w 1331 r. otrzymał prawo do Skrzyszowa, a 11 maja 1344 r. Kazimierz Wielki na jego prośbę potwierdził dobra, które w różnoraki sposób nabył. W dokumencie tym wymienione było miasto Tarnów z zamkiem i wsiami: Klikową, Podgrodzem, Tarnowcem, Łękawicą, Skrzyszowem i Szywałdem (Niedojadło, Kubacki 2009: 23). Prawdopodobnie również XIV wieku sięga historia Pogórskiej Woli, wymienianej w źródłach od roku 1417 (Niedojadło, Kubacki 2009: 24). Dzieje miejscowości składających się obecnie na gminę Skrzyszów związane są z rodem Tarnowskich i ich spadkobiercami. W wyniku burzliwych działań podczas dziedziczenia majątku Hrabstwa Tarnowskiego nastąpił jego podział na dwie części: ostrogską (zwaną też „książęcą”), do której należały m.in. Łękawica i Szywałd oraz „zamojską” z Pogórską Wolą i Skrzyszowem. Rozbicie to trwało od 1620 do 1742 roku. W czasie częstych zmian właścicieli dominium tarnowskiego, popularne było dzierżawienie lub oddawanie pod zastaw należących do niego wsi. Najczęściej spośród omawianych miejscowości spotykało to Pogórską Wolę, z rzadka Skrzyszów i Łękawicę, zaś – co ciekawe – Szywałd zawsze pozostawał pod zarządem własnym Hrabstwa (Niedojadło, Kubacki 2009: 330). Ponowne zjednoczenie majątku nastąpiło gdy Barbara Sanguszkowa zrzekła się dożywocia na dobrach tarnowskich (1774), w wyniku czego jej syn – Hieronim, wojewoda wołyński, otrzymał „schedę tarnowską” z Hrabstwem, do którego weszły m.in.: Łękawica z wójtostwem, Pogorza, Pogórska Wola, Skrzyszów z wójtostwem i Szywałd (Niedojadło, Kubacki 2009: 32). Dobra te na okres około 200 lat (do 1939 roku) stały się własnością książąt Sanguszków.

⁶ Na podstawie załącznika do uchwały Nr XIII/127/08 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 28 kwietnia 2008 r.

Po wybuchu I wojny światowej, od listopada 1914 do maja 1915 roku okolice Skrzyszowa były okupowane przez wojsko rosyjskie. Tereny te jednak nie były narażone na bezpośrednie działania wojenne i dzięki temu uchroniły się przed poważnymi zniszczeniami. Nie ma dokładnych danych, ilu mieszkańców zostało wtedy wcielonych do armii, lecz wiadomo, że w latach 1914-1918 i w 1920 roku zginęło 52 mieszkańców Szynwałdu, których nazwiska widnieją na tablicy pamiątkowej w kościele parafialnym (Niedojadło, Kubacki 2009: 192-193); 54 mieszkańców Łękawicy – pomnik upamiętniający poległych poświęcono 12 listopada 1933 roku (Niedojadło, Kubacki 2009: 194).

Tragiczne skutki niósł za sobą wybuch II wojny światowej. Miejsca masowych egzekucji upamiętniają pomniki: w lesie Kruk w Skrzyszowie oraz na Sztorcowej Górze w Pogórskiej Woli. W Szynwałdzie hitlerowcy rozstrzelali działających w konspiracji mieszkańców tej wsi: sierżanta Jana Kuska i kaprała Stanisława Kopacza. Rok 1945 przyniósł co prawda wyzwolenie spod niemieckiej okupacji, niestety był też zapowiedzią trudnych czasów zależności Polski od Związku Radzieckiego (Niedojadło, Kubacki 2009: 334).

W 1949 roku Ładna przestała być częścią Skrzyszowa i stała się samodzielną miejscowością. Ta najmłodsza wieś w gminie dynamicznie się rozwija i rozbudowuje, działają tam liczne przedsiębiorstwa⁷.

Opis historii gminy nie jest głównym założeniem niniejszej pracy, dlatego ma on raczej formę szkicu. Szerzej temat ten potraktowali A. Niedojadło i G. Kubacki w opublikowanej niedawno książce *Dzieje Gminy Skrzyszów i okolic w zarysie* (2009); tam też odsyłam zainteresowanych.

Na terenie omawianej gminy występują liczne zabytki. Do najważniejszych należą: późnogotycki, drewniany kościół w Skrzyszowie, pod wezwaniem św. Stanisława z 1517 roku, dwór z początku XIX w., w którym obecnie mieści się Przedszkole Publiczne w Skrzyszowie; neogotycki, murowany kościół pod wezwaniem NMP Szkaplerznej, kaplica na Świniogórze pod wezwaniem MB Dobrej Rady, klasztor i kaplica Sióstr Służebniczek NMP w Szynwałdzie; kościół parafialny pod wezwaniem św. Mikołaja z XIV w., dwór z 1930 r. i zabudowania podworskie w Łękawicy; kościół drewniany pod

⁷ Na podstawie załącznika do uchwały Nr XIII/127/08 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 28 kwietnia 2008 r.

wezwaniem św. Józefa, dzwonnica będąca pozostałością po dawnej lokalizacji kościoła parafialnego, cmentarz z czasów I wojny światowej w Pogórskiej Woli⁸.

Piękno krajobrazu i zabytki sprawiają, że teren gminy jest atrakcyjny dla turystów – można odbywać wycieczki piesze, bądź rowerowe. Z kolei sąsiedztwo z Tarnowem pozwala na rozwój gospodarczy gminy.

⁸ Załącznik do uchwały Nr XIII/127/08 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 28 kwietnia 2008 r.

ROZDZIAŁ 2

2.1. ONOMASTYKA

Nauka o nazwach własnych – onomastyka (od gr. *onoma* ‘nazwa’) jest działem językoznawstwa. „Jej celem jest objaśnienie pochodzenia nazw własnych, ich budowy językowej, znaczeń, jakie wyrażały lub wyrażają, badanie ich historii oraz ewolucji systemu nazewniczego, wreszcie sposobu funkcjonowania w języku i w społeczeństwie dawniej i dziś” (Kaleta 1998: 15-16). Nazwy własne, przedmiot badań onomastyki, są szczególną kategorią wyrazów. Powstały w procesie komunikowania się ludzi między sobą, a ich rola wzrasta wraz z powiększaniem się wspólnoty. W ortografii polskiej cechą wyróżniającą nomina propria jest duża litera początkowa (Rzetelska-Feleszko 2001b: 405). Nowe zadania, jakie stawia sobie onomastyka sprawiają, że staje się ona dyscypliną interhumanistyczną. Jej warsztat badawczy uwzględnia idee, osiągnięcia i metody badawcze innych dziedzin humanistyki, a ponadto socjolingwistyki, teorii nazw własnych, filozofii, aksjologii, różnych teorii językoznawczych i statystyki. Wyniki badań onomastycznych służą również innym działom wiedzy, np. historii osadnictwa, historii kultury, etnogenezie Słowian, geografii, archeologii. Ważne są także dla językoznawstwa, szczególnie dla gramatyki historycznej i historii języka (Kaleta 1998: 16). Onomastyka dzieli się na:

- *antroponimię* (od gr. *ánthrōpos* ‘człowiek’) badającą nazwy osobowe,
- *etnonimię* (od gr. *ethnos* ‘lud’) badającą nazwy plemion,
- *toponimię* (od gr. *ò tópos* ‘miejsce’), która bada nazwy geograficzne,
- *choronimię* (od gr. *choros* ‘kraj’, *choron* ‘część kraju’), która zajmuje się badaniem nazw części świata, krain i państw,
- *hydronimię* (od gr. *hydōr* ‘woda’) badającą nazwy wodne,
- *oronimię* (od gr. *oros* ‘góra’) – naukę o nazwach górskich,
- *zoonimię* (gr. *zōon* ‘zwierzę’) – naukę o nazwach własnych zwierząt,

- *chrematonimię* (od gr. *chrema* ‘rzecz, towar, zdarzenie’) – naukę o nazwach własnych wytworów pracy ludzkiej, np. samochodów, pociągów, samolotów, statków itp.,
- *kosmonimię* – naukę o nazwach obiektów znajdujących się w Układzie Słonecznym⁹.

Praca niniejsza dotyczy nazw geograficznych, dlatego ten dział onomastyki omówię szczegółowo.

2.2. TOPONIMIA

H. Górnowicz *toponimię* określa nauką badającą nazwy miejsc (Górnowicz 1988: 14). Dzieli ją na:

- a. *makrotoponimię*, zajmującą się nazwami miejscowości, tj. obiektów zamieszkałych: miast, wsi, części miast i wsi, przysiółków, domów poza zwartą zabudową wsi, ulic, placów itp.;
- b. *mikrotoponimię*, zajmującą się nazwami obiektów niezamieszkałych.

Dziesięć lat później, w pracy *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, termin *toponimia* jest używany jako określenie nazw geograficznych (por. rozdział *Nazwy geograficzne – toponimia*, 1998: 191-325). Zalicza się do nich nazwy miejscowe, nazwy terenowe, nazwy górskie, nazwy wodne oraz nazewnictwo miejskie.

Niekiedy stosowana jest również inna terminologia: nazwy osad zamieszkałych określane są jako *ojkonimy* (gr. *oikos* ‘mieszkanie’), a nazwy obiektów niezamieszkałych jako *anojkonimy* (gr. *an-* ‘przeczenie nie’) (Chłudziński 2009: 12). Popularny jest także termin *toponim* (nazwa miejscowa, nazwa miejscowości) określający nazwy wsi i miast¹⁰ (Rzetelska-Feleszko 2001a: 414). Termin *ojkonim* jest szerszy niż *toponim*, ponieważ

⁹ Poszczególne działy onomastyki zostały opisane m. in. w pracy *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa-Kraków 1998.

¹⁰ O terminologii onomastycznej pisze Zofia Kaleta: „Obecnie polską terminologię onomastyczną cechuje charakter mieszany. Występują w niej zarówno terminy rodzime, jak i obce, przy czym są one często używane wymiennie” (Kaleta 1998: 77). Terminów rodzimych nie należy zastępować obcymi, gdyż terminy rodzime są bardziej czytelne. „Tekst dotyczący nazw własnych nie powinien być naszpikowany obcymi terminami, gdyż staje się wtedy nieczytelny nawet dla osób obeznanych z problematyką onomastyczną” (Kaleta 1998: 78).

odnosi się nie tylko do nazw wsi i miast, lecz do wszystkich obiektów zamieszkałych: części wsi, kolonii i przysiółków, młynów, leśniczówek itp. (Rzetelska-Feleszko 2001a: 414). Nazwy obiektów zamieszkałych, które nie są nazwami miejscowości (np. nazwy przysiółków) są różnie przyporządkowywane przez badaczy. Na przykład H. Górniewicz zalicza je do tej samej grupy co nazwy miejscowe, zaś Ewa Rzetelska-Feleszko, uważa iż nazwy przysiółków i części wsi stanowią odrębną grupę nazw, pośrednią pomiędzy nazwami wsi i nazwami miejsc niezamieszkałych (terenowymi). „Niektóre z nich są takie jak nazwy wsi, inne bliższe są nazwom terenowym (Rzetelska-Feleszko 1998: 192). H. Górniewicz stwierdza, że „rzeczywiście nazwy małych obiektów zamieszkałych są semantycznie i strukturalnie bliskie lub nawet równe nazwom terenowym, bo z nich systemowo powstały, najczęściej przez ponowienie nazwy obiektu niezamieszkanego na założony na nim obiekt zamieszkały, np. przez ponowienie nazwy pola na powstały na tym polu przysiółek, przez ponowienie nazwy potoku na założony nad tym potokiem młyn itp. W takich wypadkach stosunek obecnego do dawnego zakresu nazwy jest stosunkiem historycznym, który w konkretnym wypadku mógł, lecz nie musiał zaistnieć. Dziś są to nazwy obiektów zamieszkałych, i tak je należy traktować” (Górniewicz 1983: 7). Także E. Pawłowski określa mianem *miejscowości* wszelkie zamieszkałe obiekty topograficzne: miasta, wsie, przysiółki, osiedla, a nawet pojedyncze domy (Pawłowski 1965: 5).

Nazwy wsi i miast były częstym przedmiotem badań w Polsce. Obserwacja nazw w jakiejś okolicy ukazuje ich bogactwo i zróżnicowanie (Rzetelska-Feleszko 2001a: 414). Odkąd zaczęto badania nad nazwami miejscowymi, podejmowano próby stworzenia ich klasyfikacji. Do dziś aktualną klasyfikację opartą na cechach znaczeniowych sformułował Witold Taszycki w pracy *Słowiańskie nazwy miejscowe (ustalenie podziału)* (1964). Autor wymienia wcześniejsze publikacje dotyczące omawianego tematu i obszernie je komentuje. Na tej podstawie tworzy nowy podział nazw. Według kryterium semantycznego W. Taszycki wyróżnia (1964: 42-50):

A. nazwy miejscowe będące zawsze nazwami miejscowości:

- a. nazwy topograficzne, wyrażające właściwość topo- lub geograficzną osady,
- b. nazwy kulturalne, oznaczające dzieła rąk ludzkich albo urządzenia, instytucje i wytwory kultury społecznej i duchowej,

- c. nazwy dzierżawcze, oznaczające miejscowość będącą ongiś własnością człowieka, od imienia którego urobiono nazwę,
- d. nazwy zdrobniałe (deminutywne), oznaczające najczęściej położenie osiedla na podstawie nazwy miejscowości, w pobliżu której je założono, niekiedy zaś wskazujące miejscowość, z której pochodził osadnik czy osadnicy zakładający nowe osiedle;

B. nazwy miejscowości będące zrazu nazwami ludzi, później dopiero nazwami miejscowości:

- a. nazwy etniczne, oznaczające w najdawniejszym stanie rzeczy mniejszą lub większą gromadę ludzką na podstawie właściwości zamieszkałego przez nią skrawka ziemi, pochodzenia z pewnej okolicy lub miejscowości, charakterystycznego dla niej pożywienia itd.,
- b. nazwy patronimiczne, oznaczające pierwotnie potomków lub poddanych człowieka, którego imię, przydomko czy nazwa zawodu (godności) tkwi w nazwie miejscowej,
- c. nazwy służebne, wyrażające zajęcie dawnych mieszkańców osady,
- d. nazwy rodowe, oznaczające w najstarszym okresie swego rozwoju mieszkańców pewnej osady na podstawie nazwy osobowej, jakiej wspólnie jako członkowie tego samego rodu używali, względnie jaką ich wszystkich określano;

C. nazwy dwuznaczne;

D. nazwy ciemne.

Klasyfikacja ta została uzupełniona przez H. Borka o nowy element – nazwy relacyjne, gdy do tworzenia nowych nazw służą istniejące wcześniej toponimy (Rzetelska-Feleszko 1998: 198). E. Rzetelska-Feleszko zdecydowanie sprzeciwia się przenoszeniu klasyfikacji tej na zbiory nazw terenowych. Pisze, iż jest to błąd, ponieważ przy nadawaniu nazw obiektom niezamieszkanym wchodzi w grę inne motywacje nazwotwórcze aniżeli przy nazwach wsi. Nie ma tu nazw patronimicznych, służebnych i rodowych. Jeśli budowa formalna wskazuje na nazwę np. patronimiczną, jest to zapewne miejsce, gdzie w przeszłości znajdowała się osada, lub nazwa jest ponowiona z sąsiadującej wsi. Według badaczki możliwa jest jednak klasyfikacja strukturalno-gramatyczna o charakterze uniwersalnym, którą można zastosować do różnych kategorii nazw (Rzetelska-Feleszko 2001c: 34). Przykładem takiego podziału jest *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna*

słowiańskich nazw geograficznych Stanisława Rosponda (1957). Ze względu na budowę strukturalno-toponimiczną autor wyróżnił (Rospond 1957: 34):

- a. nazwy prymarne, tzn. niederywatowe,
- b. nazwy sekundarne, tzn. derywatowe,
- c. nazwy złożone, composita.

Jak zauważył A. Chludziński, zazwyczaj oba sposoby klasyfikacji są łączone, przy czym nadrzędny jest podział semantyczny (Chludziński 2009: 14).

2.3. MIKROTOPONIMIA

Mikrotoponimy (nazwy terenowe) powstają w wiejskich mikrowspólnotach komunikatywnych. Ich liczba w poszczególnych miejscowościach jest różna, zależy zwykle od czynników pozajęzykowych: rzeźby terenu, wielkości i rozczłonkowania gruntów. Do nazw terenowych zalicza się nazwy niewielkich obiektów: pól, części pól, łąk, bagien, wzgórz, nierówności terenu, lasów, dróg itp. Ze względu na wiele podobieństw niekiedy łączone są z nimi nazwy niewielkich obiektów wodnych: strug, małych rzek i jezior (Rzetelska-Feleszko 2001a: 411). H. Górniewicz uważa, że nazwy terenowe nazywają również góry, doliny¹¹, głązy, pojedyncze drzewa, cmentarze, morza, rzeki, jeziora, stawy, tonie rybackie¹² i obiekty związane z konfiguracją dna zbiornika wodnego. Zauważa ponadto, że pomiędzy nazwami obiektów suchych i mokrych występują poważne różnice, dlatego podział na nazwy terenowe lądowe i nazwy terenowe wodne uważa za słuszny (Górniewicz 1983: 8). „Nazwy terenowe tworzone są z reguły przez ludność używającą gwary ludowej, mają więc wiele cech gwarowych: fonetycznych, słowotwórczych i leksykalnych. Jest to klasa nazw stosunkowo szybko zmieniająca się, o żywej motywacji nazwotwórczej, przejrzystej dla użytkowników” (Rzetelska-Feleszko 2001a: 411). Pierwsze nazwy geograficzne powstały wtedy, gdy stały się potrzebne do identyfikacji wyróżniających się obiektów. Motywację nazwotwórczą opisuje E. Rzetelska-Feleszko: z otaczającej rzeczywistości wybierano charakterystyczny element i kojarzono go z odpowiednim znanym słowem. Przede wszystkim były to elementy o charakterze

¹¹ Nazwy gór i dolin bada oronimia (gr. *orón* ‘góra’) (Górniewicz 1988: 14).

¹² Nazwy wodne – nazwy mórz, rzek, jezior, bagien, kanałów i toni rybackich nazywa się hydronimami (gr. *hýdor* ‘woda’) (Górniewicz 1988: 14).

topograficznym: związane z konfiguracją terenu, roślinnością, fauną, barwą gleby lub łożyska strumienia, wielkością jeziora, biegiem rzeki czy kształtem pól. Typową motywacją nazwotwórczą jest skłonność do tworzenia nazw wskazujących na położenie obiektu w stosunku do jakiegoś innego (bliższego, bardziej znanego)¹³. W miarę zagospodarowywania przestrzeni wokół osady nowe nazwy zaczęto motywować dziełami rąk ludzkich. Nazwy od nich utworzone to nazwy kulturowe. Później, w miarę rozwoju stosunków własnościowych itp. pojawiły się nazwy motywowane rozwojem stosunków gospodarczych. Posiadanie ziemi (pól, łąk, lasów) i jej użytkowanie to również ważne źródło motywacji nazwotwórczej. Na właścicieli pól i ich części, łąk, lasów wskazują nazwy posesyjne (dzierzawcze). Oprócz wymienionych typów motywacji nazwotwórczych istnieją także nazwy, które powstały w wyniku skojarzenia jakiejś widocznej cechy nazywanego obiektu z innymi przedmiotami, np. częściami ciała, kształtem ludzkich postaci, kształtem sprzętów gospodarczych, instrumentów muzycznych, naczyń, odzieży. Tego typu nazwy są określane jako metaforyczne. Z kolei motywacje odwołujące się do jakiegoś wydarzenia związanego z nazywanym miejscem i przywołujące je na pamięć można nazwać sytuacyjnymi. Charakteryzują się one tym, że są ulotne, nietrwałe i ulegają zapomnieniu. Nazwy terenowe powstają zarówno w wyniku przeniesienia wyrazu pospolitego do klasy nazw własnych, jak i w procesie derywacji słowotwórczej. Model powstawania takich nazw polega na odtwarzaniu struktury wyrazów pospolitych z tendencją do przekraczania ograniczeń strukturalnych i semantycznych właściwych wyrazom pospolitym. Mikrotoponimy mogą powstawać również w procesie derywacji fleksyjnej. Dla nazw terenowych charakterystyczne są także nazwy dwuwyrazowe, czyli nazwy złożone zwykle z terminu topograficznego w drugim członie i przymiotnika, który go charakteryzuje w członie pierwszym. Sporadycznie pojawiają się nazwy trzy- i więcej wyrazowe (Rzetelska-Feleszko 2001a: 412-414). Według Roberta Mrózka wyróżnikami mikrotoponimii są: zredukowany w stosunku do nazw wsi i miast rejestr motywów nominacyjnych oraz liczne nazwy dwu- i wieloskładnikowe, które uzupełniają lokalne zasoby nazw jednoskładnikowych, przeciwdziałają nazewniczej homonimii (Mrózek 1998: 233-234).

¹³ R. Mrózek określa je jako lokalizujące (Mrózek 1998: 233).

2.4. STAN BADAŃ NAD TOPONIMIĄ I MIKROTOPONIMIĄ MAŁOPOLSKI

Opisując stan badań nad toponimią i mikrotoponimią Małopolski nie sposób nie powiedzieć, jaki obszar obejmuje ta część naszego kraju. Warto wiedzieć, iż nie jest to wyłącznie teren obecnego województwa małopolskiego. Małopolską nazywamy południowo-wschodnią i środkową część Polski. Oprócz Krakowskiego i Rzeszowskiego do Małopolski zalicza się także Kieleckie, Łódzkie, Radomskie i Lubelskie. „Dialekt małopolski dochodzi po Katowice, Łowicz, poza Lublin, a na Orawie i Spiszu sięga na tereny Słowacji” (Kucała 2002: 112). Toponimię i mikrotoponimię Małopolski opisywano w wielu publikacjach. Spis niniejszy zawiera jedynie wybrane prace językoznawcze dotyczące toponimii i mikrotoponimii Małopolski zaczerpnięte z *Bibliografii onomastyki polskiej*¹⁴ (obejmującej prace do roku 2000 włącznie) oraz niektóre prace późniejsze, z których korzystałam podczas pisania tejże pracy. Aby opisać stan badań wykorzystuję podział geograficzny omawianego obszaru na poszczególne ziemie. Rozpaczynam opis od południowo-wschodniego krańca Małopolski, czyli okolic Sanoka. Prace o ziemi sanockiej pisali: J. Sulisz¹⁵ i Władysław Makarski¹⁶. O nazwach miejscowych i terenowych powiatów jasielskiego i krośnieńskiego pisali Władysław Lubaś¹⁷ oraz Józef Bubak¹⁸. F. Nieckula wyjaśnił nazwę Biecz¹⁹, zaś Kazimierz Rymut opracował opis nazw miejscowych dawnego

¹⁴ *Bibliografia onomastyki polskiej do roku 1958 włącznie*, oprac. W. Taszycki przy współudziale M. Karasia i A. Turasiewiczza, Kraków 1960; *Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1959 do roku 1970 włącznie*, oprac. W. Taszycki przy współudziale M. Karasia i A. Turasiewiczza, Warszawa-Kraków 1972; *Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1971 do roku 1980 włącznie*, pod red. K. Rymuta, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1983; *Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1981 do roku 1990 włącznie*, oprac. R. Przybytek i K. Rymut, Kraków 1992; *Bibliografia onomastyki polskiej od roku 1991 do roku 2000 włącznie*, oprac. R. Przybytek i K. Rymut, Kraków 2001.

¹⁵ J. Sulisz 1907 – *Kilka zapisek z Sanoka*, Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie XIII, s. 38-43.

¹⁶ W. Makarski 1986 – *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin.

¹⁷ W. Lubaś 1961 – *O nazwie miejscowej Jasło*, „Onomastica” VII, s. 121-134; idem 1967 – *O nazwie miejscowej Krosno*, „Studia Historyczne” X, nr 3-4, s. 95-100; idem 1964 – *O nazwach miejscowości powiatu jasielskiego*, [w:] *Studia z dziejów Jasła*, Kraków, s. 571-591; idem 1963 – *Nazwy terenowe powiatu jasielskiego i krośnieńskiego cz. I*, „Onomastica” VIII, s. 195-236, cz. II, ibidem IX, 1964, s. 123-163; idem 1995 – *Nazwy miejscowe województwa krośnieńskiego*, [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta*, t. III, pod red. S. Cynarskiego, Rzeszów, s. 9-49.

¹⁸ J. Bubak 1996 – *Topograficzne nazwy miejscowości ziemi krośnieńskiej i jasielskiej*, [w:] *Literatura – Język – Kultura I*, s. 105-114.

¹⁹ F. Nieckula 1963 – *Pochodzenie i znaczenie nazwy Biecz*, [w:] *Biecz. Studia Historyczne. Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki w Rzeszowie*, Wrocław-Warszawa-Kraków, s. 27-33.

powiatu bieckiego²⁰. Bogaty opis nazw ziemi sądeckiej sporządził Eugeniusz Pawłowski²¹, nazwy tego regionu opisywały również Zofia Cygal-Krupa²² i Maria Koszyk²³. Nazwy Podhala i Orawy omawiają: Jan Rozwadowski²⁴, Teresa Gołębiowska²⁵ i Józef Bubak²⁶, zaś nazwy terenowe powiatu myślenickiego opisał Marian Kucala²⁷. Prace dotyczące nazewnictwa pogranicza śląsko-małopolskiego opublikowała Danuta Kopertowska²⁸. Nazwy miejscowe dawnego województwa krakowskiego opisali Kazimierz Rymut²⁹ i Władysław Lubaś³⁰, natomiast nazwy terenowe południowo-zachodniej części powiatu krakowskiego omówiła A. Spólnik³¹. Nazwy terenowe ziemi bocheńskiej opisał Piotr Galas³², a w sąsiadującym z nią powiecie brzeskim nazwy dawnych ról wsi Iwkowa

²⁰ K. Rymut 1975 – *Nazwy miejscowe dawnego powiatu bieckiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

²¹ E. Pawłowski 1964 – *Ogólna charakterystyka nazewnictwa miejscowego Sądeczyny. Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Oddziału Krakowskiego PAN. Styczeń-czerwiec 1964*, Kraków, s. 41-45; idem 1964 – *Jak się tworzyły dawniej i jak powstają nowe nazwy osiedli w powiecie nowosądeckim*, „Onomastica” IX, s. 88-122; idem 1965 – *Nazwy miejscowe Sądeczyny. Tom pierwszy: Ogólna charakterystyka nazewnictwa miejscowego Sądeczyny*, Kraków; idem 1971 – *Nazwy miejscowości Sądeczyny. Część pierwsza: Nazwy miast, wsi, przysiółków oraz dzielnic miejskich i wiejskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk; idem 1972 – *Dwuznaczne nazwy miejscowe (na materiale nazw wsi i przysiółków Sądeczyny)*, „Onomastica” XVII, s. 5-26; idem 1975 – *Nazwy miejscowości Sądeczyny. Część druga: Nazwy osiedli*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk; idem 1984 – *Nazwy terenowe ziemi sądeckiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.

²² Z. Cygal-Krupa 2000 – *Nazwy kulturowe i dzierżawcze w mikrotoponimii wsi Porąbka w parafii Dobra (pow. limanowski)*, „Onomastica” XLV, s. 107-114.

²³ M. Koszyk 2008 – *Nazwy terenowe wsi Gródek koło Gorlic*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 51, „Studia Linguistica” III, pod red. Tadeusza Szymańskiego, Edwarda Stachurskiego, Stanisława Koziary, Kraków, s. 167-176.

²⁴ J. Rozwadowski 1914 – *O nazwach geograficznych Podhala*, „Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego” XXXV, s. 1-7.

²⁵ T. Gołębiowska 1964 – *Terenowe nazwy orawskie*, Kraków.

²⁶ J. Bubak 1967 – *Etymologia ludowa kilkunastu nazw miejscowych na Podhalu i Orawie (z tekstem gwarowym)*, „Onomastica” XII, s. 102-108.

²⁷ M. Kucala 1959 – *Nazwy terenowe z kilku wsi w powiecie myślenickim*, „Onomastica” V, s. 67-100; idem 2008 – *Nazwy części wsi w Beskidzie Myślenickim*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 51, „Studia Linguistica” III, pod red. Tadeusza Szymańskiego, Edwarda Stachurskiego, Stanisława Koziary, Kraków, s. 183-188.

²⁸ D. Kopertowska 1980 – *Nazwy miejscowe zawodowe na terenie śląsko-małopolskiego pogranicza*, „Onomastica” XXV, s. 55-72; eadem 1977 – *Nazwy miejscowe utworzone od nazw miejscowości (na podstawie materiału z pogranicza śląsko-małopolskiego)*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze 52, Kraków, s. 109-130; eadem 1980 – *Odzwierciedlenie dziejów osadnictwa na terenie śląsko-małopolskiego pogranicza w nazewnictwie miejscowym tego obszaru*, [w:] *Kieleckie studia filologiczne*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego, Kielce, s. 113-137.

²⁹ K. Rymut 1967 – *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków.

³⁰ W. Lubaś 1968 – *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków.

³¹ A. Spólnik 1968 – *Nazwy terenowe południowo-zachodniej części powiatu krakowskiego*, „Językoznawca” nr 18-19, s. 94-102.

³² P. Galas 1949 – *Urzędowe a ludowe nazwy miejscowości w powiecie bocheńskim i okolicy*, „Język Polski” XXXIII, s. 53-54; idem 1958 – *Średniowieczne nazwy terenowe ziemi bocheńskiej (Na podstawie niektórych dokumentów z w. XIV i XV)*, „Onomastica IV”, s. 247-284.

omawia Rafał Kurzydło³³. Znajdujące się w pasie Tarnów-Rzeszów, w dawnym powiecie pilźnieńskim, nazwy miejscowe opisała Alicja Orzechowska³⁴. O nazwach miejscowych dawnego województwa sandomierskiego pisała Maria Kamińska³⁵, polemikę z jej pracą opublikował Jerzy Nalepa³⁶. Nazwami terenowymi ziemi kieleckiej zajmowali się: J. Fert³⁷ i Danuta Kopertowska³⁸, ona także opisała nazwy miejscowe województwa radomskiego³⁹. Czesław Kosyl zajmował się toponimią województwa lubelskiego⁴⁰, terenowe nazwy własne Lubelszczyzny opisał również M. Łesiów⁴¹. Pracę *O nowszych nazwach miejscowych na terenie wyżyny lubelsko-sandomierskiej* opublikowała Maria Kamińska⁴². Jak widać, nazwy miejscowe i terenowe poszczególnych części Małopolski były częstym tematem badań językoznawców. Takie bogactwo opracowań pozwala na porównywanie nazw i dokładny opis toponimów i mikrotoponimów występujących w gminie Skrzyszów, gdyż teren ten nie został jeszcze dogłębnie zbadany. Lukę tę staram się w pracy niniejszej wypełnić.

³³ R. Kurzydło 2008 - *Nazwy własne dawnych ról w mikrotoponimii wsi Iwkowa (powiat brzeski)*, „Język Polski” LXXXVIII, s. 231-243.

³⁴ A. Orzechowska 1975 - *Nazwy miejscowe dawnego powiatu pilźnieńskiego oraz prawobrzeżnej części dawnych powiatów sandomierskiego i wiślickiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

³⁵ M. Kamińska 1964-1965 - *Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego*, cz. I-II, Prace Onomastyczne nr 6, Wrocław-Warszawa-Kraków.

³⁶ J. Nalepa 1973 - *Krytyczne i metodyczne uwagi o nazwach miejscowych dawnego województwa sandomierskiego*, „Opuscula Slavica” 2, Lund.

³⁷ J. Fert 1968 - *Nazwy geograficzne wsi Korytnica (woj. kieleckie)*, „Językoznawca” nr 18-19, s. 103-109.

³⁸ D. Kopertowska 1984 - *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego*, Kraków; eadem 1998 - *Topograficzna motywacja nazw miejscowych (na przykładzie Kielecczyzny)*, „Onomastica” XLIII, s. 37-51.

³⁹ D. Kopertowska 1994 - *Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy osiedli mieszkaniowych, placów, alei i ulic*, Kielce.

⁴⁰ Cz. Kosyl 1978 - *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk; idem 1979 - *Z toponimii dawnego województwa lubelskiego*, Biuletyn LTN, Humanistyka 21, s. 11-18.

⁴¹ M. Łesiów 1972 - *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin.

⁴² [w:] *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego VIII*, Łódź 1962, s. 259-268.

2.5. ETYMOLOGIA LUDOWA W ONOMASTYCE

Etymologia ludowa jest procesem naturalnym, zachodzącym w ramach normalnych zmian języka (Cienkowski 1972: 14). Próbę uściślenia, uporządkowania i uzupełnienia oraz uogólnienia wiedzy o niej podjął Witold Cienkowski w pracy *Teoria etymologii ludowej* (1972). Autor jednak uznaje termin *etymologia ludowa* za nieadekwatny i anachroniczny, zastępuje go więc terminem *reinterpretacja etymologiczna* (Cienkowski 1972: 10). „Podstawą zjawisk reinterpretacji etymologicznej jest przeważnie skojarzenie brzmienia wyrazu wyjściowego z brzmieniem wyrazu mocnego. Skojarzenia semantyczne są mniej ważne” (ibidem 106). Zjawisko to da się łatwo obserwować i analizować na wyrazach obcych, które mają na ogół luźniejsze związki z resztą słownictwa danego języka niż wyrazy rodzime. Procesy etymologii ludowej zachodzą także w nazwach własnych, podobnie jak w apellativach. Autor podkreśla, że znaczna część nazw własnych to wyrazy nieprzejrzyste i nie motywowane, a warunki ich użycia i zapisy (głównie w dokumentach), ułatwiają śledzenie zmian ich postaci nawet na przestrzeni setek lat (ibidem 11).

Władysław Lubaś postuluje, aby w badaniach onomastycznych korzystać z metody socjolingwistycznej. Uważa on, że onomastyka musi zajmować się analizą zarówno płaszczyzny „langue”, jak i płaszczyzny „parole”, czyli uzusu, nie można ich sztucznie od siebie oddzielać (Lubaś 1984: 161). „Onomastyka podobnie jak inne składniki języka, w uzusie ulega odpowiedniej aktualizacji, do czego wykorzystuje się strukturę tekstu. [...] Stosowanie metod socjolingwistycznych w onomastyce to nic innego jak stosowanie takich metod lingwistycznych, które uwzględniają dwojakiego rodzaju uwarunkowania systemowe: wewnętrzne ukazujące mechanizmy relacji poszczególnych elementów językowych względem siebie i zewnętrzne, wskazujące na relacje składników systemu względem ich użytkowników – nadawców i odbiorców w procesie komunikowania, a więc ich związku z właściwościami nadawców, odbiorców, czasem i przestrzenią komunikowania, wreszcie z sytuacją i celem komunikowania” (Lubaś 1984: 161). Założenia W. Lubasia wykorzystuje R. Mrózek opisując toponimię Śląska Cieszyńskiego⁴³. Píše, że „uwzględnienie socjolingwistycznego aspektu funkcjonowania tworów

⁴³ Por. R. Mrózek 1990 – *Socjolingwistyczna interpretacja poświadczeń nazewniczych*, [w:] *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*, Katowice, s. 18-22.

onimicznych na płaszczyźnie tekstu [...] pozwala spojrzeć na poświadczony mikrotoponimy⁴⁴ jako na struktury fonologiczne, morfologiczne czy leksykalne aktualizowane w konkretnych strukturach tekstowych, uzależnionych od środowiska aktu komunikacji językowej” (Mrózek 1990: 18). Ze względu na zasięg komunikatywnego użycia nazw terenowych przy sporządzaniu tzw. arkuszy zeznań, by wymiar podatkowy w gminie był wiarygodny, oprócz autora urzędowego spisu obecni byli także bezpośredni informatorzy. „Struktury tekstowe ksiąg wykazują więc bezpośrednie uzależnienia od właściwości języka lokalnych ludowych informatorów oraz wiedzy językowej konkretnego «pisarza», usiłującego utrwalić w szczegółowych zapisach katastralnych przekazywane dane toponimiczne” (ibidem 19).

„Etymologizowanie jest właściwością umysłu ludzkiego” (Paluszak-Bronka, Czachorowska 1998: 410). „Niemał każda nazwa wsi posiada własną etymologię, a często nawet kilka. Wśród ludności wiejskiej krążą nieraz fantastyczne opowiadania na temat nazw miejscowych” (Bubak 1967: 102). Różnicę pomiędzy etymologią ludową a naukową objaśnia Józef Bubak: „przy klasyfikacji językoznawczej nazw miejscowych bierze się pod uwagę znaczenie nazwy w momencie jej powstania, kiedy wyraz pospolity czy nazwa osobowa stawała się nazwą miejscową. Wiadomo, że nazwa miejscowa z czasem zostaje pozbawiona istotnych cech charakteryzujących dane osady ludzkie i w ten sposób tworzy się możliwość powstania etymologii ludowej poszczególnych nazw, która jest próbą objaśnienia danej nazwy w oparciu o jej dzisiejszą, aktualną budowę gramatyczną” (Bubak 1967: 102). Etymologia ludowa nie dotyczy jednak wyłącznie nazw występujących na wsi. Anna Paluszak-Bronka i Magdalena Czachorowska opublikowały artykuł pt. *Etymologia ludowa a naukowa nazw wybranych osiedli bydgoskich* (1998). Po zestawieniu wyjaśnień mieszkańców z ujęciem naukowym badaczki wysnuły następujące wnioski: 1. różnice w etymologii ludowej i naukowej wynikają stąd, iż onomasta rozpatruje nazwę pod kątem jej budowy, źródłosłowu, a przeciętny użytkownik języka, chcąc wytłumaczyć skąd wzięła się dana nazwa, tworzył mity, legendy, dotyczące nazwy na zasadzie asocjacji i konotacji, nie odwołując się do analizy struktury słowotwórczej pierwotnego jej podłoża leksykalnego (wniosek ten pokrywa się ze zdaniem J. Bubaka), 2. gdy nazwa miejscowa jest

⁴⁴ Pochodzą one z ksiąg gminnych katastru (z terenu Śląska Cieszyńskiego) sporządzonych w dwóch wersjach językowych – niemieckiej oraz czeskiej.

jednoznaczna formalnie i semantycznie, etymologia ludowa jest zbieżna z nauką i wydaje się wiarygodna, 3. etymologie ludowe opierają się na różnych skojarzeniach w przypadku wątpliwości natury semantycznej lub formalnej, 4. w przeciwieństwie do naukowej, etymologia ludowa występuje niejednokrotnie w kontekście nacechowanym emocjonalnie (Paluszak-Bronka, Czachorowska 1998: 410). Natomiast Józef Bubak po przeanalizowaniu etymologii ludowej kilkunastu nazw miejscowych na Podhalu i Orawie uznał, że etymologia ludowa jest najczęściej błędnym objaśnieniem znaczenia nazwy, chociaż zdarzają się wypadki kiedy pokrywa się z naukową interpretacją nazwy (Bubak 1967: 102).

ROZDZIAŁ 3

3.1. ZASADY ANALIZY ZEBRANEGO MATERIAŁU

Zebrane informacje dotyczące nazw miejscowych i terenowych gminy Skrzyszów, stanowiące materiał badawczy niniejszej pracy, dzielą się na dwa rodzaje. Pierwszym są relacje i hipotezy interpretacyjne nazw, które przytaczali mieszkańcy, drugim zaś to, co odnalazłam w pracach językoznawczych dotyczących toponimii i mikrotoponimii.

W części analitycznej niniejszej pracy każda z pięciu wsi należących do gminy Skrzyszów omówiona jest w osobnym podrozdziale, stosuję opis geograficzny: omawiane obiekty sąsiadują ze sobą. Opis rozpoczynam od wysuniętej najbardziej na południe miejscowości Szynwałd, następnie omawiam Pogórką Wolę, Ładną, Skrzyszów i Łękawicę. Artykuł hasłowy ma następującą budowę: hasłem jest używana przez mieszkańców danej wsi forma nazwy (są to postaci gwarowe bądź nieposiadające cech gwarowych – w zależności od tego, jak realizują je użytkownicy), po hasle podaję w nawiasie określenie charakteru obiektu (np. wieś, pole, las). Artykuł podzielony jest na trzy punkty. W pierwszym cytuję wypowiedzi informatorów dotyczące poszczególnych nazw. Zawierają one najczęściej dane o położeniu, charakterze badanego obiektu oraz próbę wyjaśnienia etymologii nazwy. Do etymologii ludowej zaliczam również informacje pochodzące z Internetu i źródeł pisanych, które nie są pracami onomastycznymi. Pochodzenie cytatu jest wtedy podane w przypisie dolnym. Drugi punkt stanowią zapisy nazw wyekscerpowane ze źródeł pisanych – wykazów urzędowych, skorowidzów a także map. Ułożone są one chronologicznie poczynając od nazw najstarszych do najnowszych poświadczeń źródłowych. Przy każdym z zapisów podaję skrót źródła oraz rok, w którym wystąpił. Jeżeli nazwa nie była notowana, w punkcie tym zamieszczam formułę: „nazwa nie notowana w dostępnych mi źródłach”. Z kolei punkt trzeci zawiera objaśnienie oraz odwołanie do różnych opracowań językoznawczych. Skonfrontowanie danych ze źródeł onomastycznych z pochodzącymi z eksploracji terenowej pozwoliło na szczegółowy opis omawianych nazw. Niejednokrotnie pojawiało się wiele hipotez interpretacyjnych dotyczących jednej nazwy. Staram się omówić każdą z nich i ustalić, która jest najbardziej

prawdopodobna. Nie zawsze jednak udało się rozstrzygnąć, która z podawanych możliwości jest tą właściwą. Jeśli w nazwie pojawiają się cechy gwarowe odnotowuję je i nazywam. Objaśnienia przeprowadzam w oparciu o prace Stanisława Urbańczyka *Zarys dialektologii polskiej* (Warszawa 1984) i Mariana Kucały *Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego* (Kraków 2002). Punkt ten zawiera także komentarz dotyczący etymologii ludowej i naukowej omawianej nazwy, czyli ocenę na ile są one zgodne.

3.2. TOPONIMY I MIKROTOPONIMY GMINY SKRZYSZÓW

W związku ze znaczącymi rozbieżnościami w zakresie klasyfikacji i terminologii nazw geograficznych (por. rozdział 2), pragnę wyjaśnić, jakimi terminami będę posługiwać się w niniejszej pracy. Omawiam tu nazwy miejscowe (toponimy) i terenowe (mikrotoponimy) gminy Skrzyszów. Nie opisuję nazw potoków i stawów, gdyż zgodnie z klasyfikacją przyjętą w pracy *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (1998), należą one do nazw wodnych, czyli hydronimów.

Po nazwie omawianego obiektu określam jego charakter.

A. Obiekty zamieszkane:

- a. **wieś** – nazwa miejscowości, odnosząca się do administracyjnie samodzielnego punktu osadniczego, osady (Makarski 1986: 8),
- b. **część wsi** – obejmuje duży obszar wsi, w którym znajdują się mniejsze jednostki: przysiółki, pola, lasy itp.,
- c. **przysiółek** – zwarte, czasem rozprószone skupisko kilkunastu, kilkudziesięciu, wyjątkowo kilku domów, stanowiących pewną całość terenową (czasem w pewnym sensie nawet jednostkę administracyjną) oraz posiadającą wspólną nazwę (Pawłowski 1965: 12),
- d. **rola** – pojęcie to nie jest używane w gminie Skrzyszów, jednak w literaturze opisującej mikrotoponimię występuje często⁴⁵. Pasowym układem gruntów, polegającym na tym,

⁴⁵ Według M. Kucały *rola* to 'część wsi: ok. 6 gospodarstw posiadających ziemię (ok. 30 hektarów) w jednym kawałku (pola wymieszane)' (Kucala1957: 258).

że od drogi (rzeki) stanowiącej oś wsi, odchodzą równej szerokości pasy gruntów należące do poszczególnych osadników, charakteryzują się wsie łąkowe (Kurzydło 2008: 232). Wsią taką był Szynwałd, do dziś prostopadle do rzeki Wątok, po obu jej stronach, rozciągają się pasy ziemi, których nazwy pochodzą od nazwisk dawnych właścicieli⁴⁶. Terminu *rola* będę używać w odniesieniu do nazw określających te pasy, jednak tylko wtedy, gdy są one zamieszkane, a nie mają odrębnej nazwy,

- e. wyjątkowo pojawiają się również nazwy zaliczane w wykazach urzędowych do części wsi, tak naprawdę będące jedynie pojedynczymi domami. Informacje takie zawsze są odnotowane w opisie danej nazwy.

B. Obiekty nie zamieszkane:

pola, lasy, głązy, wzniesienia, zagłębienia, drogi.

3.2.1. SZYNWAŁD

Szynwałd (wieś)

1. *Szynwałd to znaczy piękny las.* (M. Ź.)

* * *

2. Szynwałd wieś i d.[wór] (*Skorowidz* 1931: 1695)

Szynwałd, -du szynwałdzki (UN 1964: 121)

Szynwałd – wieś (WUN III 417)

3. W przeszłości okolicę Szynwałdu oraz pozostałe tereny wokół Tarnowa porastały wielkie lasy. Świadczą o tym zapisy w dokumentach oraz nazwy niektórych miejscowości, np. Brzozowa, Dąbrowa, Poręba czy Jodłowa (Mateszew, Sikora 1981: 99). Nie dziwi więc, że nazwa Szynwałd pochodzi od niemieckich słów Schön Wald – piękny las⁴⁷. „Słuszność tej hipotezy potwierdza nazwa sąsiedniej wioski – Zalasowa... za lasem. Czyli przed nią musiał istnieć las” (Plebanek 1994: 8). Spolszczona nazwa niemiecka bierze początek stąd, iż w XIV wieku kasztelan

⁴⁶ Pozostałość po dawnej strukturze własności zwartych łąków pól występuje także w sąsiedniej wsi – Zalasowej. Ich nazwy pochodzą z reguły od nazwisk byłych kmieci (Hebda 2002: 13).

⁴⁷ A. Orzechowska ogranicza się tylko do określenia, że Szynwałd to „nazwa pochodzenia obcego” (Orzechowska 1975: 57).

krakowski Spycimir prowadził wielką akcję osiedleńczą w swoich dobrach. „Szynwałd został zasiedlony ludnością niemiecką, stąd też i nazwa niemiecka” (Plebanek 1994: 7). Zarówno o. Kazimierz Plebanek, jak i o. Stanisław Stańczyk dla ścisłości historycznej przytaczają jeszcze drugą hipotezę powstania nazwy miejscowości. Wywodzi ją ona od słów „siny wał”, co jakoby miało związek z mgłami unoszącymi się nad wsią, przede wszystkim w porach jesiennej i wiosennej. Dowodem popierającym to przypuszczenie miała być używana niegdyś nazwa najwyższego wzniesienia na pograniczu Szynwałdu, Zwiernika, Łęk i Zalasowej – Sinogóra. Bardziej przekonujące są jednak dowody poświadczające niemieckie pochodzenie nazwy (Stańczyk 1989: 14, Plebanek 1994: 8), co więcej – w dokumentach kościelnych pochodzących z połowy XIX wieku spotykamy wyraźną pisownię Schönwald (Stańczyk 1989: 15).

Pierwsza historyczna wzmianka o Szynwałdzie pochodzi z 1344 roku, kiedy to Kazimierz Wielki specjalnym dokumentem potwierdził dobra, które w różnoraki sposób nabył doradca królewski, kasztelan krakowski Spycimir. W tym dokumencie widnieje zapis *Sonvald sive Mnych*. K. Plebanek w ten sposób objaśnia dodanie tej drugiej nazwy: „Już we wczesnym średniowieczu istniała tu osada. Wiemy, że w IX/X w. okolice Tarnowa wchodziły w skład państwa Wiślan. Państwo Wiślan znalazło się w zasięgu działalności świętych Cyryla i Metodego, którzy już w IX w. przynieśli na te ziemie chrześcijaństwo. W istniejącej osadzie mógł prowadzić akcję ewangelizacyjną jakiś zakonnik, mnich. Mogła tu istnieć pustelnia... stąd nazwa Mnych” (Plebanek 1994: 11).

Nim ukształtowała się współcześnie obowiązująca nazwa Szynwałd, w dokumentach zapisywano różne wersje. Na ich podstawie możemy obserwować ewolucję sposobu zapisywania nazwy:

1344 – Sonvald sive Mnych

1350 – Szinvald

1352 – Sinvald

1353 – Szunwald

1357 – Synvald

1416 – Schönvald, Sthynvald

1441 – Szynewald

1530 – Szynewald

1542 – Szynewald (Plebanek 1994: 11).

Po raz pierwszy nazwa Szynewald pojawia się w piśmie krakowskiego biskupa Piotra Gamrata i odtąd coraz częściej występuje w dokumentach. W końcu przyjmuje się na stałe i obowiązuje do dziś.

Hipoteza, iż Szynewald to spolszczona nazwa niemiecka jest bardzo popularna wśród mieszkańców, głównie za sprawą publikacji księży pochodzących z tej wsi – o. S. Stańczyka (1989) i o. K. Plebanka (1994). Nawet najmłodszy szynwałdzianin wie, że *Szynewald* to znaczy *piękny las*, dlatego też nie funkcjonują legendy o pochodzeniu tej nazwy. Gwarowa realizacja nazwy to *Synwołd* – z zachowanymi cechami gwarowymi: mazurzeniem: *s* zamiast *sz* (Kućała 2002: 23-24) i *a* pochylonym. M. Kućała pisze, że „dawne długie *a* (później pochylone, tzn. zbliżone w wymowie do *o*) jest dziś wymawiane jak *o* lub podobnie [*ptok loto*] w gwarach całej Polski z wyjątkiem pogranicza wschodniego” (Kućała 2002: 9). Czasem można też usłyszeć, że szynwałdzianin to *synwalskie ludzie*.

Dół (część wsi)

1. *Szynewald dzieli się na Szynewald Dolny i Szynewald Górny. Dół położony jest od północnej strony kościoła, a Góra od południowej.* (M. Ż.)
[Trzeba z kimś porozmawiać stamtąd] *żeby się dowiedzieć, czy tam na Dole mają jakie nazwy czy to wszystko jest Japonia.* (M. P.)

* * *

2. Dół, Dołu (UN 1964: 121)
Dół, Dołu, cz. wsi Szynewald (WUN I 361)
Dół część wsi Szynewald (MS)
Szynewald Dolny (MT)
3. W *Wykazie urzędowych nazw...* zapisano wiele części miejscowości określanych jako *Dół* (WUN I 356-361). Potwierdza to także E. Pawłowski: „dół [występuje] często jako nazwa dzielnicy, dolnej części wsi” (1965: 165). Również definicja

podana w *Słowniku* pod redakcją B. Dunaja jest trafna: „dół ‘miejsce niżej położone (zwykle teren, powierzchnia ziemi), fragment przestrzeni znajdujący się poniżej, widziany ze wzniesienia, z podwyższenia, z góry’” (Dunaj 2005: 105). Opozycja *Góra – Dół* to częste zjawisko w nazewnictwie części wsi w Polsce. Podział taki jest także głównym rozróżnieniem części wsi Szynwałd. Punktem centralnym, który umownie wyznacza podział, jest kościół parafialny. Teren na północ od niego nazywany jest *Dołem*, a na południe *Górq*. W ich obrębie znajdują się mniejsze przysiółki. Raczej nie używa się zestawień przydawkowych: *Szynwałd Dolny* lub *Szynwałd Górny*, mimo że taki podział podaje mapa topograficzna. Pewną nieścisłość można zaobserwować na mapie gminy Skrzyszów (MS), która podaje opozycję *Dół – Szynwałd Górny*. Mieszkańcy jednak w rozmowach, gdy na przykład chcą określić miejsce zamieszkania używają określeń, że ktoś jest z *Góry* lub z *Dołu*. Można także usłyszeć wypowiedź: *mieszkam na Dole* albo *na Górze*. Dowód powszechności tych nazw znajdujemy m. in. w publikacji K. Plebanka, który pisze: „W moich latach chłopięcych dróżnikami byli: na dole Kantor, a na górze Madeja z Zalasowej” (Plebanek 1994: 358-359). Używane były także określenia mieszkańców utworzone od tych nazw, np. *To jakisi dólski chłop* (tj. mieszkaniec Dołu) lub mówiono, że ktoś jest *górski*, czyli z *Góry*⁴⁸. Zob. *Góra*.

Góra (część wsi)

1. *U nos zawse buło Góra i Dół, z Góry, z Dołu buło godanie.* (M. M.)
Szynwałd jes podzielony: połniowo strona to jes Góra, teren bardzi górzysty, a Dół równinny. (K. Cz.)
U nos jes Góra i Dół. (J. M.)

* * *
2. *Góra, -ry* (UN 1964: 121)
Góra, -ry, cz. wsi Szynwałd (WUN I 501)
Szynwałd Górny część wsi Szynwałd (MS)
Szynwałd Górny (MT)

⁴⁸ Współcześnie raczej te określenia nie funkcjonują.

3. *Góra* to określenie południowej strony Szynwałdu. Powstanie tego typu nazw uwarunkowane było topografią terenu. *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce* notuje ich wiele (WUN I 495-501). Wśród kilku znaczeń słowa *góra* znaleźć można odpowiednie w tym wypadku wyjaśnienie: „góra zwykle blm ‘część czegoś znajdująca się wyżej, położona ponad innymi częściami’” (Dunaj 2005: 160). I rzeczywiście, jadąc drogą powiatową 1357 K z Tarnowa do Ryglic można zauważyć, że teren łagodnie wznosi się do góry. Wzdłuż wspomnianej drogi przejeżdża się przez: Skrzyszów – Dolny i Górny, Szynwałd – Dół i Górę oraz Zalasową – Niżną i Górną. (Więcej informacji na temat podziału *Góra – Dół* w Szynwałdzie znajduje się pod hasłem Dół).

Wschodnio Góra (część wsi)

1. *Górę dzieli droga i rzeka Wątok – podzielono na dwie części: wschodnią i zachodnią.* (M. Ż.)

* * *

2. Wschodnia Góra (UN 1964: 122)
3. Jak już było wspomniane, *Góra* i *Dół* to najbardziej ogólny podział wsi Szynwałd. Części te dzielą się na mniejsze przysiółki, w ich obrębie znajdują się osiedla i pola. Podobne rozróżnienie obserwujemy na tzw. *Górze*: przedziela ją, tak jak całą miejscowość, rzeka Wątok i droga powiatowa 1357 K Tarnów-Ryglice. Na wschód (w stronę Świniogóry) znajduje się Wschodnia Góra, a na zachód (w stronę Trzemesnej) Zachodnia Góra. Wymowa *Wschodnio* (*Zachodnio*) zamiast *Wschodnia* (*Zachodnia*) świadczy o zachowaniu wymowy dawnego *a* długiego (później pochylonego) jak *o* (Kucala 2002: 9).

Zachodnio Góra (część wsi)

1. *Górę dzieli druga i rzeka Wątok – podzielono na dwie części: wschodnią i zachodnią.* (M. Ż.)

* * *

2. Zachodnia Góra (UN 1964: 122)
3. Zob. Wschodnio Góra.

Świniogóra (przysiółek)

1. *Na wschód od Szywnaldu Górnego jest położony przysiółek Świniogóra. [Nazwa pochodzi stąd, że] było tam dużo panien z dzieckiem [tzn. miały nieślubne dzieci], pogardliwie od naszych przodków, panny z dzieckiem tam były, ni ma tam cudów, po świńsku sie zachowywały. (M. Ż.)*

Świniogóra, Świniogóra a skąd to się wzięło? (M. P.)

Ks. Siemieński chciał nazwać Świniogórę Świętą Górą, ale biskup, który przyjechał z nieoficjalną wizytą tam nie wyraził zgody, bo uznał, że nie ma tam ani kościoła, ani kaplicy, ani nic świętego. (W. Z.)

Są dwie wersje wyjaśnienia nazwy Świniogóra. [Pierwsza, że było] dużo dzików, dzikich świń, a druga geneza nazwy: po chrzcie Polski na tym wzniesieniu czcili ludzie jakieś bóstwo i opierali się chrześcijaństwu i nazwały ich świniami od tego. (J. M.)

Świniogóra wielkie osiedle, jes na górze, od dzikich świń, [bo] było ich tam dużo, nazwane Świniogóra. (K. Cz.)

Ważne miejsce we wsi Szywnałd zajmuje duży przysiółek Świniogóra – Święta Góra, teren typowo rolniczy. Z jego nazwą wiążą się różne opowieści. Sinogóra – tak brzmiała jedna z nazw przysiółku, która powstała od tego, że nad górą i lasem często unosiły się gęste, wysokie mgły, był to tzw. „Siny Wał”. Inne podanie głosi, że w okolicy ludzie hodowali dużo trzody i że w lasach było dużo zwierzyny, a przede wszystkim dzików, a także Świniogóra jako pogardliwa nazwa wypowiedziana przez jednego z proboszczów Szywnaldu ze względu na niezbyt moralne prowadzenie się mieszkańców tego zakątka wsi. Święta Góra – nazwa dotyczy czasów współczesnych, która ukazuje mieszkańców jako dobrych ludzi, gdyż na wszystkich uroczystościach maryjnych, odpuszcie jest piękna pogoda, stąd patronująca w tutejszej kaplicy Matka Boża Dobrej Rady jest nazwana Matką Boską Pogodną. Kaplica została poświęcona w 1985 r. przez ks. S. Zymułę ówczesnego proboszcza. Zakątek ów dostąpił zaszczytu i wyróżnienia, gdyż z tego miejsca

rozpoczęło się preludium peregrynacji Ikony Chrystusa Przemienionego po diecezji w maju 2003 roku⁴⁹.

Świniogóra (Świnia Góra) (Świniogóra Szywnwałdzka). Największy przysiółek Szywnwałdu. Początkowo używano nazwy Sina Góra lub Sinogóra. Nazwa ta pojawia się w 1846 r. w Kronice parafialnej. Pochodzi prawdopodobnie od mgieł, unoszących się wokół okolicznych wzniesień. Nie wiadomo skąd pochodzi nazwa Świniogóra. Ks. Aleksander Siemieński po wybudowaniu tam ochronki zaczął używać nazwy Święta Góra lub Góra św. Teresy⁵⁰.

Góra święty Teresy bo w ty ochronce chyba był obroz święty Teresy... (M. M.)

* * *

2. Świnia góra (AW 1855)

Świnia Ga (AW 1904)

Swinia Gorna (N)

Świniogóra (P 1937)

Świnia Góra (UN 1964: 122)

Świnia Góra, -niej -ry - góra (UN 1964: 123)

Świnia Góra, -niej -ry, przys. gm. Skrzyszów (WUN III 439)

Świnia Góra przysiółek wsi Szywnwałd (MS)

Świniogóra Szywnwałdzka (MT)

3. „Mianem Świniogóry określa się największy przysiółek Szywnwałdu [...]. Dziś nie sposób wyjaśnić, skąd wzięła się ta nazwa. Pewne ślady zdają się wskazywać, że pierwotnie brzmiała: „Sinogóra”. Nazwa ta miałaby podstawę w uwarunkowaniach topograficznych Szywnwałdu. [...] Świniogóra jest najwyższym wzniesieniem w Szywnwałdzie 386 mnpm, najbardziej rzucającym się w oczy. Jesienią i na wiosnę mgły i opary czyniły ją siną. Stąd nazwa Sina Góra lub Sinogóra” (Plebanek 1994: 206). Hipotezę tę potwierdza zapis w kronice parafialnej z roku 1846. Ówczesny proboszcz, ks. Tomasz Stański, zapisał pod datą 19 lutego: „Łęczenie zaś od Siniogóry z kilkoma także ze Siniogóry wpadli tegoż dnia, tj. 19 lutego na tutejszy folwark i splądrowali go”. Dalej pisze o. K. Plebanek: „Dwa razy ks. Stański użył

⁴⁹ Informacja pochodzi ze strony internetowej Szkoły Podstawowej nr 2 w Szywnwałdzie (na Świniogórze), <http://www.sp2szywnwald.com.pl/index.php?page=dzieje-przysiolku>, [Odczyt: 06. 10. 2010].

⁵⁰ <http://www.szywnwald.pl/polozenie/przysiolki/swiniogora>, [Odczyt: 24. 04. 2010].

nazwy Sinioğóra, a nie Świnioğóra. Czyli taka nazwa była wtedy używana. Skąd więc nazwa Świnioğóra? Może w lasach było dużo dzików, ludzie zaś na dzika mówią dzika świnia...może gospodarze słynęli z hodowli świń? Nie jest wykluczone, że była to nazwa pogardliwa pod adresem mieszkańców przysiółka. Mieszkańcy wsi stawiali siebie wyżej od ludzi z lasów i pól, ze «Świnioğory»” (Plebanek 1994: 206). Warunki życia na Świnioğórze były trudne. „Jest to przysiółek odległy od centrum parafii 5-6 km, położony na pograniczu Szynwałdu, Zalasowej, Żwiernika i Łęk Górnych. Była to zaniedbana część parafii, ludzie mieli trudny dostęp do kościoła, dzieci nie mogły chodzić do szkoły. Przy pomocy parafian zbudowano tam ochronkę w roku 1903, a poświęcenia całości dokonał Ordynariusz tarnowski biskup Leon Wałęga, 30 kwietnia 1905 roku” (Stańczyk 1989: 37). „Po wybudowaniu i otwarciu ochronki ks. Siemieński zmienił nazwę Świnioğóra na Święta Góra lub Góra św. Teresy, lecz zmiana nazwy się nie przyjęła” (Plebanek 1994: 210). Współcześnie nadal funkcjonuje najczęściej wersja *Świnioğóra*, niekiedy tylko podczas ogłoszeń parafialnych w kościele księża posługują się nazwą *Święta Góra*. Nie używa się także zapisanego w urzędowym wykazie zestawienia: *Świnia Góra*. Złożenie *Świnioğóra* ze spójką -o- odnotowuje także W. Makarski w materiale z dawnej ziemi sanockiej. Na górze o tej nazwie pasano świnie (Makarski 1968: 60). Jeśli chodzi o wzniesienie w Szynwałdzie, mimo hipotez wywodzących jego nazwę od tych zwierząt, bardziej prawdopodobne jest, że nazwa pochodzi od ludzi, którzy mieszkali tam i postępowali niemoralnie⁵¹ lub od dzików, które popularnie nazywane są dzikimi świniami, ponieważ kilku informatorów podało taką właśnie etymologię. Już ponad 100 lat temu inicjatywę zmiany nazwy na *Święta Góra* podjął ks. A. Siemieński a mimo to, do tej pory najbardziej popularna jest zakorzeniona w tradycji nazwa *Świnioğóra*. Nie budzi już ona raczej negatywnych skojarzeń, ani nie ma pogardliwego wydźwięku. Także w innych miejscowościach, których granice spotykają się na *Świnioğórze* używa się tej nazwy. Przykład zawiera tekst J. Hebdy o dziejach Zalasowej, który wśród części swojej rodzinnej wsi wymienia Świnioğorę, „która stanowi także przysiółek

⁵¹ Jak wiadomo, słowa *świnia* w języku potocznym używa się mówiąc „o człowieku zachowującym się nieprzyzwoicie”, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/świnia>, [Odczyt: 21. 03. 2011].

Szynwałdu” (Hebda 2002: 12). Niewątpliwie, historia tej nazwy jest interesująca, wystarczy porównać, jak różne miała realizacje na przestrzeni wielu lat.

Kamieniec (pola)

1. *Dużo pól na Świniogórze za kaplicą, jak była staro ochronka, to Kamieniec, na Kamińcu, są tam kamienie.* (M. Cz.)

Kamieniec, [bo] tam są same kamienie, wyciągają tam [z pola]. (K. Cz.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szynwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Pierwsze skojarzenie, jakie budzi nazwa *Kamieniec* wiąże się z kamieniami. I rzeczywiście, mieszkańcy poświadczają, że w tych polach jest dużo kamieni. Słowo *kamień* znane jest w Polsce od XIV wieku i oznacza ‘bryłę skalną, jej odłamek’ (EtymBor 220). Pochodzi ono od „psł. *kamy, *kamene [...] – Od tego *kamienisty*; *kamienny* → *kamiennik*; *kamienica*; *kamieniec*; *kamienieć* ‘twardnieć, przekształcać się w kamień’” (EtymBor 220-221). Samo słowo *kamieniec* oznacza według M. Kucali ‘miejsce nad rzeką pokryte kamieniami’ (Kucala 1957: 28), jednak w tym wypadku takie rozumienie jest nieadekwatne, gdyż w Szynwałdzie *Kamieniec* znajduje się na górze. Bardziej odpowiednie wydają się być wyjaśnienia: 1. ‘miejsce pokryte kamieniami’, 2. ‘kamieniste pole lub pastwisko’, 3. ‘pastwisko na dawnym kamienistym gruncie’ (KSGP). Por. także słowa: *kamionka* ‘pole gęsto pokryte kamieniami’ (Treder 1977: 34), ‘gleba kamienista’ (Górniewicz 1980: 70); *kamienica* ‘kupa, stos kamieni na polu’ (Borek 1968: 99), ‘kupa kamieni na polu’ (Orzechowska 1975: 29) oraz *kamienisty*, czyli ‘mający dużo kamieni, pokryty dużą ilością kamieni’ (Dunaj 2005: 207). Wyjaśnienie mieszkańców jest zgodne z ujęciem naukowym.

Na Gorach (przysiółek)

1. *Na Gorach od Zalasowy pirse w strone Świniogóry, minął Dolc to Gory były.* (K. Cz.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szynwałdzie w dostępnych mi źródłach.

3. Nazwa *Na Gorach* nie jest jasna dla mieszkańców Szywnału. Prawdopodobnie jest to pozostałość psł. *gora oznaczającego ‘wzniesienie ponad otaczający teren, pagórek, górę’ „(> ‘stromie zbocze, wysoki brzeg rzeki’, ‘zbocze wzniesienia porośnięte lasem; las’)” (EtymBor 175). Słowo *góra* znane jest od XV wieku, jednak W. Boryś zaznacza, że już w XII w. notowane jest *Gora* jako nazwa własna (EtymBor 175). H. Borek również podaje, że *gora to znaczy ‘Berg’ (Borek 1968: 64). Za taką etymologią omawianej nazwy przemawiają również informacje z prac innych językoznawców, np. H. Górnowicza, który opisując nazwę *Na Górach* pisze: „Na Górach, niegdyś teren na Małej Żuławie: na Małej Żuławie *Na Gorach* przezwaney 1565 [...] – N. top. wyr. przyimk. o funkcji lok. z rzecz. *góry*” (Górnowicz 1980: 209) lub W. Makarskiego – wyjaśnia on nazwę „*Gorky > Górki* N. fiz. od *gorka* [...] N. dem.-fiz. lub dem.-kult. od n. msc. **Gora*” (Makarski 1986: 67). Ukształtowanie terenu również potwierdza, że *Gory* znaczą tyle co *Góry*, ponieważ przysiółek ten znajduje się na wzniesieniu.

Dolce (przysiółek)

1. *Za rzeką od strony zachodniej jest przysiółek co się nazywo Dolcz. Onego oddziela [od wsi] Stary Gościeniec, Zalososki Gościeniec (Skrzyszów – Zalasowa). (M. Ź.)*
Dolc, za Dolcom Świniogóra, wceśni wieś i Polny Gościeniec. Dolce [są] pod Świniom górom. (C. Z.)
Dolcze – doliny tam są to może stąd... Na tych Dolczach to było... Dolc... (M. P.)
Do terosa sie godo: przez Dolcę, do Dolcy autobus dojechał, wypodek buł w Dolcy... (M. M.)
Dolce to jest niewielki obszar – 30-40 hektarów. Znajduje się po obydwu [stronach] drogi na Świniogórze ten przysiółek. Jes Dolc Zalososko i jes Dolc Szywnałdzko, od czego się [wywodzi] to nie wiem. [To jest] między Polami a Świniogórą. Jest słabo zaludniony, 15-16 domów rozrzuconych po całym obszarze. (J. M.)
Dolc [to] koło rzyki te niziny. (K. Cz.)
Dolc sie ciągnie od Łęk po Zalasową. (S. Ź.)

* * *

2. Dolce (AW 1855)

Dolce (P 1937)

Dolce -cy – pole (UN 1964: 121)

Pod Dolczą – pole (UN 1964: 121), też Dolce cz. wsi Zalasowa (UN 1964: 124)

Dolce, -cy, cz. wsi Szywałd (WUN I 344), też Dolce, -ców, cz. wsi Zalasowa (WUN I 344)

Dolce część wsi Szywałd (MS)

3. Mało prawdopodobne, aby nazwa *Dolce* była nazwą dzierżawczą od n. os. Dolko, jak wyjaśnia nazwę *Dolcza* A. Orzechowska (1975: 20). Trzy możliwości motywacji odapelatywnej nazwy *Dolce* przytacza natomiast J. Chojnacki: 1. od ap. *dolec* ‘dołek’, 2. od ps. **dolъ* ‘otwór, jama’ (suf. *-ce*) (tak samo podano w NMP II 392), 3. od gw. czas. *dolić się* ‘szczęścić się, dobrze chować się’ (Chojnacki 2002: 101). W tym przypadku najbardziej odpowiednie są wyjaśnienia pierwsze i drugie, są one bowiem zgodne z ukształtowaniem terenu omawianego przysiółka – znajduje się on w dole, dolinie. Teren o tej nazwie nie należy wyłącznie do Szywałdu. Podobnie jak Świniogóra *Dolce* stanowią także przysiółek sąsiedniej wsi – Zalasowej. W opisie jej przysiółków czytamy: „w obniżeniu terenu i po obu stronach drogi do Łęk Górnych i Zwiernika leży przysiółek Dolce” (Hebda 2002: 12). Wymowa *Dolce* może świadczyć o mazurzeniu, dlatego niektórzy używają wersji według nich bardziej poprawnej – zamiast *c* wymawiają *cz*: w *Dolczy*, np. „biała kapliczka rozjaśnia uroki lasu w Dolczy”⁵². Zapis przez *cz* występuje także w „książce o Szywałdzie”: „Najpierw droga [na Świniogórę] została utwardzona na odcinku Skrzyszów-Dolcza, zaś w 1974 r. na odcinku Dolcza-szkoła (Plebanek 1994: 207). Również w UN z 1964 roku zapisano dwie wersje: *Dolce* i *pod Dolczą* (UN 1964: 121). *Dolce* to ciekawa nazwa z językoznawczego punktu widzenia. Sugeruje ona liczbę mnogą, tak odmienia się w sąsiedniej wsi: Dolce, Dolców (WUN I 344), jednak w Szywałdzie, mimo iż jest to ten sam obszar, nazwa odmieniana jest inaczej. Mówi się na przykład: *jechać do Dolcy*, *ktoś mieszka w Dolcy*, *ta Dolc* (też: *Dolca*), *za Dolcą* (choć czasem w przeprowadzonych przeze mnie rozmowach wystąpiła odmiana *te Dolcze*). Trudno ustalić, jaka

⁵² <http://www.sp2szywald.com.pl/index.php?page=kapliczka>, [Odczyt: 21. 03. 2011].

odmiana jest prawidłowa. Gdyby uznać za słuszne to, co pisze J. Chojnacki i wyprowadzić tę nazwę od ap. *dolec*, czyli dołek (rodzaj męski) użycie formy żeńskiej *Dolc / Dolca* można byłoby uznać za błędne. Jednak w innych opracowaniach i słownikach nie odnalazłam takiego rzeczownika. Ponadto, także miejscowości o tej nazwie mają formę żeńską: Dulcza Mała i Dulcza Wielka w województwie podkarpackim (pierwotnie Dolcza, por. Orzechowska 1975: 20).

Głębocka (pola)

1. *Głębocka to jes w Dolcy, są dwa domy.* (K. Cz.)

Głębocka jes w tym terenie, ale od czego ta Głębocka to nie wiem. Z trzech stron schodzą się pola i krzoki na dół, tam są zarośla, krzoki, bardzo wąski teren. (J. M.)

Głębocka to taki dół po drugiej stronie Jankówek, nad temi dołami są kable wysokiego napięcia. (M. Ż.)

* * *

2. Głęboczka, -ki – pole (UN 1964: 121)

3. Z wypowiedzi mieszkańców wynika, że *Głębocka* to przede wszystkim pola znajdujące się w znacznym obniżeniu terenu. Nazwa ta kojarzy się z przymiotnikiem *głęboki*. D. Kopertowska podaje, że *Głęboczka* to część miasta Kielce, i od tegoż przymiotnika wywodzi tę nazwę (Kopertowska 1984: 81). Także H. Górniewicz wymienia jeziora o nazwie *Głębie*, dziś *Głęboczek* oraz *Głębokie Jezioro* i wywodzi je od przymiotnika *głębokie* (Górniewicz 1980: 242). Nazwę *Głębokie* przytacza również W. Makarski tłumacząc, że oznacza ona „miejscowość położoną w jarze, wąskiej dolinie” (Makarski 1986: 65). Podobne określenia podaje E. Pawłowski, w ich objaśnieniu odwołuje się do położenia w głębokim wąwozie: *Głębuszek* (Pawłowski 1971: 33), *Głębieniec*, *Głębocko* (Pawłowski 1984: 50). Wyraz *głębuszek* tłumaczy jako ‘dół’ M. Kondratiuk (1974: 60), z kolei I. Halicka notuje wyraz *głębuszec* i wyjaśnia go jako „kotlinę, miejsce obniżone” (Halicka 1978: 26). Zestawienie informacji od mieszkańców z wiadomościami naukowymi potwierdza, że *Głębocka* to teren zagłębiony, znajdujący się w wąwozie, nazwa może więc wywodzić się od określenia *głęboki*.

Jankówki (przysiółek)

1. *Ponizy Świniogóry, pomiędzy Świniogórą a Kresami, wzdłuż [rzeczki] Dolcówki kilkanaście domów [to] Jankówki. Miskoł tam Prokop Jan, mogło być wiecy przodków [o tym imieniu].* (M. Ż.)

Jankówki [to tam, gdzie] Dolce i Świniogóra. Grunt rolny od właścicieli gruntów, w gruncie Jopówek, był jakisi Janek. Jak się kończyła wojna to się ludzie chowały z koniami, z bydłem w Dolcy, w Jankówkach, bo tam są tereny trudno dostępne, bo Niemcy jak się wycofywały to rekwirowały bydło i konie. (J. M.)

Jankówki – tam były domy i są. Tam jes kilka domów, tam były same lysie jamy. Jankówki [nazwa] z lysich jam, tam były jama na jamie i te Jankówki są z tego. (A. Cz.)

* * *

2. Jankówki, -wek – lasek (UN 1964: 122)
3. Najbardziej prawdopodobne wydaje się wyprowadzenie tej nazwy od imienia Janek, zdrobnienia od Jan. W Polsce jest wieś Jankówka (w gminie Wieliczka), której nazwę wywodzi się od nazwy osobowej *Janek* (NMP IV 70). Tak samo wyjaśnia K. Rymut nazwę *Jankowice* (Rymut 1967: 63). Nazwa *Jankówki* utworzona jest jak wiele nazw gruntów w Szywnaldzie z sufiksem *-ówka*, w liczbie mnogiej.

Przymiarki (przysiółek)

1. *Przymiarki to cały ten wirzch, z Przymiarków, oni nie nolezely ani do Świniogóry ani do Dolcy ino Przymiarki.* (K. Cz.)

Przymiarki za gościeńcem za Polnem to wielkie osiedle, to sie nazywało Przymiarki. (A. Cz.)

* * *

2. Przymiarki (AW 1904)
3. Według słownika S. B. Lindego *przymiarek* to „naddatek nad miarę [...] przydatek, przyczynek rzeczy mierzonych” (Linde IV 655). W podobnym znaczeniu występuje w Sądecczyźnie: „*przymiarek* – ‘dodatek do miary, wyżej miary, z czubem’ [...], a więc *Przymiarki* to jakieś ‘dodatkowe kawałki pola, otrzymane przy podziale’

[...], ‘część roli’, ‘małe kawałki roli’, ale też już w XV w. nazwa pola i łąki” (Pawłowski1965: 180). *Przymiarki* to nazwa często powtarzająca się w Polsce, występuje np. w sąsiedniej Zalasowej i Ryglicach (WUN III 76-78). Wykaz ten jednak nie notuje *Przymiarek* w Szywnaldzie. Zapewne i tutaj nazwa ta określała teren dodany przy podziale ziem.

Kresy lub Pola od Łęk (przysiółek)

1. *Kończą się Kąty i zaczynają się Pola – około 110-120 hektarów. [Jest tu] 16 domów, są tu grunty rolne przede wszystkim, gospodarstwa o powierzchni od 1 do 7 hektarów są. Na ten przysiółek prowadzą drogi asfaltowe. Geneza powstania nazwy: tu są dwie nazwy: Pola od Łęk i Kresy. Pola od Łęk, bo przy granicy z Łękami, a druga: Kresy, to się wywiązało z przedwojennych czasów jak były Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej to ludzie nazwały tu Kresy, jako najdalej wysunięto część wsi na wschód. W końcu XIX i początkiem XX wieku tu były same ugory, pastwiska, porośnięte gęsto jałowcami. Ode wsi idą całe pasy gruntów od rzyki [Wątok] się zaczynały i do granicy łęcki. To się nazywały kmiecie i każdy pas krowy na swoim gruncie – to pastuchy pały. Pirse wzmianki pod koniec XIX, początek XX wieku ludzie zaczęli się osiedlać w tych właśnie stronach. Teros jak się godo to bardzi Pola od Łęk funkcjonuje, aczkolwiek jeżeli ktoś podpisał przesyłkę bez numeru [domu] ino „Kresy” to przyjdzie przesyłka. (J. M.)
Wzdłuż drogi – Starego Gościeńca w stronę Skrzyszowa jest przysiółek Kresy. Tak jak Kresy Wschodnie, koniec wsi, od tego taka nazwa Kresy. (M. Ż.)
To się wieś kończy i są Kresy, tak samo jak Kresy Rzeczypospolitej. Z downa pamietom se określenie Kresy, to na Kresach. Godało się tys Pola, na tamtych Polach. (M. M.)
Kąty i Kresy⁵³ to som chyba te pola od łęcki granicy. (M. P.)
To były Pola od Łęk i to nazwały Kresy, wtedy na wschodzie [były Kresy] i tu nazwały Kresy. (K. Cz.)*

⁵³ Bardzo często Kąty i Kresy są uznawane przez mieszkańców innych części Szywnaldu za jedno i to samo. Są to jednak zupełnie inne przysiółki, chociaż znajdują się niedaleko od siebie. Oddziela je droga powiatowa relacji Tarnów-Pilzno. Zob. Kąty.

Na Kresach jes osiedle wielkie, po wojnie w dokumentach co miely moje taty to pisalo Kresy. (A. Cz.)

* * *

2. Na Polach pod Świnią górą (SG XII 121)
Kresy (P 1937)
Kresy, -sów (UN 1964: 121)
Na Kresach – pola (UN 1964: 123)
Kresy, -sów – przysiółek gm. Skrzyszów (WUN II 208)
Kresy przysiółek wsi Szywnaład (MS)
3. Informatorzy są zgodni, że nazwa *Kresy* powstała w czasach przedwojennych przez analogię do Kresów Wschodnich RP. Słowo *kres* oznacza „miejsce odległe” (Kopertowska 1984: 39; NMP V 306), „miejsce, w którym kończy się jakiś obszar; granica jakiejś przestrzeni, kraniec” (Dunaj 2005: 252), także „naznaczone granice, obręby, określenie, naznaczony koniec, cel” (Linde II 490). *Kresy* (w liczbie mnogiej) to „część obszaru państwa leżąca w pobliżu jego granic; pogranicze” (Dunaj 2005: 252), często nazwa ta pojawia się w miejscowościach Polski (WUN II 206-208). Wyjaśnienie mieszkańców jest zatem zgodne z rozumieniem naukowym – *Kresy* bowiem leżą przy granicy wschodniej Szywnaładu. D. Kopertowska zwraca uwagę, że nazwy takie jak *Brzegi*, *Kresy* informują o położeniu, ale brak w nich ścisłego określenia danego obiektu w terenie. Określając położenie (nadbrzeżne, kresowe, wtłoczenie między jakieś obiekty terenowe⁵⁴) nie precyzują jakości tych elementów krajobrazowych, w stosunku do których wieś czy część wsi o takiej nazwie jest w jakiś sposób usytuowana (Kopertowska 1984: 37). Drugie określenie: *Pola od Łęk* jest zatem bardziej konkretne. Według mieszkańców tego przysiółka nazwa ta jest starsza i częściej używana. Są tu pola uprawne, a przysiółek znajduje się przy granicy z Łękami Górnymi. Tego określenia używa także o. K. Plebanek: „Do szkoły głównej w Szywnaładzie uczęszczały również dzieci z przysiółków: Kąty, Pola i Świniogóra” (Plebanek 1994: 73). W zapisie tym nie ma określenia „od Łęk”, ale można przypuszczać, że chodzi właśnie o te Pola, ponieważ przysiółki te sąsiadują ze sobą. Por. *Pola od Czomesny*.

⁵⁴ Por. Kąty.

Sośnina (przysiółek)

1. *Pod Sośninom, ze 3-4 chołpy – zaczyno sie las sosnowy, [nazwa pochodzi] od lasu.* (M. Ż.)

Godo sie Sośnina, 2 domy [tam są], ale mało tych sosen rośnie ze dwie, czy, śtyry, bardzi to buł brzożowo-olszynowy las. (J. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa *Sośnina* niewątpliwie ma związek z sosnami. Według *Słownika gwar polskich sośnina* to „młoda sosna” (Karłowicz V 190). *Sośniną* określa się także ‘małą sosnę’ lub ‘młody sosnowy lasek’⁵⁵ (Kopertowska 1984: 57). E. Pawłowski pisze, że w Sądecczyźnie *sośnina* oznacza raczej ‘las sosnowy’, to określenie bardzo często występuje jako nazwa terenowa, zwykle w formie *Soślina* (Pawłowski 1965: 184). Według informacji zebranych od mieszkańców Szywnaldu w tym rejonie obecnie rośnie las brzożowo-olszynowy, nie wykluczone jednak, że sosny rosły tam dawniej.

Bystro Góra (wzniesienie)

1. *Bystro Góra zahacza o Kąty, na wprost [jak się wyjedzie z drogi od Świniogóry] 600 m w stronę Pogórski Woly, to jes wzniesienie, dosyć znaczna góra, ostatnie wzniesienie na terenie Szywnaldu, na dół jak zejdzie to jest równina, nie ma górtek, nie ma wzniesień. We wsi ni ma drugi Bystry Góry.* (J. M.)

* * *

2. Bystra Góra, -rej -ry – góra, pole (UN 1964: 121)
3. W Polsce jest sześć miejscowości o nazwie *Bystra* (według NMP I 474-475). Określenie to często jest spotykane w Polsce, zarówno jako nazwa rzeczna, jak i nazwa miejscowości położonych nad rzekami o tej nazwie. Ma to związek z przymiotnikiem *bystry* – ‘szybko, wartko płynący, rwący (o wodzie)’, nazwa nawiązuje do prądu wody (NMP I 474-475; Malec 2003: 52). Więcej znaczeń słowa *bystry* podaje J. Karłowicz: 1. ‘zuchowaty, zamaszysty (człowiek)’, 2. ‘stromy

⁵⁵ Autorka zauważa, że formacje apelatywne: *dębina, grabina, lipina, olszyna, sośnina* itp. znane są zarówno w znaczeniu ‘młodnik, mały lasek, zagajnik z przewagą dębów, grabów, lip... (czasem wyłącznie z danym gatunkiem)’, jak i w dawnym deminutywnym ‘mały dąb, grab, lipa...’ (Kopertowska 2000: 63).

spadek’, 3. ‘rwący potok’ (Karłowicz I 154). W omawianym kontekście najlepiej pasuje znaczenie drugie. Nazwa ta jest więc złożona – człon pierwszy *Bystra* pochodzi od słowa *bystry* – ‘stromy’ (Pawłowski 1984: 23), natomiast człon drugi: *Góra* „od ap. *góra* ‘znaczne wzniesienie terenu’” (NMP III 290).

Kąty (przysiółek)

1. *Kąty granicęły ze Skrzyszowem.* (M. P.)

Ludzi stamtąd nazywały Kąciany, Zygor Tadek buł z Kątów. (M. M.)

Przy granicach Szywałdu są Kąty. W północno-wschodniej części Szywałdu jest przysiółek Kąty (ok. 10-15 domów). Graniczą z Łękami, Podlesiem Machowskim, Pogórką Wolą, Skrzyszowem – nazwa pewnie od położenia w kącie. (M. Ż.)

Kąty to były takie kąty ze się stykały: Skrzyszów, Szywałd, Wola Pogórska, Podlesie i się godało na synwalskiem, na łęckiem, na wolskiem i na Podlesiu. (K. Cz.)

Przysiółek Kąty położony jest w północno-wschodniej części Szywałdu, wciśnięty w kształcie półwyspu między sąsiednie wsie. Odległość od centrum wsi Szywałd licząc za drogą wynosi 6 km. Granicę od strony wschodniej stanowi droga gminna nr 529, która równocześnie jest granicą z Podlesiem i Łękami Górnymi woj. podkarpackiego. Od północy graniczą z Pogórką Wolą i Ładną. Do roku 1949, przed utworzeniem wsi Ładna, graniczyły ze Skrzyszowem. Na początku XX wieku na Kątach było 10 domów. Były to domy typowe dla tego okresu. Drewniane, izdebka, kuchnia, sień, komora. Obecnie jest 6 zamieszkałych, 3 jako letniskowe, a 1 niezamieszkały. Nazwa Kąty pochodzi prawdopodobnie od licznie występujących w biegnącej granicy różnych kątów geometrycznych, jest ich tu bowiem aż 22 na tak małym obszarze. Druga hipoteza to to, że przysiółek jest znacznie oddalony – usytuowany w północno-wschodnim kącie Szywałdu w sąsiedztwie czterech innych wsi. Z przekazywanych z dawna opowieści wynika, że w czasie gdy wytyczano granice wsi Kąty nie były jeszcze przypisane. Aby je połączyć z Szywałdem odłączono stajanie pola szer. ok. 100 m od wsi Skrzyszów i w ten sposób połączono tereny przysiółka z macierzą – Szywałdem (według opowieści Stanisława Niemca). Druga opowieść (Tadeusza Kantora): na

Kątach w czasie ustalania granic żyła kobieta, która podczas dużych upałów poczęstowała i nakarmiła mierniczego. Ten, aby jej się odwdzińczyć mierząc przypisał jej pagórki, aby miała suche pole pod ziemniaki. W ten sposób taka enklawa ziemi jest wyłączona z sąsiednich wsi i należy do Szynwałdu⁵⁶.

* * *

2. Na Kątach od Pogórskiej Woli (SG XII 121)
Kąty (P 1937)
Kąty, -tów (UN 1964: 121)
Kąty, -tów, cz. wsi Szynwałd (WUN II 60)
Kąty część wsi Szynwałd (MS)
3. Nazwy *Kąty* używa także K. Plebanek opisując wydarzenia z roku 1883: „większość [wiejskiej rady] uciekła z domów i ukrywała się na przysiółku Kąty” (Plebanek 1994: 61). Wymieniana jest także w roku 1892 obok Pól od Trzemesnej i Pól pod Świnią górą (SG XII 121). Nazwa *Kąty* licznie występuje w Polsce (WUN II 57-61), dlatego w literaturze można odnaleźć informacje wyjaśniające jej pochodzenie. Opis znajdujący się w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, raczej nie odpowiada realiom *Kątów* w Szynwałdzie. Według autora „Kąty są to osady zakładane wśród lasów celem zużytkowania takowych przez wyrabianie potażu, szkła, smoły, klepek itp.; odpowiadają więc budom, majdanom, hutom, kuźnicom, łazom⁵⁷” (SG III 943). Bardziej adekwatne wydają się objaśnienia późniejsze: „Kąty [...] N. top. Por. *kąt* ‘oddalona, ustronna, końcowa część terenu, miejsce ustronne’” (Rymut 1967: 71); „Kąty – pierwotnie nazwa terenowa, oznaczająca narożnikową, «węgielną»⁵⁸ część terytorium wsi, lasu itp., lub też pole lub łąkę o formie ostrokątnej wskutek naturalnych warunków fizjograficznych, lub też wbijania się klinem⁵⁹ między granice innych posiadłości” (Nalepa 1973: 94). O takim charakterze terenu nazywanego *Kąty* piszą również

⁵⁶ Opis przysiółka Kąty opracował pochodzący stamtąd mgr Józef Zegar.

⁵⁷ Aczkolwiek w XVIII stuleciu na terenie obecnej gminy Skrzyszów las dostarczał materiału produkcyjnego dla przemysłu leśnego, zajmującego się wyrobem smoły, dziegciu, węgla drzewnego, potażu i popiołu. Nie wiadomo jednak, czy było to na terenie *Kątów*. O gospodarce leśnej na terenie gminy Skrzyszów pisze A. Niedojadło (2009: 55-60).

⁵⁸ Por. *węgieł*, gła, m., ką, anguł, róg, (Linde VI 249), *węgieł* «miejsce zetknięcia się dwu pionowych ścian zewnętrznych budynku» węglowy, węgielny, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/węgieł>, [Odczyt: 23. 03. 2011].

⁵⁹ Por. *klin* ‘coś mające kształt trójkąta, np. kawałek ziemi’ (Dunaj 2005: 222).

J. Chojnacki i M. Malec: „pl. od ap. *kąt*, tu: ‘miejsce na uboczu, zakątek, ustronie’ (Chojnacki 2002: 30), „nazwa Kąty [...] pochodzi od wyrazu *kąt*, nazywającego m. in. ‘oddaloną, ustronną część terenu’” (Malec 2003: 121). Analizując powyżej przytoczone wiadomości oraz mapę Szynwałdu można dojść do wniosku, że mieszkańcy mają rację, ponieważ *Kąty* to rzeczywiście zakątek niezwykle, przyłączony do Szynwałdu zaledwie jednym stajaniem ziemi. Jest to enklawa wciśnięta pomiędzy cztery sąsiednie wsie. I rzeczywiście oznacza narożnikową, oddaloną od centrum i ustronną część miejscowości. Mieszkańcy tego zakątka mówią, że bardzo trudno trafić na Kąty komuś, kto nie zna tej okolicy, dlatego od niedawna przy skręceniu w lewo z drogi powiatowej Tarnów-Pilzno stoi drogowskaz „Kąty”.

Rzycki (las)

1. *Rzycki, bo tam są bagna, jes tako rzeczka i płynie na Pogórską Wolę. Tam jest właśnie to stanowisko archeologiczne. (J. M.)*

Las Rzeczeki – przepływała rzeka, stamtąd źródła wypływającej rzeki. Ze względu na położenie Kąt u źródeł dwóch wypływających tu rzek były to tereny zamieszkałe przez ludność już w zamierzchłych czasach. Świadczy o tym usytuowane w pobliżu licznych źródeł stanowisko archeologiczne osady wczesnośredniowiecznej. Dojazd na Kąty do lat 70. XX w. był bardzo utrudniony. Możliwy tylko furmankami i rowerami a w zimie saniami. Droga gminna w wąwozie na progu Podkarpacia była nieprzejezdna. Łączność ze wsią w Szynwałdzie odbywała się ścieżkami i drogami polnymi przez las Rzycki i dalej wzdłuż granicy ze Skrzyszowem, a obecnie z Ładną drogą Kuskówką do Baryczy. (J. Z.)

* * *

2. Rzeczeki, -czek – pola (UN 1964: 123)
3. Nazwa *Rzeczeki* pochodzi od ap. *rzeczka* (Chudziński 2008: 290), w liczbie mnogiej. Jest to teren w pobliżu przysiółka Kąty, o nazwie w formie deminutywnej w odróżnieniu od *Rzek*, które znajdują się w innej części Szynwałdu (bliżej granicy z Zalasową). Według informacji zebranych od mieszkańców, Rzycki to las, w którym znajdują się źródła rzek oraz jest to teren, gdzie odbywały się badania

archeologiczne. Gwarowa realizacja to *Rzycki* – widoczna jest tu wymowa *y* zamiast *e*, tak realizowane jest w południowej Małopolsce *e* pochylone, np. *xlyp, śńyk, zygar* (Urbańczyk 1984: 23) oraz mazurzenie (*c* w miejscu *cz*).

Wąwozy (droga)

1. *Wąwozy to jes łęcki gościeniec, w Wąwozach – droga powiatowa relacji Tarnów-Pilzno, [jest] Barycz i Wąwozy w kierunku Pól. Tam jeszcze drugo dróga jes tako byle jako, tam ino koniem by przejechał, ale jes tam i drugi wąwóz, dlatego to funkcjonuje w liczbie mnogiej. W 1943 roku była potyczka oddziału partyzanckiego z niemieckim, zginął młody student spod Tuchowa, wczas rano, koło 5 w lipcu to buło.* (J. M.)

Droga Szywałd-Łęki [to są] Wąwozy, bójki partyzantów [tam były]. (M. Ż.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Potyczkę partyzantów opisuje Stanisław Micek „Mika” – dowódca III drużyny plutonu „Szymek” (Szywałd): „Wczesnym rankiem zbudziły mnie wystrzały na szosie Szywałd-Pilzno, na «Wąwozach». [...] Po akcji na «Wąwozach» do Szywałdu zjechała jakaś ekipa policyjna, która zabrała z Baryczy Franciszka Galusa i Jana Kuska” (Plebanek 1994: 345). Nazwa ta dotyczy fragmentu drogi Szywałd-Pilzno, który znajduje się w wąwozie, por. *wąwóz* 1. ‘głęboka, sucha dolina o wąskim dnie i stromych zboczach’, 2. ‘o ciasnej przestrzeni zamkniętej z dwu stron ścianami’⁶⁰.

Boryc (przysiółek)

1. *Litwinówka łączy się z Borycą, Litwinówkę od Borycy oddziela droga Szywałd-Łęki, ale locego ta Boryc to nie wiem.* (M. Ż.)

Boryc to mówili żartobliwie: na Borycy krowa rycy. (W. Z.)

Jes Boryc, na Borycy sie mówi. (M. P.)

Boryc to nie jes wielki obszar, Barycz – jakieś 10 moze hektarów, ale wcale nie wiem [skąd taka nazwa]. To jes teren pofałdowany, zalesiony w dużej mierze,

⁶⁰ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/w%C4%85w%C3%B3z>, [Odczyt: 18. 04. 2011].

zabudowa wokół dróg istniejących lokalnych, skupione wokół drogi do Pogórskiej Woli, (tzw. Wolska Droga), Stary Gościeniec i część Zagumnia. (J. M.)
Są Mazurówki, Prukopówki, Krakoskówki, Mickówki i Boryc. (K. Cz.)
Może tam mieszkoł jaki co sie nazywoł Boryc? (M. Cz.)

* * *

2. Barycz, -czy – pola (UN 1964: 121)
3. Nazwa *Barycz* nie jest jasna dla mieszkańców Szywnaldu, ale jest powszechnie używana. Była tam niegdyś karczma, o. K. Plebanek opisuje ją jako karczmę na „Boryczy” (Plebanek 1994: 120), nazywaną również karczmą Boryczną (Plebanek 1994: 123) lub tzw. karczmą wiezdną na Boryczy (Niedojadło, Kubacki 2009: 67). W miejscu, gdzie według tradycji była karczma, stoi kapliczka na postumencie z figurką Serca Jezusa (Plebanek 1994: 397). Nazwa *Barycz* notowana jest 11 razy w *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* (WUN I 53-54) oraz 3 razy jako nazwa rzeczna w *Kartotece nazw wodnych IJP PAN* w Krakowie. Badacze wielokrotnie próbowali wyjaśnić pochodzenie tej nazwy. W 1854 roku *Słownik języka polskiego* podaje, że *barycz* to „targowisko, gdzie przed upowszechnieniem monety w Polsce i Rusi kupna i sprzedaże jeno na miany się odbywały” (Linde I 61). Zygmunt Gloger podtrzymuje tę wersję i podaje, że *barycz* to „targowisko, bazar, miejsce zamiany towarów” (Gloger I 126). Aby to udowodnić powołuje się na zapis M. Reja: *By miał z dziećmi pozdychać, tedy go wylupią, / A jako na Boryczy nigdy nic nie kupią*. Wyraz *barycz* wywodzi z włoskiego *baratto* – szacherka, *barro* – szuler, oszust, z bułgarskiego *borawja* – targowica, z ukraińskiego *baryty* – bawić, przebywać. Według Z. Glogera wyraz ten wyszedł z użycia po upowszechnieniu się wyrazu bazar (Gloger I 126-127). W *Słowniku geograficznym...* podano natomiast, że „nazwisko to nosi siedm wsi w obrębie Królestwa [...]. Trudno dopatrzeć związku między tą nazwą a wyrazem Barycz, znaczącym dawniej targowisko, dzisiejszy bazar, zwłaszcza, że i rzeki noszą to miano” (SG I 114). Rozumienie *baryczy* jako targowiska podane jest tutaj w wątpliwość, i rzeczywiście – inne źródła tłumaczą tę nazwę zupełnie inaczej. A. Brückner podaje: „*bara*, prasłowo, u nas tylko w nazwach: rzeka *Barycz* (urobione jak gorycz, słodycz), u innych Słowian nazwa ‘bagna’: cerk., bułg., serb.,

słowień., słowac.: *bara*, *barina*, czes. *bařina* i *bařina* [...], może w związku z borem” (EtymBr 15). Wielu językoznawców zgadza się z jego stanowiskiem. W. Taszycki tłumaczy nazwę rzeki Barycz jako ‘moczar, bagno’ (Taszycki 1967: 4), D. Kopertowska także powołuje się na *Słownik etymologiczny* A. Brücknera (Kopertowska 1984: 72). Jako ‘błoto, bagno, moczar’ tłumaczy słowo *bara* również W. Makarski i od niego wywodzi **barycz* (ukr. **baryč*) < ps. **baryčb* (|| **baričb*) (Makarski 1986: 37). Tak samo podano w NMP: nazwa Barycz od **baryčb*, to od psł. **barь*, **bara* ‘moczar, bagno, woda stojąca’ (NMP I 96). Maria Malec, objaśniając nazwę jednej z rzek określanej tym mianem, pisze, iż pierwotnie była to rzeka płynąca przez teren bagnisty. Podobnie też wyjaśnia nazwę wioski w województwie śląskim: „nazwa ta jest motywowana przez apelatyw **barycz* i oznaczała pierwotnie miejsce, następnie [wieś] położoną na terenie bagnistym” (Malec 2003: 40). A. Orzechowska opisując nazwę miejscową *Barycz* powołuje się na słowa Jana Rozwadowskiego: „Barycz, Baryczka l. d. Sanu, u źródeł wieś Barycz w powiecie brzozowskim; płynie cała łąkami. Co wcześniejsze, nazwa osady czy rzeczki, trudno orzec. Tę samą nazwę [...] nosi prócz tego kilkanaście wsi [...] i zdaje się wszystkie te miejscowości leżą nad rzeczkami i wykazują podobny charakter topograficzny (mokrądlowate)” (Orzechowska 1975: 9). Co prawda, Barycz w Szynwałdzie nie leży nad rzeką, jednak być może wykazuje charakter mokrądlowaty, tak jak inne miejscowości o tej nazwie. W takim wypadku wszystko zdawałoby się już jasne, gdyby nie artykuł opublikowany przez Andrzeja Bańkowskiego w 1986 roku. Omawia on słowo *barycz*, jako apelatyw i toponim małopolski, na przykładzie 15. toponimów: wsi, części wsi, przysiółków oraz ulicy⁶¹. Według ustaleń autora „wszystkie leżą w miejscach, gdzie ważna ongiś droga przechodziła mostem przez małą rzekę, strugę, potok. Większość z nich przedstawia się i dziś jeszcze jako typowe osady młyńskie, niewielkie, skupione przy moście (grobli), z zachowanym młynem wodnym lub jego szczątkami” (Bańkowski 1986: 48). W dalszej części artykułu autor stwierdza, że leksykografom polskim znane jest tylko jedno użycie tego apelatywu: w cytowanym powyżej dwuwierszu z *Wizerunku żywota człowieka poczciwego* M. Reja. Według

⁶¹ Wśród nich nie ma Baryczy w Szynwałdzie.

A. Bańkowskiego wydawca II wydania *Słownika języka polskiego* – A. Bielowski na podstawie tego fragmentu zmyślił wyjaśnienie, jakoby Barycz oznaczała targowisko (Linde I 61) i bardzo mocno to krytykuje⁶². Uważa ponadto, że wyjaśnienie to lekceważy kontekst użycia (mówiący o grabieży, nie o handlu) i jest zgoła bezzasadne, bo oparte tylko na przypadkowym podobieństwie pol. *barycz* do włoskiego *baratto* ‘wymiana, zamiana’ (Bańkowski 1986: 49). Aby pokazać swoje rozumienie słowa *barycz* autor artykułu przytacza późniejsze użycie tegoż apelatywu. Pochodzi ono z „akt radzieckich” miasta Częstochowy, gdzie zapisano pod r. 1761: „tos się tu sprowadził na barycz azebys nam gęsi zabiyał i ziadał”. Stwierdza, że trudno ustalić jakie było znaczenie użytego tutaj apelatywu, jednak snuje przypuszczenie, że ktoś świadomy realiów staroczęstochowskich zrozumie, że idzie o czyjeś osiedlenie się na rogatec⁶³ miejskiej u mostu na Warcie, gdzie się zwykły pasać gąski mieszczek częstochowskich (ibidem). Wynika z tego, że barycz-rogatekę można byłoby połączyć z położeniem miejscowości tej nazwy przy mostach na ważnych szlakach komunikacyjnych, gdzie ongi zwykle pobierano cło za przewóz towaru bądź myto za sam przejazd przez most lub groblę wiodącą do brodu (ibidem 50). Powyższe przemyślenia pozwoliły autorowi bez reszty wyjaśnić motywy użycia apelatywu *barycz* w *Wizerunku*. Otóż, na targowisku kupią, tj. dadzą pieniądze za wzięty towar. Na baryczy „nigdy nic nie kupią”. To zwykłe miejsce quasi-grabieży, miejsce, gdzie biorą pieniądze albo część towaru nic w zamian nie dając (ibidem). Według autora, odkrycie zagadki znaczenia omawianego apelatywu nie rozwiązuje zagadki pochodzenia wyrazu *barycz* całkiem nieprzejrzystego słowotwórczo. Na pozór wygląda na pradawną pożyczkę z Zachodu z tymże celtycko-germańskim pierwiastkiem *bar-*, co w *bariera* i *barykada* (ibidem). Spróbujmy odnieść te wszystkie ustalenia do terenu *Baryczy* – przysiółka w Szynwałdzie. Obecnie znajduje się on przy drodze prowadzącej do Łęk Górnych. Wiadomo, że w XV wieku z Niemiec do Lwowa prowadził tzw. szlak wrocławski, który wychodząc z miasta Tarnowa biegł przez Skrzyszów i Łęki

⁶² W tym celu używa jakże zgrabnego określenia „kwit fantazji Bielowskiego” i ubolewa nad tym, że wszyscy następni pomnożyciele dzieła Lindego go przejęli, przez co popularyzowany był mit o baryczy-bazarze. (Bańkowski 1986: 49).

⁶³ *Rogatka* 1. ‘niewielki budynek na granicy miasta, gdzie dawniej mieścił się posterunek miejski i gdzie pobierano opłaty wjazdowe’, 2. ‘zapora drogowa’, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/rogatka>, [Odczyt: 04. 04. 2011].

Górne (Niedojadło, Kubacki 2009: 26). Po drodze więc musiał być Szynwałd i być może omawiana jego część – Barycz. To, że Barycz była umiejscowiona przy granicy może także poświadczać fakt, iż karcznię, która była w tym rejonie nazywano wiezdną, czyli znajdującą się obok wjazdu: miejsca, którym lub przez które się wjeżdża⁶⁴. Karczmy takie posiadały odrębne stajnie dla zajezdnych gości (Niedojadło, Kubacki 2009: 68). To, że karczma Boryczna znajdowała się przy drodze do Pilzna (Plebanek 1994: 125) nie świadczy o tym, że pobierano tam cło czy jakiegokolwiek opłaty za przejazd. W publikacjach dotyczących Szynwałdu i gminy Skrzyszów nie ma informacji na taki temat. Trudno więc rozstrzygnąć, czy hipoteza A. Bańkowskiego jest w tym wypadku słuszna. Wymowa gwarowa: *Boryc* świadczy o zachowaniu cech małopolskich: *a* pochylone wymawiane jest jak *o* (Urbańczyk 1984: 26), a wymowa *c* zamiast *cz* świadczy o mazurzeniu. Cytowany wielokrotnie A. Bańkowski w swoim artykule podaje w wątpliwość zapisy w WUN, które podają, że fleksja toponimu jest dziś dwojaka: po części Barycz, -y, po części Barycz, -a (Bańkowski 1986: 52). Według W. Makarskiego wariant *Barycza* jest wynikiem rozwoju w kierunku wyrazistych form żeńskich paradygmatu -a, por. gwarowe *krokwia* < *krokiew*, *myszka* < *mysz* (Makarski 1986: 37). W Szynwałdzie mówi się raczej: *na Baryczy* / *na Borycy*. Chciałabym także nadmienić, że w Polsce notowane są takie nazwiska jak: *Barycz*⁶⁵ od 1412 roku, K. Rymut jako etymologię podaje określenie *barycz* ‘targowisko’ lub od n. m. Barycz, też psł. **baryčb* ‘moczar, bagno’ (RymNP I 22), w 1992 roku w Polsce było 92 mieszkańców o tym nazwisku; *Barycki* – 424 (w tym w byłym województwie tarnowskim 4); *Barycza* – 151 (w tym 80 w b. woj. tarnowskim) (RymSN I 195). W Szynwałdzie żadne z tych nazwisk nie występuje, nie są także notowane w pracy M. Żywiec (2006).

⁶⁴ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/wjazd>, [Odczyt: 04. 04. 2011].

⁶⁵ A. Bańkowski o nazwisku Barycz pisze: „Nazwisko Barycz, poświadczone w XV w. we Lwowie (i dziś jeszcze w Polsce używane), można by wywodzić od (staro)ukraińskiego apelatywu *baryc* ‘panicz’, co o tyle wątpliwe, że jego dwaj pierwsi poświadczeni (SSNO) nosiciele o imionach Petir i Cristel byli raczej Niemcami” (Bańkowski 1986: 51-51).

Widok (przysiółek)

1. *Na południe od Baryczy jest przysiółek, Widok się to nazywo. W stosunku do Baryczy jest to wzniesienie w kierunku południowym. Nazwa [pochodzi stąd, że] w porównaniu do całego terenu przedtem to było gołe całe, odkryty teren, Barycz była widoczna. W tej chwili jest tam zwarta zabudowa, typowa dzielnica mieszkaniowa. (J. M.)*

Za Borycom, przed przysiółkami Mickówkami, jest wzgórze, które nazywo się Na Widoku. Godo się stryk z Widoku, potocznie na Widoku, Widok. (M. Ż.)

To godaly z Widoku...cosi mi sie przypomino... (M. M.)

Mąciory mieszkają na Widoku. [To jest] takie jak grzbiet ze widać na wszystkie strony [stamtąd], północ i południe. (K. Cz.)

* * *

2. Na Widoku (UN 1964: 121)
3. Rozumienie tej nazwy może być dwojaki: *na widoku* to teren widoczny z daleka (por. gw. „na wideku ‘na widocznym miejscu’” (Kucała 1957: 40)), a „widok od XVII w. [to] ‘widziana przestrzeń, krajobraz, pejzaż’ [...] od psł. **viděti* ‘widzieć, spostrzegać’” (EtymBor 690), czyli miejsce skąd rozciąga się widok na większą okolicę. W relacjach mieszkańców podkreślane jest, że przysiółek ten znajduje się na wzniesieniu, które dawniej było odsłonięte, czyli widoczne z daleka, a także że stamtąd można było obserwować okolicę, wszystkie strony świata. Zatem rozumienie mieszkańców jest zgodne z wyjaśnieniem naukowym.

Kłorejo (pola)

1. *Korea – za Baryczą i za Litwinówkom – grunty, pola, które ludzie mieli z Szywnaldu – Góry. Jak Korea położona na mapie świata – te grunty tak daleko od centrum wsi i stąd Korea. Tam ni ma chołp, większoś leżq odłogiem teros, ale to inacy buło, nie Korea, ino Kłorejo to godaly. (M. Ż.)*

* * *

2. Korea, -rei (UN 1964: 121)
3. Nazwa *Korea* jest współcześnie słabo znana wśród mieszkańców. Pola w tym rejonie nie są uprawiane, nie ma tam domów. „Żartobliwie n. tego typu nadawano

zwykle małym osadom, oddalonym od większych miejscowości” (NMP V 141). Jest to nazwa przeniesiona z nazwy państwa Korea w Azji. Oznaczała miejsce odległe, trudno dostępne lub niebezpieczne. Nazwę *Koreja* opisuje również J. Treder, określa ona teren oddalony i zalewany wodą (Treder 1977: 42). Nazwy takie powstawały w czasie wojny koreańskiej (1950-1953) (NMP V 141; Chudziński 2008: 53). Wobec tego wyjaśnienie ludowe jest zgodne z naukowym. Wymowa głoski *ł* przed *o* świadczy o labializacji samogłoski *o*, czyli poprzedzeniu *o* niezgłoskotwórczym *u*. Labializacja występuje w gwarach Małopolski, Śląska, Wielkopolski i Kaszub (Kucała 2002: 12-13).

Olszyny (przysiółek)

1. *Tam od Pogórskiej Woli mi się wydaje, że tam Olszyny mówili...* (M. P.)
Łolsyny, w Łolsynie – za Litwinówką, za Borycom są moczadła, na których jest nasadzone dużo olszyny, bo tam było mokro, mokradła. To za Łolsynom, w Łolsynie godają. (M. Ż.)
W Olszynach – w regionie Baryczy te kilka domów, jes tam olszyna. (J. M.)

* * *
2. Olszyna (AW 1904)
Olszyna, -ny (UN 1964: 121)
3. Nazwa *Olszyny* jest przejrzysta etymologicznie. Pochodzi od ap. *olszyna* oznaczającego ‘gaj olszowy’ (Rymut 1967: 118), ‘las, zagajnik olszowy’ (Kopertowska 1984: 56), ‘lasek olchowy’ (Pawłowski 1984: 138), ‘las lub zarośla olszowe’ (Chojnacki 2002: 102). Olsza to określenie rośliny ‘olcha, *Alnus*’ (Górniewicz 1980: 117). Nazwa *Olszyny* jest często spotykana w Polsce, w WUN notowana jest 44 razy (WUN II 630). Także I. Halicka zwraca uwagę, iż *Olszyna* to „często spotykana n. m. wzięta od szaty roślinnej terenu” (Halicka 1978: 55). W Szywałdzie występuje dwojaka realizacja tej nazwy, zarówno w singularis, jak i pluralis. Mówi się: *Olszyny*, *Olszyna* a także w *Olszynach*. W realizacji gwarowej dostrzec można takie cechy jak: labializacja oraz mazurzenie (*s* zamiast *sz*).

Kantórowka lub Bielokówka (rola)

1. *Kantórowka – Bielokówka dochodzi do Widoku, do Borycy, zielono chołpa, [tam mieszkają] Kantóry – Bieloki, blondyni z dziada pradiada, przodków.* (M. Ż.)
Tam, z tamtej [strony] Kantorówka, to przezywają ich Bieloki, ale to Kantory. (M. P.)

* * *

2. Kantorówka, -ki – pole (UN 1964: 122)
3. Określenie *Kantórowka* pochodzi od nazwiska właścicieli – Kantorów. W Szywnaldzie notowane jest ono w dwóch wersjach: *Kantor* (Catharina Kantor 1790 rok) oraz *Kantur* (Laurentius Kantur 1798 rok). Pochodzi od ap. *kantor* ‘śpiewak kościelny’ też ‘biuro’ (Żywiec 2006: 30). Druga nazwa tej części wsi – *Bielokówka* pochodzi od przezwiska tychże Kantorów, ponieważ członkowie tego rodu mają jasne, blond włosy, stąd nazywani są *Bielokami*. Por. „Bielą [...] biel, białość” (Karłowicz I 81).

Mickówki (rola)

1. *Na południe od Widoku to są tzw. Mickówki. Nazwa wywodzi się od właścicieli gruntów ziemi. To jes pas ziemi o szerokości 200 m u początku, czyli na Japonii co ten stadion jes, cały ciąg o długości jakieś 2,5 km w kierunku Łęk Górnych. Na samym początku gruntu Micków jest kapliczka upamiętniająca urodzenie syna jakiegoś protoplaście Micków.* (J. M.)
Prokopówka i Brudnówka była, Krakuskówka, Mickówka. (M. P.)

* * *

2. Mickówka, -ki – pole (UN 1964: 122)
3. Szywnałd był wsią łanową, podzieloną na pasy gruntów biegnących prostopadle do rzeki Wątok i głównej drogi. Nazwy tych pasów wywodzą się od właścicieli gruntów, do których dodawano sufiks *-ówka*. Pierwszym takim pasem na *Dole* Szywnałdu, jadąc od Tarnowa, po lewej stronie jest *Mickówka*, należąca niegdyś do Micków. Nazwisko to występowało w Szywnaldzie w formie *Miczek* (Marianna Miczek 1867) lub *Micek* (Apollonia Micek 1785). Pochodzi od imienia *Mikołaj* (Żywiec 2006: 37-38).

Krakoskówki (rola)

1. *Dalej jest grunt tzw. Krakoskówki, areal podobny jes. Nazwa od właścicieli o nazwisku Krakoski. W czasie II wojny światowej teren od Baryczy do Krakoskówek to było zaplecze dla niemieckiego wojska. (J. M.)
Była Krakuskówka... (M. P.)*

* * *

2. Krakuskówka, -ki – pole (UN 1964: 122)
3. Kolejny pas gruntu nazywany jest *Krakoskówką*, wbrew zapisowi urzędowemu: Krakuskówka. Wywodzi się ona od nazwiska właścicieli – Krakowskich. Nazwisko to występuje w Szynwałdzie w roku 1787 – Thomas Krakowski. Pochodzi od nazwy miasta Kraków (Żywiec 2006: 33). Nazwa zbudowana jest jak inne nazwy gruntów w Szynwałdzie – do nazwiska dodany jest sufiks *-ówka*, zatem *Krakowski* (w wymowie uproszczonej: *Krakoski*) – *Krakoskówka*. Zapis urzędowy wskazywałby raczej na pochodzenie od słowa *krakus*: „pot. mieszkaniec Krakowa”⁶⁶.

Prokopówki (rola)

1. *Na południe od Krakoskówek był grunt, tzw. Prokopówki, ok. 300 m. Prokopy się wywodzą z Czech, XVII, XVIII w. pierwsze wzmianki w księgach parafialnych. Dalej Brudnówki, Jopówki, Mazurówki, dochodzą do szkoły, kościoła. Potem są Jochymówki. (J. M.)
Prókopówka od nazwiska Prokop. (M. Ż.)*

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szynwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Kolejny grunt – *Prokopówka*, swoją nazwę zawdzięcza właścicielom o nazwisku *Prokop*. Pochodzi ono od imienia *Prokop*, w dokumentach parafialnych pojawia się w 1788 roku – Josephus Prokop (Żywiec 2006: 41).

⁶⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/krakus>, [Odczyt: 11. 04. 2011].

Corny Dół (pola)

1. *Corny Dół zacyno się od gruntu Mickówki, Krakoskówki do Prokopówek. To jest niecka, zlewnia z otaczających pól, na dole są bagniste łąki, schodzą do zagajnika i tam zawsze było ciemno, corno ziemia tam jes, bagno, prawdopodobnie stąd nazwa.* (J. M.)

W kierunku centrum wsi, takie doły, grunty są nazywane Corny Dół. Jest to w gruncie Prokopówka, Krakoskówka, Brudnowka – pola w Cornem Dole. Jak som Kresy, potem Dębrzo do wsi, potem Corny Dół. (M. Ź.)

* * *

2. Czarny Dół, -nego Dołu – pola (UN 1964: 121)
3. Jak mówią mieszkańcy, *Czarny Dół* to teren bagnisty, z okolicznych pól woda spływa do tej niecki, więc nazwa ta pochodzi od ukształtowania terenu. *Dół* ponieważ położony poniżej, natomiast człon odróżniający: *Czarny* oznacza tutaj „czarny kolor ziemi” (Makarski 1986: 52).

Moczydło (pola)

1. *Daly w tych Prokopówkach jest tako olszyna w takich noklach pola i to godaly Moczydło. Buło źródełko tam, pole w Mocydle.* (M. Ź.)

W gruncie Prókoposkim istnieje jeszcze zapadlisko o nazwie Mocydło, bo tam zawsze czy sucho, czy mokro są źródła. Tako niecka, te wody zdążają do tej Przykopy właśnie. (J. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa ta występuje w Polsce zarówno w liczbie pojedynczej: *Moczydło*, jak i w liczbie mnogiej: *Moczydła*. Na niektórych terenach związane jest to z moczeniem lnu, gdzie indziej z praniem bielizny. Inne jeszcze *Moczydła* posiadają znaczenie topograficzne, odnoszą się do podmokłych i moczarowatych terenów (Kopertowska 1984: 298). Wyraz *moczydło* znaczy tyle, co ‘kałuża, stawek’ (Rymut 1967: 106). H. Borek podaje także gwarowe słowo *mocadło*, czyli ‘mokrądo’ (Borek 1968: 145). H. Górniewicz natomiast wyjaśnia słowa *moczadło*, *moczysko* jako ‘moczar’ (Górniewicz 1980: 255-256). Wyjaśnienia mieszkańców są więc

zgodne z tym znaczeniem nazwy – oznacza ona teren podmokły, gdzie znajdują się źródła. W tym wypadku nieadekwatne jest tłumaczenie słowa *mocydło* jako ‘stawu albo sztucznie wykopanego dołu z wodą do moczenia konopi lub lnu’, jakie przytacza D. Kopertowska (1984: 115), ponieważ *Mocydło* w Szywnaldzie to naturalne źródło, podmokły teren. W realizacji gwarowej można zaobserwować mazurzenie: wymawia się *c* zamiast *cz*.

Doły (poła)

1. *Doły to poła uprawne między Starym Gościeńcem, a Zogumniami. Stasiórowka, Krakuskówka, Armatysówka. (M. Ż.)*

Na dole [Cornego Dołu] są bagniste łąki, schodzą do zagajnika, do tzw. Dołów, przez które płynie rzeczka Przykopa. Doły to jes w połowie gruntu tych wszystkich [tzn. Stasiórowki, Mazurówki, Brudnówki, Prokopówki i Krakuskówki], ten teren taki, idzie [przez niego] ta Przykopa w kierunku Szywnaldu. (J. M.)

Doły sie zacynają koło nos [tzn. koło Kresów] i do wsi. (K. Cz.)

* * *

2. Doły, -łów – pole (UN 1964: 121)
3. Nazwę *Doły* łatwo objaśnić, ponieważ pochodzi ona od ukształtowania terenu. Apelatyw *dół* znaczy tyle, co ‘zagłębienie, dziura’ (Chludziński 2008: 104). Tutaj w pluralis, w odróżnieniu do części wsi Szywnald: *Dół*. Oprócz tego w innej części miejscowości są pola nazywane *Dołkami*.

Dębrza (przysiółek, las)

1. *Enklawa leśna położona przy granicy Zalasowej, około 20 domów – jest las, łąki i to jes Dębrzo. Może od cembrzyny, dębrzyny, bo jes tam chyba z dwanaście studni i stamtąd ludzie biorą wodę z dziada pradziada. Tych Dębrzów jest więcy, np. Dębrzo koło Kresów. Przed wojną ludzie się zaopatrywały w wodę w cembrownach, cembrzynach [to są] studnie kwadratowe, klocki nakładane jedne do drugich. (M. Ż.)*

To sie godało Dębrza [nie Debrza], to chyba od dębów cosi pochodziło. Godało się z Dębrzy. (M. M.)

Do Dębrzy to z końcowego przystanka idzie sie do góry, jakiesi drzewa tam są, ale nie wiem cy dęby. Tu górka tam górka i dolyna. (S. M.)

Jedna Dębrza jes tu, [a druga] na Japonii między Korzeniem a Japonią. Tu jes w gruncie Prokopówki i Krakoskówki i część w Mickówkach przedzielone Dotami, tam znowu jes Dębrzo. Od dębów podobno. (J. M.)

* * *

2. Debrza -rzy – pola, las (UN 1964: 121)
3. Wyjaśniając nazwę *Dębrza* warto przytoczyć informacje ze *Słownika gwar polskich*. Autor podaje: „Debra ż. a. Debrze n. = jar, parów itd.” (Karłowicz I 315) i dalej: „Małe laski, czasem tylko kilka drzew, przeważnie szpilkowych, nazywają ‘debrzami’ (debrami) [...] Debrza = gąszcz leśny, szczególnie wśród urwisk [...]. Dziebra = dolina między górami” (Karłowicz I 316). W *Słowniku* wydawanym przez Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie także podano wyjaśnienie tegoż słowa: „debrz, debrza, debrze [...] ‘nierówności terenu typu: wąwóz, jar, parów, strome zbocze góry – na ogół porośnięte drzewami i krzakami’” (SGP V 418). Bogate objaśnienie słowa *debra* podaje F. Sławski: „debra ludowe ‘zarosły parów, zarośla’ od XIV w., stpol. też *dziebra, dziembra, dziembrza, debrz* : *dziebrz* ‘dolina, zarośla, ciernisko’, dial. *debra, debrze, debrza*; cz. *debṛ* przestarzałe ‘wąwóz, dolina’, ukr. *debra* ‘wąwóz, parów, dolina’, brus. *dźebra*; ros. *debṛi* mn. ‘gęstwina leśna’ [...], stcsł. *ḍьbṛь* (i wtórne ze zwykłym przegłosem *ḍьbṛь*) ‘dolina, parów, otchłań’. [...] Pierwotne znaczenie ‘dół, jama, dolina, wąwóz’ → ‘dolina, jama z wodą’ (EtymSł 2: 143). Podobne, choć mniej szczegółowe wyjaśnienia podają E. Pawłowski i S. Rospond. Pierwszy z nich pisze: „*Debra, debrz, debrza* (dawny dp. l. poj. *dbrzy*) ‘wertep, dół’ – od tego pnia co i *dno*, i *dąbrowa*, i (z p zamiast b) *dupina* ‘dół’; wg Rostafińskiego [...] *debra, debrz* i *dziebrz* to ‘jar w pd. Polsce’. Z psł. **ḍьbṛь*” (Pawłowski 1965: 164-165). S. Rospond natomiast tłumaczy: „Stpol. *debrz, debrza* oznaczało ‘mały wąwóz utworzony przez wodę, zarośnięty’; też był to las i gaj. Od tej stpol. podstawy utworzono wiele nazw geograficznych (miejscowości, jezior, rzek), które z czasem uległy zmianie na *dobr-*, *dobrz-*, gdyż

wyraz *debrz* stał się później niezrozumiały⁶⁷” (Rospond 1984: 70). Podobnie musiało być także w Szywnaldzie, jednak nazwa *debrza* została skojarzona z dębem. Jedną z powyższych prób etymologii ludowej kojarzy nazwę *Dębrza* z *cembrzyną*, *cembrowiną*. *Słownik Języka Polskiego* PWN uznaje wyraz *cembrzyna* za dawny, natomiast „cembrowina, cembrowanie” to „obmurowanie umacniające zbiornik wodny, brzeg rzeki itp.”⁶⁸. Obydwa skojarzenia wydają się być uzasadnione, ponieważ *Dębrza* to teren, gdzie według zebranych informacji są źródła wody i rosną drzewa. Ukształtowanie tej okolicy odpowiada także pojawiającemu się w literaturze fachowej wyjaśnieniu słowa *debrza*. Stosując terminologię W. Cienkowskiego wyraz wyjściowy *debrza* uległ tutaj procesowi reinterpretacji etymologicznej (etymologii ludowej). Polega on na utożsamieniu, któremu towarzyszy zmiana postaci wyrazu (w tym wypadku jego części) nieprzejrzystego, z elementem znanym z innych wyrazów. Tendencja do reinterpretacji jest jednym z przejawów ogólniejszej tendencji, jaka występuje w posługiwaniu się językiem, czyli tendencji do kojarzenia jego elementów (Cienkowski 1972: 30). W tym przypadku mamy do czynienia z drugim typem reinterpretacji etymologicznej połączonej ze zmianą postaci wyrazu (Cienkowski 1972: 31).

Jochymówka (rola i droga)

1. *Mickówka, Prókopówka, Krakoskówka – całe osiedla to buły*, [dalej] *Jochymówka. Jochymówka* [to też jest] *droga, nazywają się Stańczyki*, [ale] *dziadkowi buło Jochym i Jochymówka zostało*. (A. i K. Cz.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. *Jochymówka* to przykład nazwy pochodzącej od imienia przodka. Teren ten należał do rodziny Stańczyków, ale rzadko używa się nazwy *Stańczykówka*, częściej mówi się *Jochymówka* – od imienia *Joachim*. Jest to imię pochodzenia hebrajskiego – od *Jehōjaqīm*, to znaczy ‘Bóg wzmocni, podniesie’. „W Polsce znane od XIV w.

⁶⁷ Mimo tego, pojawia się w SJP PWN: *debrza* ‘sucha dolina o wąskim dnie i stromych zboczach’, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/debrza>, [Odczyt: 23. 03.2011].

⁶⁸ <http://sjp.pwn.pl/slownik/2447407/cembrowina>, [Odczyt: 21. 03. 2011].

W średniowieczu realizowane jako *Joachym, Achym, Jachym, Jochym*” (RymNP I 353). W miejscowości Szynwałd występuje także pochodzące od tego imienia nazwisko *Jachym*, ale w tym przypadku nie były to grunty należące do Jachymów, lecz do Joachima Stańczyka, czyli gwarowo *Jochyma*. Taką wersję imienia podaje również w cytowanej powyżej pracy K. Rymut (RymNP I 353).

Barnasiówka (rola)

1. *Barnasie sie wyprowadzily, zmieniuło właściciela i są Kopocówki – rzut beretem od kościoła na wschód.* (M. Ż.)
Barnasiówka – wielki grunt naprzeciw kościoła, całe osiedle tam jes. (K. Cz.)

* * *

2. Barnasiówka (UN 1964: 121)
Barnasiówka, -ki, część wsi Szynwałd (WUN I 50)
3. Nazwa *Barnasiówka* raczej już nie funkcjonuje, ponieważ mieszkańcy o tym nazwisku wyprowadzili się, grunt ten zmienił właściciela. Nazwisko to występowało (i nadal występuje) w Szynwałdzie w dwóch wersjach: *Barnaś* (Thecla Barnaś – rok 1831) i *Bernaś* (Thomas Bernaś – 1804 rok), pochodzących od imienia *Bernard* z sufiksem *-aś* (Żywiec 2006: 21-22).

Podrazówka (rola)

1. [Nazwa] *Podrazówka* [pochodzi] *od tego Podraży, co był właścicielem, wcześniej to była Gębicówka, to tak jak i Jopówka, Mąciorówka – od nazwiska.* (M. P.)
Podrazówka to była Gębicówka, Podraza przysed z Łęk i to nie jes rdzenno nazwa. (K. Cz.)

* * *

2. Podrazówki, -wek (UN 1964: 121)
Podrazówki, -wek, część wsi Szynwałd (WUN II 820)
3. Nazwa *Podrazówki* notowana jest w urzędowym wykazie tylko raz w Polsce (WUN II 820). Pochodzi ona od nazwiska *Podraza*. Słowo to wyjaśnia J. Karłowicz: „podraza = podkładka (od wrazić) [...] Przy rączce (u radła) podraży, to jest: kliny podtykające się pod drąg, do głębszego lub płytszego zapuszczania radłaka służące.

[...] W środku kamienia (w żarnach) wystercza wrzeczono żelazne lub drewniane, przeprowadzone przez dno kłody od podrazy poniżej niego umieszczonej. [...] Podraza = narząd do podnoszenia kamienia u żaren” (Karłowicz IV 191). K. Rymut wyjaśniając pochodzenie tego nazwiska podaje: „od *podraza* ‘rzecz niższego rzędu powstała z podziału większej całości’” (RymNP II 264). Nazwisko *Podraza* nie pojawia się w pracy Marty Żywiec analizującej najstarsze nazwiska parafian Szywnałdu. Potwierdza to więc tezę, iż nie jest to rdzenne nazwisko szywnałdzkie. Nie mniej jednak, nazwa funkcjonuje do dnia dzisiejszego.

Dębcok na Podrazówce (lasek)

1. *Dębcok jes na Podrazówce, tam są pastwiska, to, co Zięba mieszkoł to z Dębcoka buło – Władek z Dębcoka, na Zalasową jak sie jedzie. Z Dębcoka – to były dęby tam.* (K. Cz.)

Dębrzo – od dębów podobno. W Dębcoku dęby tys. (J. M.)

Dębcok na Podrazówce, na Ziębówkach, skupisko, największa liczba dębów i stąd nazwa. Dębcok, w Dębcoku – zagajnik, bo takie krzoki. Wyjeżdżając ze Stawisk położony jest las, w którym najwięcej drzew to dęby, czyli Dębcok. Tam palą ogniska, na Ziębówce. (M. Ż.)

Stawiska tam są i Dębcok... (M. P.)

* * *

2. Dębczak na Podrazówce – lasek (UN 1964: 121)
3. Nazwa *Dębczak* oznacza w Szywnałdzie co najmniej dwa miejsca, znajdujące się w różnych częściach wsi. Określano tak laski, w których najwięcej drzew stanowiły dęby (por. „*dębniak* ‘lasek dębowy, dąbrowa’” (Kopertowska 1984: 52)). Jednakże *Słownik gwar polskich* podaje inne znaczenia słowa *dębczak*: 1. ‘mały, młody dąb’, 2. ‘kij dębowy’, 3. ‘bliżej nieokreślony gatunek grzyba’ (SGP V 492-493). Najbardziej odpowiednie wydaje się w tym przypadku wyjaśnienie pierwsze, być może pierwotnie nazwa ta odnosiła się do miejsc, gdzie rosły młode dąbki. Nazwa *Dębczak* w Polsce notowana jest tylko dwa razy (WUN I 316). W wymowie gwarowej dostrzec można takie cechy jak: mazurzenie (c zamiast cz) oraz realizację *a* pochylonego jak *o*.

Stawiska (przysiółek)

1. *W kierunku północnym od Dębrzy położony jest następny przysiółek: Stawiska (około 5 domów). Dębrzo łączy się ze Stawiskami. Teros tam ni ma zodnych stawów.* (M. Ż.)

To jes jak szewc Stasek, jak sie sło na Świniogóre, to w połowie drógi so Stawiska. Som tam łaki, mosty, nieużytki to mogły tam być stawy... (C. Z.)

Stawiska to tam pod Zalasowom, a drugie Stawiska są za Podrazówką, Mąciórowką. Godało sie Jop ze Stawisk. Na pewno [pierwsze] sie stykają ze Zalasową i to są dwa zupełnie różne obszary. Prawdopodobnie [to] nazwa przejęta z sąsiedni wsi, bo w Zalasowy tys so Stawiska. (M. i S. M.)

„W 1920 r. Kółko przyjęło na członków następujących jeszcze gospodarzy: [...] Zegar Józef (ze Stawisk)” (Plebanek 1994: 155).

* * *

2. Stawiska (P 1937)

Stawiska, -wisk (UN 1964: 121)

Stawiska pod Zalasową, -wisk pod Zalasową (UN 1964: 121)

Stawiska, -wisk, cz. wsi Szynwałd (WUN III 340)

Stawiszki przysiółek wsi Szynwałd (MS)

Stawiszki (MT)

3. Nazwa *Stawiska* nie sprawia trudności językoznawcom. Są zgodni, że oznacza ona „miejsce, gdzie są czy były stawy” (Pawłowski 1965: 184), „*Stawiska*, czyli od *stawów* (pierwotna topograficzna [nazwa]: *Stawiska*, *Stawiski*. Wyraz *stawisko* = ‘miejsce, gdzie są stawy’ lub ‘staw’ było częstym określeniem top.” (Rospond 1984: 376), „pochodzi od wyrazu *stawisko* ‘miejsce, gdzie był staw’ w liczbie mnogiej *stawiska*” (Malec 2003: 227). To, że *Stawiska* to częste określenie potwierdza fakt, iż w *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* jest notowane 48 razy (WUN III 339-341). Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że nazwa *Stawiska* powtarza się w Szynwałdzie. Na pograniczu z Zalasową nazwa ta prawdopodobnie została przejęta z nazwy sąsiedniej wsi, ponieważ tam, „głównie po prawej stronie drogi Tarnów-Ryglice znajduje się spory obszarowo przysiółek *Stawiska*” (Hebda 2002: 12). Również wykaz z 1964 roku notuje tę nazwę dwa

razy: *Stawiska* oraz *Stawiska pod Zalasową* (UN 1964: 121). W tym opisie przede wszystkim chodzi o te *Stawiska* za *Podrazówką* i *Mąciórowką*, ponieważ jest to obszar Szynwałdu, nazwa „rdzenna” a nie przejęta. Nigdzie jednak nie odnalazłam wzmianki, aby były tam kiedyś stawy, teraz też ich nie ma, jednak nazwa funkcjonuje. Zapis *Stawiszki* zdaje się świadczyć o tym, że autor mapy dopatrywał się w nazwie *Stawiska* mazurzenia, dlatego zamiast *s* umieścił *sz*. Nie jest to jednak zapis poprawny, o czym świadczą przytoczone powyżej opinie językoznawców. Zarówno *Stawiska*, jak i *Stawiski* pochodzą od słowa *stawisko*, a to od *stawu*, jest to więc nazwa poprawna i występująca w polszczyźnie. Zatem autor mapy wykazał się hiperpoprawnością.

Japonia (przysiółek)

1. *Na północnym-zachodzie, przy i za rzeką Wątok położony jest duży przysiółek Japonia. Jest tam bardzo duże zabudowanie, dom koło domu, jak w Japonii i stąd nazwa. To jest duże skupisko, w historii figuruje, że Chińczyków i Japończyków jest bardzo dużo, zagęszczone siedlisko.* (M. Ż.)

Z tego regionu ludzie emigrowali do Japonii, nie do Stanów Zjednoczonych i rodziny [tych osób, które wyjechały] to nazwali oni tam Japończycy i nawet ksiądz w kościele tak mówił. (W. Z.)

Japończyki to było popularne. Na Japoniji... (M. M.)

Japonia – taka nazwa... [Trzeba z kimś porozmawiać stamtąd] żeby sie dowiedzieć, czy tam na Dole mają jakie nazwy cy to wszystko jes Japonia. (M. P.)

Jak buł kościół budowany przychodziły do pomocy murarzom dziewczyny, były nieśmiałe, chichotały i mało mówiły i murarze (pewnie oni jacyś światowi byli) uznali, że się śmieją jak Japonki. Oni na początku były źły na to [tzn. używanie nazwy Japonia]. To jest enklawa z całej wsi, żeniły sie ludzie między sobą, byli bardzo zgrani między sobą, tam jeżeli coś się komuś dzieje to wszyscy spieszą mu z pomocą, to taka enklawa. (J. M.)

* * *

2. Japonia, -nii (UN 1964: 121)

Japonia, -nii – część wsi Szynwałd (WUN I 628)

Japonia (MT)

Japonia część wsi Szynwałd (MS)

3. *Japonia* to największy przysiółek na *Dole* Szynwałdu. Mieści się on za rzeką Wątok, po prawej stronie (jadąc od Tarnowa). Również przystanek autobusowy w tamtym rejonie nazywa się Szynwałd-Japonia. Wydaje się, że etymologia nazwy od zagęszczonej zabudowy i stosunkowo dużej liczby ludności w jednym przysiółku, analogicznie do sytuacji w „Kraju Kwitnącej Wiśni” jest słuszna. Trudno natomiast jednoznacznie wypowiedzieć się co do prawdziwości drugiej przytoczonej hipotezy, zakładającej, że mieszkańcy tego zakątka emigrowali do Japonii. Nie ma żadnych historycznych źródeł na ten temat, ksiądz T. Stański w kronice parafialnej w końcu XIX w. pisze tylko o wyjazdach parafian do Stanów Zjednoczonych i do Rosji. Później nasiliła się też emigracja sezonowa do Prus, Danii i Francji (Plebanek 1994: 116). Trzecia próba etymologii tej nazwy wywodzi ją od nieśmiałych dziewcząt zamieszkujących ten zakątek, które śmiały się jak Japonki. Informator podkreślił, że pierwotnie mieszkańcy tego terenu nie akceptowali nazwy *Japonia*, złościли się, gdy ktoś tak mówił. Nie mniej jednak, współcześnie nazwa *Japonia* jest powszechnie używana przez mieszkańców Szynwałdu i nikt nie odczytuje jej jako obraźliwej czy żartobliwej. Warto także nadmienić, że *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce* notuje tylko jedną część wsi o tej nazwie w naszej ojczyźnie (WUN I 628).

Korzeń (pola)

1. *Przedłużeniem przysiółka Japonia jest Korzeń. Graniczy z Czomesnom i Łękawicom, jest połączony z Prowendom.* (M. Ż.)
Korzeń na granicy ze Skrzyszowem. (M. P.)
Korzeń jes i w Łękawicy i w Skrzyszowie tak samo. (J. M.)
* * *
2. Na Korzeniu – pola i strumyk (UN 1954: 122)
Korzenie (MT)
3. Być może nazwa tego zakątka ma związek z tzw. „lokacją na surowym korzeniu” („od ap. *korzeń* ‘początek, pierwociny’” (NMP V 155)). Był to rodzaj lokacji wsi na

prawie niemieckim, a przecież Szywałd i sąsiednie wioski Spycimir herbu Leliwa przeniósł na prawo niemieckie. Lokacja na surowym korzeniu oznaczała, że wieś założona jest na zupełnie nowym miejscu – „na dziewiczym, świeżo uprawnym gruncie” (NMP V 155), gdzie wykarczowano las i zagospodarowano nieużytki⁶⁹. W tym przypadku nie chodzi jednak o nową wieś. Teren *Korzenia* oddalony jest nieco od centrum wsi, sąsiaduje z lasem, prawdopodobne jest więc, że aby powiększyć tereny uprawne mieszkańcy Szywałdu i Skrzyszowa (część tego przysiółka należy także do sąsiedniej wsi) wykarczowali część pobliskiego lasu. Na terenie zostały zapewne korzenie usuniętych drzew, dlatego okolicę zaczęto nazywać *Korzeń*. Dla poparcia powyższej hipotezy przytaczam opis miejscowości Korzenna z pracy S. Rosponda: „dawna okolica pagórkowata i zalesiona była pełna *korzeni* po wykarczowanym lesie. A zatem jest to nazwa top. od wyrazu *korzeń*” (Rospond 1984: 159). Co ciekawe, nazwa *Korzeń* występuje w formie singularis, mimo iż korzeni po wykarczowanym lesie musiało być wiele. Mówi się: *mam pole na Korzeniu, droga na Korzeń*. Od kilku lat planowana jest budowa zbiornika retencyjnego na Korzeniu. Będzie on zlokalizowany w Skrzyszowie po prawej stronie drogi Tarnów-Ryglice w odległości 1 km od kościoła na rzece Korzeń (Niedojadło, Kubacki 2009: 319).

Prewenda lub Prowenda (las)

1. [Kolo Korzenia] *las tam jest Prewenda.* (M. P.)

Prewenda to pańskie pola i las, księcia Sanguszki, należało do dworu w Szywałdzie, dzierżawił to Ogórek. (M. Ż.)

Prowenda – lasy państwowe, to ksiądz miał. (W. Z.)

Prebenda to były księżę pola, nik tam nie mieszko. (K. Cz.)

To sie godało Prowenda, ale ksiądz Plebanek pise: Prebenda. (M. M.)

„W «Święto Lasu» dzieci szły zwykle na wycieczkę do lasu na Prebendzie”
(Plebanek 1994: 85).

* * *

⁶⁹ Na podstawie artykułu *Lokacja na prawie niemieckim*, opracowanego przez Marzenę Rokaszewicz, PWSZ w Lesznie, http://www.glogow.pl/tzg/historie/lokacja_na_prawie_niemieckim.htm, [Odczyt: 30. 03. 2011].

2. Prebenda, -dy – pola i las (UN 1964: 123)
 Prebenda, -dy – część wsi Szynwałd (WUN III 47)
 Prebenda (MT)
 Prewenda uroczysko (MS)
 Na Prebendzie – strumyk (UN 1964: 123)
3. Rzeczywiście, ksiądz Plebanek pisze o Prebendzie. Tak wyjaśnia znaczenie tego słowa: „parafia Szynwałd oprócz dóbr ściśle przynależnych do parafii posiadała też «prebendę». Prebenda to określona część dochodów kościelnych przypadająca określonym osobom duchownym” (Plebanek 1994: 27). Opis, czym była prebenda uściśla D. Kopertowska: „w kościele katolickim: dobra kościelne lub dochody otrzymywane przez duchownych jako wynagrodzenie za spełnianie obowiązków; beneficjum’, ‘część dochodów kapituły stanowiąca uposażenie jej członka”” (Kopertowska 1984: 139). Jest to wyraz obcy, niem. *Präbende*, fr. *prébende*, z p. łac. kość. *prebenda*, od łac. *praebeo* ‘podaję, dostarczam’ (SWO 1010). Mieszkańcy wymawiając: *Prewenda* wymieniają głoskę *b* na *w*⁷⁰. Nie jest to zmiana w wymowie występująca tylko w Szynwałdzie, ponieważ w *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* oprócz nazwy *Prebenda* (6 razy), notowane są nazwy: *Prewenda* – 2 razy i *Prewendy* – 1 raz (WUN III 47). Wersję *Prewenda* notuje również D. Kopertowska (1984: 139). W gwarach często występuje wymiana głosek *b* i *w*, zarówno w nagłosie: *baba* : *waba* (SGP I 199), jak i w śródgłosie: *babiniec* : *bav'eńec* (SGP I 219). Zamiana występuje także odwrotnie: *w* na *b*, np. *bawelna* : *babeuŋa* (SGP I 439). W tym przypadku wyraz obcy *prebenda* uległ procesowi reinterpretacji etymologicznej związanej ze zmianą postaci wyrazu. (Cienkowski 1972: 31-38). Być może wymowa *Prowenda* jest wynikiem skojarzenia fonicznego ze słowem *prowadzić*.

Cubato Góra (wzniesienie)

1. *Na Prewendzie jes taki nasyp, coś takiego, góra...Cubato Góra na to mówią, to od konfiguracji terenu – na samem czubku ukształtowane, tak, jak kowole mrówki robią taki nasyp.* (M. Ż.)

⁷⁰ Podobnie realizowane jest gwarowo nazwisko *Plebanek* : *Plewonek* (zob. Plebankówka).

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Cubato Góra to nazwa złożona z członu *góra* oraz określenia *czubata* pochodzącego od słowa *czub*. F. Sławski objaśnia je jako „‘pek sterczących włosów, piór; wierzchołek’” (EtymSł 2: 126). Podaje także, że pierwotne znaczenie tegoż słowa to ‘wzniesienie’ (EtymSł 2: 127), w takim sensie zachowało się w Szywnwałdzie. Chciałabym także nadmienić, że najwyższe wzniesienie w okolicy – na Świniogórze nazywane jest *Czub (Cub)*, ale jak mówią mieszkańcy, *to jes juz po stronie zalasoski*. W wymowie gwarowej widać mazurzenie (*c* zamiast *cz*) oraz wymowę *a* jak *o*.

Pańskie Pola lub Dworskie Pola (pola)

1. *Pańskie Pola – za cmentorzem po Czomesną. Pańskie Pola zostały rozparcelowane w 1986 roku, przeszły do właścicieli prywatnych. (M. Ż.)*
Tam, gdzie teraz jest szkoła był dwór i tam mieszkoł dziedzic i wszystkie te grunty naokoło były jego i to godały Pańskie Pole. (C. Z.)
Prawo strona od Skrzyszowa – Japonia sie wlekała po Dworskie Pola. (K. Cz.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa *Pańskie Pola* jest już bardzo rzadko używana w Szywnwałdzie, ponieważ po parcelacji dóbr dworskich przeszły one do innych właścicieli. Wyjaśnienie ludowe jest zgodne z naukowym – nazwą *Pańskie* określa się pole po dawnym majątku ziemskim, „od ap. *pańskie*, tu: ‘ziemia należąca do pana, dziedzica’” (Chojnacki 2002: 105). Czasem nazywane były także *Polami Dworskimi*, czyli należącymi do dworu. Zob. Na Hektarze.

Na Hektarze (pola i przysiółek)

1. *Dworskie pola – Na Hektarze kazdy jeden godo. (M. Cz.)*
Nowe osiedle na dworskich polach – Na Hektarze – powyzy cmentorza, kazdy miol hektar. Po wojnie, jak rozparcelowaly dwór to sie wybudowaly tam. (K. Cz.)

Na Hektarze, bo kazdemu daly po hektarze, wymirzywały po tyle jak była parcelacja. [Ten, kto dostał tam ten hektar pola] musioł wypłacić późni żytem, obciążona hipoteka była żytem. (M. i S. Ż.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. *Na Hektarze* to teren, który przed parcelacją (1986 r.) należał do dworu Sanguszków. Później, według relacji mieszkańców, każdy kto otrzymał tam pole, miał odmierzony jeden hektar, czyli jak wiadomo 100 arów (1 ar = 100 m²). Nazwa ta pochodzi więc od hektara – jednostki powierzchni gruntu równej 100 aom; też: gruntu o takiej powierzchni⁷¹. Jak już było wspomniane, nazwa *Pańskie* lub *Dworskie Pola* rzadko funkcjonuje, została wyparta przez nazwę *Na Hektarze*. Domy, które znajdują się w tym terenie są także nazywane czasem *domami za cmentarzem*.

Stare Drogi (droga)

1. *Dwa kilometry od Zalasowy zaczynają się Stare Drogi. Przebiega przez: Plewonkówki, Jantosówki, Gierówki, przez Usarzówki, przysiółek Urwę, [a dalej] do drogi ty dochodzi droga z Wirzchowiny. (M. Ż.)*

To mówili Stare Drogi. (M. P.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwą *Stare Drogi* określa się drogę, która (jadąc od Zalasowej) rozpoczyna się około 2 kilometry od Zalasowej, za Zakładem skręca się w lewo. Biegnie mniej więcej równoległe do głównej drogi (powiatowej 1357 K), łączy się z drogą z Wirzchowiny i wychodzi przed kościołem. Jest to nazwa topograficzna zestawiona z przymiotnika *stara* i rzeczownika *droga* (Górniewicz 1980: 222). Co ciekawe, nazwa ta w Szywnwałdzie występuje w liczbie mnogiej: *Stare Drogi* (lub *Stare Drógi*), chociaż określa jedną drogę. Mówi się: *iść / jechać na Stare Drogi*.

⁷¹ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/hektar>, [Odczyt: 13. 04. 2011].

Wirzchowina (przysiółek)

1. *Do drogi ty [Stare Drogi] dochodzi droga z Wirzchowiny. W Wirzchowinie jest kilka chołp. Tam były źródła dołem, a wirzchem mieszkali ludzie. Doprowadzona jest woda do kilku domów w Szynwałdzie [stamtąd]. [Domy] były na wirzchu, a poniżej był las.* (M. Ż.)

Druga na Wirzchowine – tamtędy był przejazd – w czasie I wojny światowej jechało tamtędy wojsko austriackie. Godało się tys „Na Wirzby” – te wirzby jeszcze rosną, widać je z Trybówki. Schodziło się na cegielnię, bo tam po wojnie produkowały cegły, a w latach 70. założono Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną „Jutrzenka”. I też się godało: Na Juczenkę. (M. M.)

Wirzchowina, z Wirzchowiny to słowo może wirzchem, na górkach może to być. (K. Cz.)

* * *

2. Wierzchowina, -ny – pola (UN 1964: 124)
3. Słowo *wierzchowina* D. Kopertowska wyjaśnia jako ‘najwyższej położoną, najwyższej sięgającą część czegoś, wierzchołek’ oraz ‘najwyższą, zwykle nieco spłaszczoną część góry lub wyżyny’ (Kopertowska 1984: 84). Określenie to łączy się z wyrazem *wierzch*, który znany jest od XIV wieku (stp. też *wirzch* / *wirch*, w XVI w. *wierch* / *wierszch*), oznaczający ‘górną lub zewnętrzną część, warstwę, powierzchnię czegoś’, stp. też ‘szczyt, wierzchołek, górę’, ‘dach’ (EtymBor 695). Podobnie tłumaczy A. Brückner, od tego wyrazu wyprowadza słowa: *wierzchołek*, *wierzchowaty* (o korcu z wirzchem) oraz *wierzchowina* ‘źródło’ (EtymBr 618). *Wierzchowina* to również 1. ‘wierzchołek’, 2. ‘wierzch góry czy większego pagórka’ (KSGP). Podobne słowa przytacza K. Rymut: *wierzchowisko* ‘górną część drzewa od wierzchołka’, *wierzchowie* ‘zbiór wierzchołków drzew’ (Rymut 1967: 178) oraz nazwę *Wierchnia* ‘górną wieś’ (Rymut 1975: 53). Z kolei Jerzy Nalepa podaje nazwy: *Wierzchowiny*, *Wierzchowiska*, *Wierzchowisko* i kwestionuje ich objaśnienie jako ‘źródło’ i ‘szczyt’, na podstawie zapisów staroruskich (Nalepa 1973: 193). Znając topograficzne ukształtowanie *Wirzchowiny* w Szynwałdzie można stwierdzić, że połączenie tej nazwy ze słowem *wierzch* jest słuszne, ponadto wyjaśnienia mieszkańców wydają się być zgodne z zapisami w pracach

językoznawczych, ponieważ domy znajdują się tam powyżej, czyli na wierzchu, a źródła są na dole.

Urwa (przysiółek)

1. *Przysiółek Urwa [ma taką nazwę] ze względu na osuwisko, które obecnie jest nieczynne, nic się nie osuwa.* (M. Ż.)

Tam są Jopy z Urwy. Jest tam taka fosa to może stąd, od urwiska. Jopy na Urwie to się mówiło. (M. P.)

Urwa, bo się obrywało wszystko, obsunęła się ziemia, urwało się i zostało takie, to i wtedy musiało być takie mokro jak tego roku, że się tak obsunęło. (K. Cz.)

* * *

2. Urwa, -wy (UN 1964: 122)

Urwa, -wy, część wsi Szynwałd (WUN III 503)

3. Słowo *urwa* notowane jest w *Słowniku języka polskiego* S. B. Lindego, w 1814 roku: „urwa, -y, ż., miejsce, z kąd się ziemia urwała, przerwa, przepaść” (Linde VI 85). Także A. Brückner (pierwsze wydanie *Słownika etymologicznego* ukazało się w 1927 roku) je podaje, porównując do słów: *rwać, urwisko, urwaniec, urwański* (EtymBr 493). *Urwa* to również ‘świeża dziura w ziemi’ (KSGP). Zatem nazwa tego przysiółka zachowuje wyraz, który już praktycznie nie jest używany (nie podają go słowniki współczesnej polszczyzny, np. Dunaj 2005, *Słownik języka polskiego PWN* dostępny w Internecie), znane jest tylko *urwisko*, czyli ‘gwałtownie urywająca się ściana skalna’ (Dunaj 2005: 748). Warto również nadmienić, iż według *Wykazu urzędowych nazw miejscowości w Polsce* tylko w Szynwałdzie występuje przysiółek o nazwie *Urwa* (WUN III 503).

Pola od Czomesny (przysiółek)

1. *Pola od Czomesny to wiadomo, bo to są wszędzie pola i przy granicy z Czomesnom.* (C. Z.)

Pola pod Czomesnom – to w rogu pod Czomesnom jest kilka domów. (M. Ż.)

Pola od Czomesny – jest osiedle i droga. (K. i A. Cz.)

* * *

2. „Na Polach od Trzemeśny” (SG XII 121)
Koło Trzemesznej – pola (UN 1964: 122)
Pola od Trzemesznej (MT)
Pola od Trzemesznej – część wsi Szynwałd (MS)
3. Nazwa tego przysiółka jest notowana już w 1892 roku. W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod hasłem „Szynwałd” czytamy bowiem: „Do Sz.[ynwałdu] należą osady: Na Kątach od Pogórskiej Woli, Na Polach od Trzemeśny i Na Polach pod Świnią górą” (SG XII 121). Jest to nazwa topograficzna, złożona z apelatywu w liczbie mnogiej: *Pola* i wyrażenia przyimkowego, lokalizującego ten przysiółek obok sąsiedniej miejscowości. Jej nazwa, jak widać w powyższych przykładach, jest różnie realizowana. W *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* wieś na terenie Gminy Tuchów wykazana jest jako Trzemeszna (WUN III 476), jednak według załącznika do ustawy Rady Miejskiej w Tuchowie z dnia 24 października 2007 roku mieszkańcy powszechnie używają nazwy Trzemesna. Zmienność tej nazwy potwierdzają także zapisy: „Trzemeszna, ob. Trzemeśna” (SG XII 567) i „Trzemeśna [...] w r. 1536 *Thrzemeschno*, 1581 *Trzemesna*, wś, w pow. tarnowskim” (SG XII 566). Mieszkańcy Szynwałdu używają określenia *Pola od Czomesny*. W realizacji nazwy sąsiedniej miejscowości widoczna jest wymowa małopolska grupy spółgłoskowej *trz* jako *cz*. „Zbyt uproszczona wymowa grup spółgłoskowych pisanych *trz*, *drz* jest częsta w Krakowie i w południowej Małopolsce [...]. Wiele ludzi pochodzących z tych terenów mówi: *czeba*, *czepak*, *czewik*” (Kucała 2002: 33). S. Urbańczyk nazywa to zjawisko asymilacją: „Asymilacja doprowadza dawne grupy *tř dř* przez *čš ž* do *č ž*: *čeba*, *ča* ‘trzeba’, *čev’ik*, *čy* ‘trzy’” (Urbańczyk 1984: 37). Niektórzy jednak wymawiają starannie: *Pola od Trzemesnej*. Tu z kolei wymowa *Trzemesna* wskazuje na mazurzenie (zob. Kucała 2002: 23-24, Urbańczyk 1984: 31), a zapis urzędowy jest pozbawiony tej cechy. Często występuje także wersja skrócona: *Pola* albo *Na Polach*. Wyjaśnienie ludowe jest zgodne z prawdą, ponieważ w tej części wsi występuje duża ilość pól uprawnych, a liczba mieszkańców jest stosunkowo mała (na stałe mieszka tu 6 rodzin).

Trybówka (droga)

1. *Loskowo to zawsze mówi na Trybówce.* (M. P.)

Tu [na Pola] prowadzi Trybówka. (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Na *Pola od Trzemesnej* prowadzi droga, którą tradycyjnie nazywa się *Trybówką*. Określenie to pochodzi stąd, że dawnymi właścicielami gruntów leżących w tym pasie byli Trybowie. Współcześnie grunty wzdłuż tej drogi nie należą już do mieszkańców o tym nazwisku, jednak nazwa nadal funkcjonuje. Nazwisko *Tryba* pochodzi od n. Tryb, a to od *tryb* stp. ‘dróżka, ścieżka’. W dokumentach parafialnych pojawia się w 1785 roku: Valentinus Tryba (Żywiec 2006: 50). Gwarowe rozumienie słowa *tryba* podaje również H. Borek. Jest to „‘wąska płosa pola, zagon, miedza’; [...] pożyczka z niem. *Trieb, trieben*” (Borek 1968: 247).

Paproć (przysiółek)

1. *Paproć – las brzozy i dużo paproci tam rośnie.* (M. Ż.)

A tam daly była Paproć. Tu to paproć rosta, mieszkali przy lesie to mogło być od tego. (M. P.)

W Paprociach sie godo... (C. Z.)

No i ta Anielka z Paproci. (J. M.)

* * *

2. Paproć, -ci – pole (UN 1964: 123)
3. Przysiółek *Paproć* sąsiaduje z lasem, dlatego prawdopodobnie od rosnących w nim paproci wzięła się ta nazwa. W powiecie kołobrzeskim jest miejscowość *Paprocie*, której nazwę A. Chludziński wywodzi od nazwy rośliny *paproci* (Chludziński 2009: 115). Z kolei las o poszyciu z paproci nazywa się *paprotnik* (Kopertowska 1984: 57). W *Paproci* w Szywnwałdzie mieszka tylko jedna rodzina.

Cermanicha (pola i las)

1. *Las Cermanicha przewano, ale skąd to jes to nie wiem.* (M. P.)

Cermanicha to te wszystkie lasy, pola, prawdopodobnie od rosnącej tam czeremchy, podobno jedna chołpa tam była. (M. M.)

Między granicom Czomesny, a wcześniej wspomnianym przysiółkiem Paprocią są grunty nazwane Cyrmanicha. Np. godo sie: mom pszenice w Cyrmanise; ich przezywały Cyrmanicha, może mieszkało [tam] kilku właścicieli o nazwisku Cyrmanicha? (M. Ż.)

Cermanicha – las. (C. Z.)

* * *

2. Czermanicha, -chy (UN 1964: 121)

Czermanicha, -chy, część wsi Szynwałd (WUN I 279)

Czermanicha (P 1937)

Czermanicha część wsi Szynwałd (MS)

3. *Czermanicha* to jedyna część wsi o tej nazwie w Polsce (WUN I 279). Trudno jest ustalić jej etymologię. Najbardziej prawdopodobna jest wersja, że pochodzi ona od nazwy krzewów, jakie tam rosną – *czeremchy*. Jest to drzewo lub krzew z rodziny różowatych, *Prunus padus* (Kondratiuk 1974: 46). Franciszek Sławski podaje, jak nazywana jest ta roślina w różnych językach słowiańskich, a nazwę tę wywodzi od „psł. *čerma, *čermъcha < *kerm-usa” (EtymSł 2: 117). Obszerny opis słowa *czeremcha* podaje W. Boryś: „*czeremcha* od XVII w. ‘drzewo lub krzew *Padus racemosa*’ (dial. też np. *czeromcha* / *czeremka* / *czerenka* / *czeremь(k)a* / *czeremchwa*, na pograniczu wschodnim oraz na Podlasiu, Mazowszu, Mazurach i pñ. Małopolsce). Postać fonetyczna (-ere-), historia i geografia wyrazu wskazują na zapożyczenie z ruskiego [...], wypierające postaci rodzime: stp. od XV w. *trzemcha* ‘*czeremcha*’, w XVI w. też ‘czosnek niedźwiedzi, *Allium ursinum*’ [...] Psł. *čermъcha (także *čermъša oraz *čermucha : *čermuša) ‘*czeremcha*’” (EtymBor 94). Na temat nazwy terenowej *Czeremcha*, przejętej od nazwy tego krzewu, pisał W. Makarski: „od *čeremxa* (pol. *trzemcha*, od XVII w. *czeremcha*, pożyczka ruska, jednak gwary małopolskie nie zapożyczyły od Rusinów słowa *czeremcha*, a krzew, o który chodzi nazywają wyrazami pochodnymi od prasł.

kotarba, przejętymi już i przez Łemków” (Makarski 1986: 53). Mimo tego, co na temat zapożyczenia słowa *czereпча* w gwarach małopolskich pisze W. Makarski, w Szywnaldzie znane jest to określenie⁷². W uchwale Rady Miejskiej w Tuchowie⁷³ uzasadniając zmianę nazwy wsi Trzemeszna na Trzemesna podano, że nazwa ta wywodzi się od wyrazu *trzem*, który oznaczał roślinę o silnym zapachu cebuli lub czosnku – *Allium ursum* – i od niego, ze względu na podobny silny zapach roślinę *Prunus padus* nazwano trzemcą, trzemuchą, a współcześnie czereпча. Jako okoliczność potwierdzającą, że nazwa Trzemesna wywodzi się od tego krzewu autorzy ustawy podają: „na pograniczu wsi Trzemesna i wsi Szywnaldu znajduje się pagórek, otoczony bagnistymi łąkami, na którym rosną w większej ilości owe ostrozapachowe czereпча i ma on nazwę Czermanicha”. Być może krzewy te rosły w tym rejonie od najdawniejszych czasów i od prasłowiańskiej formy **čerma*, którą podaje F. Sławski wywodzi się ta nazwa. Interesujące jest ponadto, skąd pochodzi sufiks *-icha* występujący w tej nazwie, ponieważ jest to jedyna część wsi Szywnald, w jakiej on występuje (co więcej, w sąsiednich wsiach również nie ma nazwy z tym sufiksem). Anna Kowalska w artykule pt. *Mazowiecko-podlaskie zasięgi sufiksu –icha w nazwach pospolitych i własnych* pisze, że formacje z tym sufiksem w języku literackim są bardzo rzadkie (Kowalska 1993: 201). Za to w dialektach ludowych tworzy on nazwy żeńskie różnego typu. Można wyróżnić wśród nich takie kategorie jak: nazwy działacza, nazwy narzędzi, nazwy czynności, nazwy przestrzenne, nazwy żeńskości, nazwy znamionujące i nazwy powiększające (Kowalska 1993: 202). Autorka podkreśla, że w większości grup znaczeniowych znajdują się wyrazy nacechowane emocjonalnie (ibidem). Co ciekawe, im dalej od źródła pochodzenia tego sufiksu, czyli obszaru języków ruskich, zmniejsza się powszechność jego użycia, a jego znaczenie ulega zmianom. Na pograniczu polsko-ruskim przyrostek ten jest neutralnym wykładnikiem marytonimicznym, obojętnym emocjonalnie, lecz im dalej na zachód, tym częściej przybiera on wydźwięk pejoratywny lub żartobliwy (Kowalska 1993: 206). Zgodnie z powyższym stwierdzeniem w Szywnaldzie sufiks *-icha* występuje bardzo rzadko i ma wyraźny

⁷² Oprócz nazwy *czereпча* funkcjonuje także *korcipka*.

⁷³ Załącznik do Uchwały nr XIII/99/2007 Rady Miejskiej w Tuchowie z dnia 24 października 2007 roku.

odcień negatywny, np. *wiedźmicha*, *Cyganicha*. Nie tworzy się też nazw kobiet od nazwiska ojca czy męża przy pomocy tego sufiksu. M. Kondratiuk pisze, że „w ojkonimii i mikrotoponimii formant *-icha* wykorzystywany jest do urabiania nazw miejsca (nomina loci) od nazw osobowych. Nazwy te określają przynależność do osób, czyli są nazwami dzierżawczymi” (Kondratiuk 1986: 193-194). Z przeprowadzonych rozmów wynika, że w *Cermanise* był dawniej jeden dom, współcześnie jednak nie ma już po nim śladu, trudno też ustalić, jakie nazwisko nosili mieszkańcy. Na pewno nie było w Szynwałdzie nazwiska *Czerman* (co więcej takiego nazwiska w Polsce nie notuje K. Rymut). Być może *Cermanicha* to było przezwisko mieszkających tam ludzi. Gwoli ścisłości pragnę przytoczyć jeszcze inne słowa, posiadające ten sam człon co *czeremcha*, od którego mogłaby pochodzić nazwa *Czermanicha*. Wiele nazw miejscowych w Polsce wywodzi się od psł. *čr̥mьnъ, *čr̥mьna, *čr̥mьno ‘czerwony’, np.: *Czermin*, *Czermna* (NMP II 213-214), *Czermnica*, *Czermno* (NMP II 215). Słowo *czermny* w znaczeniu ‘czerwony’ notuje również A. Bańkowski, wywodzi je „od sb. *čr̥mь-i ‘czerwień, barwnik czerwony, owad dostarczający tego barwnika’” (EtymBań I 225). Od słowa stp. *czyr(z)mny* ‘czerwony’ pochodzi według autora także nazwa roślin *Calla palustris*, *Arum maculatum* i innych roślin błotnych o czerwonych owocach albo łodygach, powszechnie znanych jako *czermień* (EtymBań I 225). Według *Słownika gwar polskich* *czermień* to ‘nazwa całej rośliny lub jej korzenia – czermień błotna (*Galla palustris*)’ (SGP V 86). H. Borek uważa natomiast, iż od ps. *č̣ṛmь czyli nazwy ‘robaka dostarczającego barwnika czerwieni’ powstały nazwy charakterystyczne dla określeń wody o rdzawym, czerwonym zabarwieniu (Borek 1968: 40). Z kolei J. Karłowicz pisze, że „czyr a. czer” to „spróchniałe wewnątrz drzewo bukowe a. brzożowe, zdatne do krzesania ognia” (Karłowicz I 279). Podsumowując powyższe rozważania trudno rozstrzygnąć, jaka naprawdę jest etymologia nazwy *Czermanicha*. Teren ten jest urozmaicony, znajdują się tam wzniesienia oraz obniżenia, przez które płynie woda. Nie ma ona jednak czerwonego zabarwienia. Oprócz pól w tym obszarze rosną drzewa i do dziś znaczna ilość krzewów *czeremchy*. Wydaje się więc, że jednak to jest najbardziej prawdopodobne źródło nazwy.

Na Ściskach (przysiółek)

1. *U nos godaly: Zygor na Ściskach, bo to ściskami ludzie śly, bocznymi drógami do Tarnowa.* (C. Z.)

Na Ścieżkach, na Prewende [prowadziły], zacynały sie od Zygara, do Tuchowa sie chodziło na Ściski. Ścieżkami do miasta ludzie chodziły, wychodziło sie we Skrzyszowie pod kościołem. (K. Cz.)

Wy na Ściskach, dały Cermanicha i Łazy. (M. P.)

Wtedy jak nie było drógi, asfaltu, baby śly do Tornowa z Góry na Ściski, łąkami do Korzenia, w dolynie sed strumyk i łąka i tam było blyzy do Tornowa. (M. M.)

[Były] Ścieżki, Plebankówka, Kabajówka. Nazwisk Zegar jest dużo, to pisali na listach w nawiasie [skąd], na przykład Zegar Józef (Ścieżki). (W. Z.)

* * *

2. Ścieżki, -żek – pole (UN 1964: 123)
3. Słowo *ścieżka* jest znane od XV wieku i oznacza ‘wąską drogę, dróżkę’ (EtymBor 613), ‘małą, wąską dróżkę polną lub leśną’ (Dunaj 2005: 694). Mieszkańcy potwierdzają, że chodzi o polne dróżki, którymi szło się pieszo do Tarnowa czy Tuchowa zanim jeszcze powstały drogi asfaltowe i zaczęła działać komunikacja. Zebrane informacje poświadczają, że miejsce, gdzie zaczynały się owe ścieżki, zaczęto nazywać *Na Ściskach* (*Na Ścieżkach*). Wymowa gwarowa: *ściska* w opozycji do ogólnopolskiego *ścieżka* dowodzi, że zaszyły tu dwa procesy. Najpierw głoska *ż* uległa mazurzeniu (*ścizka*), a następnie pod wpływem bezdźwięcznego *k* ubezdźwięcznieniu również uległo *z*, stąd *ściska*. Natomiast *e* pochylone po spółgłosce miękkiej wymawiane jest jako *i* (Urbańczyk 1984: 23).

Rzyki (przysiółek)

1. *Tam, gdzie Knurowski – tam schodzi sie kilka cieków wodnych, są źródła, lasy i wypływa kilka cieków wodnych, tych rzyk. [To jest] wyzy Paproci, schodzi sie tam z lasów ze czy rzycki.* (M. Ż.)

Rzyka wypływo spod gajówki, z lasu Granic wypływo ciek wodny, nigdy nie swysoł jak sie nazywo, ze Rzyk sie godo. (S. Ż.)

* * *

2. Rzeki, Rzek – pole (UN 1964: 123)
3. Nazwa *Rzeki* określa teren, gdzie spotyka się kilka cieków wodnych płynących przez okoliczne lasy, które wpadają do Wątku. W pobliżu tych rzek znajduje się jeden dom. Nazwa pochodzi od ap. *rzeka* „masa wody płynąca długim korytem”⁷⁴, tu w liczbie mnogiej, ponieważ jest to miejsce złączenia kilku cieków wodnych. Wyjaśnienie mieszkańców jest zatem zgodne z naukowym. Wymowa *y* zamiast *e* jest popularna w gwarze małopolskiej, np. *syr* – *ser*, *mlyko* – *mleko*, *chlyb* – *chleb*, podobnie *rzyka* – *rzeka* – tak wymawiane jest *e* pochylone.

Ziębówki (rola)

1. *Tam mieszkało najwięcej tych ludzi o nazwisku Zięba.* (W. Z.)
Szynwałd to można powiedzieć, że były siedliska rodzinne, np. Ziębówka od nazwiska Zięba. (M. Ż.)

* * *

2. Ziembówki, -wek – las (UN 1964: 124)
3. *Ziębówki* to kolejny pas ziemi w Szynwałdzie. Jego właścicielami byli gospodarze o nazwisku Zięba. Notowane jest ono w Szynwałdzie w roku 1785: Sophia Zięba (Żywiec 2006: 53). Pochodzi „od ap. *zięba* ‘gatunek ptaka’, niekiedy też od *ziębić*” (ibidem). W wykazie urzędowym pojawia się zapis *Ziembówki*, jednak nazwisko *Ziembra* w Szynwałdzie nie było notowane, winno zatem być *Ziębówki* od nazwiska *Zięba*. Na *Ziębówce* stoi pomnik ku czci rozstrzelanych dnia 8 IX 1944 roku przez Niemców: sierżanta Jana Kuska, kaprała Stanisława Kopacza z Szynwałdu i Ludwika Kawy z Trzemesnej (Plebanek 1994: 399).

Kamienno Góra (przysiółek)

1. *Kamienno Góra po wschodni stronie, tam kopały przed wojną, przed 1939 kamienie na drogi. Domy są na górze – ze 20 chołp, a od rzyki brały kamienie. Kamieniołom nieczynny od wojny.* (M. Ż.)
Tam dziadki, pradziadki wszystkie kopały kamienie pod swoje domy. (C. Z.)
Kamienie kopali, były kamienie pod domy. (M. P.)

⁷⁴ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/rzeka>, [Odczyt: 18. 04. 2011].

Kamienna Góra – brały kamienie na drogi [stamtąd]. (K. Cz.)

* * *

2. Kamienna Góra, -nej -ry – górka (UN 1964: 122)
3. Wyjaśnienia mieszkańców wyraźnie poświadczają, że przy tym wzniesieniu był przed wojną kamieniołom, skąd czerpano kamienie niezbędne do budowy dróg i domów. Na górze do dziś stoją domy, natomiast kamienie wybierano znad rzeki Wątok, która płynie w dolinie. Zatem jest to nazwa topograficzna od apelatywu *góra*, a człon określający *kamienna* pochodzi od ap. *kamień*, jak pisze J. Chojnacki: „z suf. -ny, wym. /ń/ : /n/” (Chojnacki 2002: 102). Wymowa *o* zamiast *a* wynika stąd, iż dawne długie *a* (później pochylone) wymawiane jest w gwarach małopolskich jak *o* (Kucała 2002: 9)

Grota (kapliczka w kształcie sztucznej groty)

1. *To tam naprzeciwko kaplicy, gdzie ta grota jes.* (M. M.)
Grota to jes u zakonnic – pod grota, figurka postawiona w grocie – zakonnice tam mają jedno pole. (M. Ż.)
Grota jes koło Zakładu, naprzeciw klasztoru, tam była karczma. (K. Cz.)

* * *

2. Grota, -ty (UN 1964: 121)
Grota, -ty, cz. wsi Szynwałd (WUN I 553)
3. W wykazach urzędowych, zarówno z roku 1964, jak i 1980 *Grota* wymieniana jest jako nazwa części wsi. W rzeczywistości oznacza ona kapliczkę w kształcie sztucznej groty stojącą na niezbyt rozległej łące, znajdującej się naprzeciw Zakładu Sióstr Służebniczek Starowiejskich. Wewnątrz można zobaczyć gipsową figurkę N. P. Maryi Niepokalanie Poczętej. Według tradycji kapliczka została ufundowana z początkiem XX wieku w miejscu zlikwidowanej karczmy (Plebanek 1994: 397). Warto wiedzieć co oznacza słowo *grota*. Według *Słownika wyrazów obcych PWN* jest to „naturalne, osłonięte ze wszystkich stron zagłębienie w skale, z wylotem na zewnątrz, powstałe najczęściej na skutek rozpuszczania skał (głównie wapieni i dolomitów) przez wodę; jaskinia, pieczara”. Pochodzi od „*niem. Grotte, fr. grotte*

jaskinia, z wł. *grotta* kryjówka zbójecka, w końcu przez łac. *crypta*, z gr. krypta”⁷⁵. W okolicy nie ma naturalnych grot skalnych, być może dlatego nazwa ta, używana pierwotnie na określenie kapliczki zaczęła odnosić się także do znajdującej się wokół niej łąki. Co więcej, jest to jedyna w Szynwałdzie kapliczka zbudowana w taki sposób, dlatego nazwa *Grota* jest tak charakterystyczna. Interesujący jest też fakt, iż według *Wykazu urzędowych nazw miejscowości w Polsce* szynwałdzka *Grota* to jedyna część wsi o takiej nazwie w naszym kraju.

Kapitanka (dom)

1. *Naprzeciwko Zakładu mieszkała Kapitanka, jej mąż był kapitanem.* (M. M.)
Kapitanka [mieszkała] koło Zakładu, była nauczycielką, jej mąż był kapitanem w wojsku. (M. Ż.)
Naprzeciwko kaplicy i Sióstr była Dziurawcówka, tam Kapitanka, to oni pomarli. (M. P.)
Kapitanka to przecie mieszko Dziurawiec, Grota jes koło Kapitanki. (K. Cz.)
* * *
2. Kapitanka, -ki – pola (UN 1964: 122)
3. W wykazie urzędowym nazwą *Kapitanka* określono pola. W rzeczywistości tak nazywana była nauczycielka, która pracowała w Szynwałdzie. Ks. Plebanek pisze w monografii Szynwałdu: „16 września 1926 r. posadę nauczycielki przy szkole głównej w Szynwałdzie otrzymuje p. Janina Dziurawiec – zwana potem «Kapitanką»” (Plebanek 1994: 74). Przydomek ten otrzymała dlatego, że jej mąż Wojciech był kapitanem (por. „*kapitan* ‘oficerski stopień wojskowy wyższy od porucznika, niższy od majora; także osoba posiadająca ten stopień” (Dunaj 2005: 209)). Nazwa zapisana w urzędowym wykazie dotyczy tylko tego jednego domu, gdzie dawniej mieszkali państwo Dziurawcowie. Zarówno *Kapitanka*, jak i *Grota* wchodzą w skład obszaru zwanego *Koło Zakładu*.

⁷⁵ <http://swo.pwn.pl/haslo.php?id=10079>, [Odczyt: 14. 03. 2011].

Koło Zakładu (część wsi)

1. *Koło Klasztoru Sióstr Służebniczek używo się nazwy Koło Zakładu. Np. Gościeniec urwany (gdzie?) Koło Zakładu.* (M. Ż.)

* * *

2. Koło Zakładu (UN 1964: 121)
3. Domy znajdujące się na terenie w pobliżu Zakładu Sióstr Służebniczek Starowiejskich nazywane są domami *Koło Zakładu*. Klasztor ten powstał dzięki staraniom księdza A. Siemieńskiego. Poświęcenie i oficjalne otwarcie domu nastąpiło 11 października 1903 roku (Plebanek 1994: 135). Siostry prowadziły tam ochronkę, szkołę ludową oraz Szkołę Gospodyń Wiejskich (Plebanek 1994: 136). Od 1961 roku Klasztor w Szynwałdzie jest Domem Sióstr Emerytek (Plebanek 1994: 137). Do dziś funkcjonuje tradycyjna nazwa „Zakład Sióstr”, dlatego też teren wokół niego nazywany jest *Koło Zakładu*, zarówno po lewej, jak i po prawej stronie głównej drogi.

Plebankówka (rola)

1. *Tu, gdzie siostry mieszkają to na Plebankówce, to był grunt Plebanków.* (M. P.)
Plewonkówka to buło nawet pod Czomesnom, to jes Plewonkówka. (C. Z.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szynwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. Grunt, na którym do dziś stoi tzw. Zakład, ofiarował gospodarz Tomasz Litwin (zob. Litwinówka). Miał on 50-morgowe gospodarstwo, w tym 20 morgów po żonie na tzw. Plebankówce. Żona, za zgodą Tomasza, ofiarowała ze swej ojcowizny półtora morga pod budowę pierwszej ochronki. Później, gdy cztery ich córki wstąpiły do zgromadzenia, całość – 20 morgów – przeszła na siostry, ponieważ ziemia ta była przeznaczona na posagi dla córek (Plebanek 1994: 138). Nazwisko *Plebanek* do dziś jest bardzo popularne w Szynwałdzie. Pochodzi ono od n. Pleban, a to od ap. *pleban* ‘proboszcz’, z sufiksem *-ek*. Nazwisko pojawia się w księgach parafialnych już w roku 1786: Petrus Plebanek (Żywiec 2006: 41). Jego realizacja gwarowa brzmi *Plewonek*, być może przez skojarzenie ze słowem *plewa*, czyli „odpadki powstające przy młóceniu i czyszczeniu dojrzałych roślin, zwłaszcza

zbóż, używane jako pasza o małej wartości pokarmowej⁷⁶ lub *plewić* „wrywać chwasty spośród roślin uprawnych”⁷⁷.

Litwinówka (rola)

1. *Na Borycy, tam, gdzie ten dom drewniany, tam była ochronka. Ksiądz Plebanek pisze „ochronka na Litwinówce”. (M. M.)*

Litwinówka [jest] na samej granicy Skrzyszowa, ten Litwin był bardzo bogaty. Litwinówka łączy się z Borycą, Litwinówkę od Borycy oddziela droga Szywnwałd-Łęki. (M. Ż.)

Litwinówka to jes gdzie siostry mieszkały, Litwiny tam siedzieli, jak powiedzieli: na Litwinówce to wszyscy wiedzieli. (K. Cz.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. „W 1907 r. umiera Litwinowi pierwsza żona, żeni się więc po raz drugi z Marią Ziembianką” – pisze o. K. Plebanek (1994: 138). Po śmierci owej Marii (w 1927 roku) wszystkie Litwinianki (do zgromadzenia wstąpiła także córka Tomasza z drugiego małżeństwa – Waleria) zapragnęły, by na ich ojcowiznie stanęła ochronka. Matka Generalna wyraziła zgodę i „w 1937 r. s. Laurencja Litwin i s. Antonina Dźwigaj otworzyły ochronkę „Na Litwinówce”, na działce s. Walerii Teofili Litwin. Tak powstała w Szywnwałdzie czwarta placówka Sióstr Służebniczek Starowiejskich” (Plebanek 1994: 138-139). Nie istniała ona długo, ponieważ „2 października 1953 r. władze powiatowe przejęły całą własność s. Walerii Teofili Litwin na skarb państwa – mimo sprzeciwu właścicielki, zostawiając siostronom dom mieszkalny, część budynków gospodarczych i 30 arów ziemi. [...] 2 sierpnia 1967 r. przełożeni Zgromadzenia likwidują placówkę na Litwinówce” (Plebanek 1994: 140). Nazwisko *Litwin* pochodzi od nazwy etnicznej *Litwin*, w księgach parafialnych pojawia się w roku 1825: Catharina Litwin (Żywiec 2006: 35).

⁷⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/plewa>, [Odczyt: 11. 04. 2011].

⁷⁷ <http://sjp.pwn.pl/slownik/2500998/ple%C4%87>, [Odczyt: 11. 04. 2011].

Kabajówka (rola)

1. [Były] Ścieżki, *Plebankówka, Kabajówka*. (W. Z.)

Z Drąski se pamiętom jak goda Kabajówka, tam gdzie teros Piątek [koło zakładu], to goda: babka z Kabajówki. (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnawaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. *Kabajówka* to nazwa określająca kolejny pas gruntu w Szywnawaldzie. Podobnie jak inne tego typu nazwy utworzona jest od nazwiska. W tym przypadku jest to nazwisko *Kabaj* – „od ap. kabat, dawniej też kabaj ‘kaftan, kurtka’” (Żywiec 2006: 30). Występuje ono w Szywnawaldzie w 1815 roku: Michael Kabay (ibidem). Współcześnie nie ma już w Szywnawaldzie mieszkańców o tym nazwisku, warto jednak wiedzieć, że matka biskupa Grzegorza Wojtarowicza – Salomea Kabajówna – wywodziła się z tego rodu (Plebanek 1994: 93).

Spyrówka (przysiółek)

1. *Tam, gdzie Marysia Zygarowna [mieszka] to sie nazywo Spyrówka a dlaczego to nie wiem* (M. P.)

To były te Mącióry ze Spyrówki – naprzeciwko starego ośrodka. (M. M.)

Spyrówka to inacy Maciówka – to były grube gospodarze, godały – taki gruby jak spyra; jak ze świni była grubo słonina, to godały: ale spyra! (M. Ż.)

Spyrówka to całe to osiedle naprzeciw ośrodka, sąsiaduje z Mąciówką, to było po drugi stronie rzyki i drogi takie osiedle. (K. i A. Cz.)

*Spyrówka - 1 km od kościoła w stronę Zalasowej, po lewej stronie, na wzniesieniu*⁷⁸.

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnawaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. Z relacji mieszkańców Szywnawaldu wynika, że nazwa *Spyrówka* odnosi się do obszaru, który obecnie znajduje się naprzeciw starego ośrodka zdrowia. Zapewne było to osiedle bogatych gospodarzy, którzy otrzymali przydomek *Spyra*. Przewisko to najprawdopodobniej nie odnosiło się do wyglądu zewnętrznego

⁷⁸ <http://www.szynwald.pl/polozenie/przysiolki>, [Odczyt: 24. 04. 2010].

owych gospodarzy, ale do stopnia ich zamożności. Byli bogaci, mogli się więc lepiej odżywiać. Z hodowanych świń otrzymywano słoninę, czyli *spyrkę*, a tłuste jedzenie było oznaką dobrobytu. Wyraz ten jest notowany w *Słowniku gwar polskich* J. Karłowicza: „Szpera: Spyra = skóra od słoniny [...] Szpera a. szperka = słonina Szperka: Szperki, smażone szperki = drobno krajana słonina; także kawałki surowej słoniny [...] Spyрка = kawałek słoniny” (Karłowicz V 315). Od niego to pochodzi nazwa dzierżawcza *Spyrówka*. W wymowie zachowana jest cecha gwarowa: *e* pochylone, czyli wymowa dawnego długiego *e* jak *y* (Kucała 2002: 9-10). Jako ciekawostkę można przytoczyć informację, że rodzina Józefa Grzegorza Wojtarowicza – biskupa tarnowskiego w latach 1840-1850 – mieszkała na tzw. Spyrówce. Autor monografii o tym wielkim szynwałdzianinie – ks. A. Jedynak tak opisuje omawiany przysiółek: „Spyrówka było to niezbyt duże osiedle znajdujące się w odległości 1 km od kościoła w kierunku Ryglic. By dotrzeć na Spyrówkę należało od tej drogi skręcić w lewo podchodząc w górę jeszcze ok. 700 m. Niestety nikt z żyjących mieszkańców Szynwałdu nie jest w stanie umiejscowić w topografii wioski dokładnego miejsca domu zamieszkiwanego przez rodzinę przyszłego tarnowskiego biskupa” (Jedynak 1998: 14).

Mąciórówka (rola)

1. *Jak sie jedzie na Świniogórze na Śrutka to są Podrazówki, a potem Mąciórówki.* (M. M.)

* * *

2. Mąciórówka, -ki – pole (UN 1964: 122)
3. Nazwa *Mąciórówka* pochodzi od nazwiska *Mąciór* a to „od podst. *mąć-//męć-*, por. *mącić*, dawniej *męcić*, im. złożone Męcimir, Męcisław; suf. *-or*” (Żywiec 2006: 37). W księgach zmarłych parafii Szynwałd po raz pierwszy to nazwisko pojawia się w roku 1815: *Jacobus Mąciór*, natomiast w wersji *Mąciór* w roku 1869: *Andreas Mąciór* (Żywiec 2006: 37). Świadczy to o wymowie *o* pochylonego jak *u* (Urbańczyk 1984: 25). Współcześnie ten teren wsi nadal zamieszkują rodziny Mąciórow. Wśród mieszkańców Szynwałdu pojawiają się dwie wersje odnoszące się do nazw Mąciórówka i Spyrówka. Jedni je utożsamiają,

inni uważają, że są to sąsiadujące ze sobą obszary. Pewne jest, iż zarówno Spyrówka, jak i Mąciórówka znajdują się naprzeciw starego ośrodka zdrowia.

Grzesiówka (pole)

1. *Jak Mąciórówki som, na wschód od starego ośrodka zdrowia, między Mąciórówkami a Zygarami, tam jes Grzesiówka – całe życie było godane: u Grześki, Grześka – od imienia. Jedna chołpa tam jes, nik nie mieszko, do sprzedanio, drógi tam ni ma.* (M. Ż.)

* * *

2. Grzesiówka, -ki – pole (UN 1964: 121)
3. Nazwa ta wywodzi się od imienia *Grzegorz*, notowanego w Polsce od średniowiecza (XII w.). Pochodzi ono od greckiego słowa *gregórios* ‘gorliwy, czuwający’ (RymNP I 276). Zapewne właściciel gruntu nosił to imię, obecnie nikt nie mieszka w tym miejscu.

Misiówki (pola)

1. *Misiówki – oni sie nazywały Kępowicz, ale godaly Miś – przezwisko.* (M. Ż.)
Buł jakisi Miś... (M. M.)
Misiów buło kilka gałęzi – Kępowicze [się nazywali] – na Kamienny Górze, drugi w Stawiskach, ale które są prawdziwe Misiówki to nie wiem. Prawdopodobnie na Kamienny Górze. (J. M.)

* * *

2. Misiówka, -ki – pola (UN 1964: 122)
3. Mimo tego, że w Szynwałdzie występowało nazwisko *Miś* (od ap. *miś* ‘niedźwiedź’: *Matheus Miś* 1802 (*Żywiec* 2006: 38)), nazwa *Misiówki* nie pochodzi od niego. Jest to określenie wywodzące się od przezwiska, którym określano mieszkańców o nazwisku *Kępowicz*. *Misiówkami* nazwano pas ziemi na Kamiennej Górze, gdzie mieszkali.

Ściukówka (pola)

1. *Tu, gdzie droga [powiatowa], 700 m od granicy z Zalasową, obecnie jest czynne osuwisko, w 1966 roku otwarte, do 25 maja 2010 było nieczynne, obecnie na drodze powiatowej ruch jest wahadłowy; tu zarusieńko ptola som i to sie nazywały Zięba i Stańczyk – ich przeżywały Ściuki – na Kamienny Górze grunty miely. (M. Ż.)
Ściuki to były Zięby, muzykancio były [stań] Ściukówka. (A. i K. Cz.)*

* * *

2. Szczukówka, -ki – pola (UN 1964: 123)
3. Nazwa *Ściukówka* powstała jak wiele nazw pól w Szywnaldzie – do przezwiska *Ściuk* dodano sufiks *-ówka*. W *Słowniku gwar polskich* notowane jest słowo *ściuk* jako forma wyrazu *ciuk* (SGP IV 430). Podano tam także kilka znaczeń tegoż słowa: 1. ‘pysk zwierząt domowych’ (a. ‘świni’, b. ‘psa’), 2. pogardliwie ‘twarz’, 3. ‘niedopałek papierosa’, 4. ‘spiczasty, sterczący koniec czegoś’ (a. ‘zakrzywiona część płozy sań’, b. ‘koniec zęba’, c. ‘mały kawałek drewna odłamany, oderwany lub odrąbany od większej całości’⁷⁹, d. ‘szpic utworzony przez chustkę związaną nad czołem’), 5. ‘kij’, 6. ‘mały ołówek’, 7. w liczbie mnogiej ‘krótkie, marne włosy’, 8. przezwiskowo ‘mały chłopiec’ (SGP IV 430). Z przeprowadzonych rozmów wynika, że w Szywnaldzie słowo to oznaczało ‘niewypalonego do końca papierosa’, potocznie zwanego *petem*⁸⁰. Wydaje się, że określenie *ściuk* może mieć związek ze słowem *kciuk* (odwołanie takie podano również w SGP IV 431). Niedopałek przypomina wielkością i kształtem ten palec. Jednakże K. Rymut wywodzi od *kciuk*, gw. *krzciuk* ‘pierwszy palec u ręki’ nazwiska takie jak: *Kciuk*, *Kściuk*, *Ksciuk*, *Chciuk* (RymNP I 389), zaś objaśniając nazwisko *Ciuk* podaje, iż pochodzi ono od stp. *ciukać*, *czukać* ‘wytykać komuś błędy’ lub gw. *ciuka* ‘pysk’ (RymNP I 100). W żadnym haśle nie notuje formy *Ściuk*. Co ciekawe, w *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych* ten sam badacz podaje, że nazwisko *Ściuk* powtarza się 104 razy, w tym 17 razy w byłym woj. tarnowskim⁸¹ (RymSN

⁷⁹ Podobne objaśnienie podaje J. Karłowicz: *ciuk* ‘szczepka, wiór, kawałek odłamany, oderwany, odrąbany’ (Karłowicz I 241).

⁸⁰ *pet pot.* ‘niedopałek papierosa’, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/pet>, [Odczyt: 13. 04. 2011]; M. Kucala podaje natomiast gwarowe słowo *ciuk* oznaczające ‘niedopałek papierosa’ (Kucala 1957: 45).

⁸¹ Oprócz tego w Polsce są notowane nazwiska: *Ciuk*: 980 razy, w byłym województwie tarnowskim – 3 (RymSN II 202), *Kciuk* – 412 razy (RymSN IV 558), *Szczuk* – 30 razy (RymSN IX 251), nie występują one

IX 421). Mimo, iż nazwisko Ściuk występuje w Polsce, autor urzędowego wykazu uznał, że nazwa *Ściukówka* ma postać gwarową, dlatego szukał literackiego odpowiednika. Zapisał ją jako *Szczukówka*, być może przez skojarzenie z nazwiskiem *Szczuk* lub *Szczuka* – od stp. *szczuka* ‘szczupak’ (RymNP II 530), jednak nazwiska te nie występowały i nie występują w Szywnaldzie. Według J. Karłowicza słowo *szczuk* oznacza czkawkę (Karłowicz V 292), jednak takiego określenia również w tej miejscowości się nie używa.

Dziół (pola)

1. *Najwyższe wzgórza, pagórki są nazywane Dzioly. Na Żywcówce jest pole na Dziolu, za Dziolom.* (M. Ż.)
*Dziół to jes to ptole na samem cyplu*⁸². (S. M.)
Godo sie Dziół. (J. M.)

* * *

2. Dziół, -łu – pole (UN 1964: 121)
3. *Działy* to nazwa licznie występująca w Polsce (WUN I 393-394). Wiele też informacji na temat tego określenia można odnaleźć w literaturze fachowej. Oddajmy głos F. Sławskiemu, który przytacza etymologię tego słowa: „dział ‘dzielenie, podział; część; rodzaj; udział’ od XIV w., stpol. i dial. też ‘grzbiet góry, wzniesienie’; cz. *dil* ‘część, udział’, ros. *del* ‘podział’, ukr. *dił* ‘dział, część; szczyt góry, pasmo górskie’, sch. *dio* (gen. *dijela*), *dijel* ‘część, dział’, stcsł. *děľb* ‘część’. – Psł. * *děľb* [...]” (EtymSł 2: 189). Późniejsze prace innych językoznawców podają jako główne znaczenie słowa *działy* – są to graniczne grzbiety górskie (Pawłowski 1971: 29). Ten sam autor cztery lata później dodaje, że *Dział* to „b. częsta nazwa grzbietu górskiego, często dzielącego dwie wsi, i położonych na nich osiedli, rozrzuconych przysiółków, a nawet wsi [...]. Także w lmn.: *Działa* i *Działy*” (Pawłowski 1975: 28). W tym samym roku K. Rymut pisze: „*dział* ‘granica wsi biegnąca grzbietem i dzieląca dwie wsie, grzbiet góry’” (Rymut 1975: 17).

jednak w byłym woj. tarnowskim, nazwisko *Szczuka* pojawiło się tu 1 raz, w Polsce – 1716 razy (RymSN IX 251).

⁸² *Cypel* – tu w znaczeniu ‘coś znajdującego się najwyżej, na wzniesieniu’, por. „cypel lądu, z niem. *Zipfel*, zdrobniałego od *Zipf, Zopf*, ‘czub’” (EtymBr 70).

Cytowany powyżej E. Pawłowski, znakomity badacz pobliskiej Sądecczyzny, w 1984 roku do swoich wcześniejszych ustaleń dodaje, że „Dział [to] najczęstsza n. ter. (top.) oznaczająca [...] także pola na tym grzbiecie, czasem też n. osiedli pobudowanych na Dziale, a nawet wsi (Dział na Podhalu). Od apel. dział od dzielić” (Pawłowski 1984: 41). D. Kopertowska podkreśla natomiast, że „nazwy *Dział, Działki, Działy* mają związek z faktem dzielenia majątków, tzw. działów majątkowych, wydzielania z większych obszarów małych powierzchni pod uprawę lub częściej pod zabudowę, stąd por. też wtórne znaczenie *działu* jako ‘miary powierzchni pola’” (Kopertowska 1984: 137). W niedawno opublikowanej pracy M. Malec podaje przytaczane już wcześniej znaczenie słowa dział: „grzbiet wzgórza tworzący granicę; część posiadłości komuś przypadającej” (Malec 2003: 67). W publikacji *Nazwy miejscowe Polski* pod redakcją K. Rymuta definicja jest bardzo podobna, dodane jest oprócz tego znaczenie „podział, przepaść” (NMP II 479). Widać zatem, że *Dział* to nazwa popularna i opisywana, najczęściej odnosząca się do terenu na grzbiecie górskim wyznaczającym granicę dwóch wsi. W Szywnaldzie jednak, nazwa ta określa pola uprawne znajdujące się na najwyższych wzniesieniach nie będących granicami. Widać więc, że podane przez F. Sławskiego staropolskie i dialektalne rozumienie słowa *dział* jako ‘grzbiet góry, wzniesienie’ (EtymSł 2: 189) w takim znaczeniu przetrwało w Szywnaldzie. Tak też tłumaczy gwarowe słowo *dział* M. Kucala: „dział -u ‘grzbiet góry, szczyt’” (Kucala 1957: 29). Wymowa *Dzioł* zamiast *Dział*, świadczy o zachowaniu cechy typowej dla Małopolski, gdzie dawne *a* długie wymawiane jest jak *o* (Kucala 2002: 9).

Dołki (pola)

1. *Pola, łąki między lasem Czomeskim, przez Żywcówki w niecce nazywane są Dołkami – bo takie doły, potocznie od ich ukształtowania terenu. (M. Ż.)*
Dołki to pola pod krzyżem, bo były w dolynach. (C. Z.)
Nazwy, które znajdują się w jednym, że tak powiem gruncie to nazywali: Ściski, Cermanicha, Dołki, Łazy...To ludzie wymyślili żeby było łatwiej się umówić, [takie] uproszczenie. (W. Z.)

Dołki – co Świdziński mo pole. Za lasem co wasze pole było tam Dołki. (M. P.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa *Dołki* określa pola wzdłuż Trzemeskiego Lasu przy granicy z sąsiednią wsią – Trzemesną. Patrząc spod krzyża, który stoi przy granicy, w stronę Zalasowej można zauważyć, że znajdujące się poniżej pola są w dolinie. Dlatego też *Dołki* to odpowiednia nazwa dla tego terenu. Apelatyw *dołek* znaczy bowiem „niewielkie obniżenie terenu”⁸³. Mamy tu do czynienia z nazwą w liczbie mnogiej, ponieważ teren ten charakteryzują liczne nierówności.

Parsywica (pole, skarpa)

1. *Na Żywcówce są Dołki nojpirw, potem są pola za Dołkami, Wilco Skarpa – tako strasno paryjo i Parsywica – to płole, co do lasu, tam sie zaczęło obrywać i teros zasadzily kszoki. Dalej idzie granica. Pola w Granicach to chyba te łąki za tą Parsywicą. (M. M.)*

Downi buła Żywcówka, Madejówka po Parsywice i Jopówka – takie pasy, a potem to dzielyły, wymieniały i sie zmieniało. (J. M.)

Parsywica – za Dołkami, a przed Granicami jest skarpa, to godają za Parsywicą, bo to tako parywo dziura, dół parywy. W Dolcy w lesie tys jes osuwisko, które potocznie nazywane jes Parsywicom. (M. Ż.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa *Parsywica* pochodzi zapewne od słowa *parszywy*. W *Nowym słowniku języka polskiego* B. Dunaj podaje dwa jego znaczenia: 1. ‘taki, który jest pokryty parchami’, 2. pot. ‘zły, podły, niegodziwy, nędzny’ (Dunaj 2005: 441). Słowo to pochodzi od choroby – grzybicy skórnej występującej u ludzi i zwierząt, jej objawem są tworzące się na skórze parchy – strupy o nieprzyjemnym zapachu (Dunaj 2005: 439-440). Człowiek dotknięty tą chorobą był zapewne omijany i wyśmiewany. Por. „Parszywka = pogardliwe przezwisko człowieka z parszywą głową: Nazwali go parszywką, bez to ze nie chciał pokazać włosów” (Karłowicz IV

⁸³ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/dołek>, [Odczyt: 30. 03. 2011].

42). Nazwę topograficzną *Parszywica* (też *Parszywina*) notuje Jerzy Treder w byłym powiecie puckim i wyprowadza ją od słowa *parševi*, czyli ‘okryty parchami’ (Treder 1977: 66). Powyższe wyjaśnienie nie budzi pozytywnych skojarzeń, pola uprawne noszące tę nazwę z pewnością nie były urodzajne, dlatego określano je jako parszywe. Warto porównać również *parszywieć* ‘(o kartoflach) dostawać narośli parchowatych’ (KSGP). W wymowie gwarowej występuje mazurzenie: zamiast *sz* wymawiane jest *s*.

Wilco Skarpa (skarpa w lesie)

1. *Wilco Skarpa bo downi to wilki tam buły, teros ni ma.* (J. M.)

Na strasny paryi ukształtowane duże oberwisko – Wilco Skarpa – dół jak wilco jama. (M. Ż.)

Wilco Skarpa – tako strasno paryjo. (M. M.)

* * *

2. Nad Wilczą Szkarpą – las (UN 1964: 123)

3. W lesie na granicy Szynwałdu i Trzemesnej jest zakątek nazywany *Wilco Skarpa*. Słowo *skarpa*, według wyjaśnień A. Brücknera to „to samo co charpa, charpnięcie, o ‘urwisku, lochu, dole’, w 17. wieku, dziś nieznane” (EtymBr 493). Charpy lub charpęci to ‘wertęby’ w 15. wieku, giną po 17. w. [...], serb. *chrpa* ‘kupa’” (EtymBr 176). Drugie znaczenie to „skarpa, albo szkarpa, z włoskiego *scarpa* ‘ściana nasypu’” (EtymBr 493). Pochodzenie tego słowa z języka włoskiego potwierdza także E. Pawłowski, tłumacząc je jako pochyłą ścianę wykopu lub nasypu ziemnego, stok lub okop pochyły naokoło domu (Pawłowski 1965: 186). Według *Słownika gwar polskich* szkarpy to wąwozy o urwistych brzegach (Karłowicz V 141). Omawiana skarpa jest według informacji od mieszkańców dużym oberwiskiem, w ten sposób także rozumiemy to słowo dzisiaj: jako spadzistą ścianę urwiska, brzegu rzeki, wykopu itp.⁸⁴. Człon odróżniający *Wilcza* zapewne ma związek z wilkami, które żyły na obszarze Hrabstwa Tarnowskiego, w skład którego wchodziły wsie obecnej gminy Skrzyszów. W XVIII w. zabraniano chłopom polowania na zwierzyne w lasach pańskich, za wyjątkiem wilków,

⁸⁴ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/skarpa>, [Odczyt: 30. 03. 2011].

ponieważ były one uważane za szkodniki (Niedojadło, Kubacki 2010: 58). W gwarowej realizacji nazwy można zauważyć takie małopolskie cechy regionalne jak: mazurzenie (*c* w miejscu *cz*) oraz *a* pochylone wymawiane jak *o* w określeniu *Wilco*. Zapis z 1964 roku prawdopodobnie miał na celu eliminację mazurzenia, dlatego zapisano *Nad Wilczą Szkarpą*. Jednak słowo *skarpa* w takiej formie funkcjonuje w polszczyźnie ogólnej i jest poprawne. A. Brückner podaje obydwie możliwości: *skarpa* i *szkarpa*.

Granice (pola)

1. *Przy każdy granicy wsi potocznie pola nazywane są Granicami, bo graniczą z Czomesną, Zalasową, Łękami...* (M. Ź.)

W Granicach to chodzi o pola. Ludzie ze wsi to godają w Granicach. (J. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. Zapisy urzędowe oraz zapisy na mapach podają tę nazwę w liczbie pojedynczej (zob. Granica). Jednak rzadko w takiej formie się jej używa. Często natomiast mówi się, że jakieś pole znajduje się w *Granicach*, ma to związek z położeniem na obrzeżach wsi, przy granicy z innymi miejscowościami. Są to więc na przykład Granice koło Trzemesnej, Zalasowej czy Łęk. Nazwa *Granice* jest bardzo popularna w Polsce, WUN podaje ją aż 99 razy i 16 razy z dodatkowym określeniem (WUN I 538-540).

Gawroniec (przysiółek)

1. *To łopowiadały ze były takie wysokie drzewa i tam dużo gawronów było i stąd nazwały Gawroniec.* (J. M.)

A tam, gdzie wasza babcia to Gawroniec. (M. P.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szywnaldzie w dostępnych mi źródłach.
3. Określenie *Gawroniec* według Wykazu urzędowych nazw miejscowości w Polsce występuje 10 razy (WUN I 447), nie ma jednak wśród nich *Gawrońca*

w Szynwałdzie⁸⁵. E. Pawłowski podaje, że jest to nazwa dwuznaczna, oznaczająca ‘miejsce, gdzie jest dużo gawronów’ lub pochodzi od nazwiska *Gawron* (Pawłowski 1971: 32; ts. w NMP III 99). W Szynwałdzie notowane jest nazwisko *Gawron*: Paulus Gawron 1791 r., od ap. *gawron* ‘ptak z rodziny kruków’ (Żywiec 2006: 27). Występuje ono do dziś, jednak nie na terenie tego przysiółka, dlatego mało prawdopodobne, aby jego nazwa wywodziła się od nazwiska. Wydaje się, że bliższe prawdy jest wyprowadzenie nazwy od ptaków gawronów (por. *gawron* ‘ptak o czarnym upierzeniu i mocnym dziobie, żyjący gromadnie, pospolity w Polsce’ (Dunaj 2005: 149)), tym bardziej, że mieszkańcy tego zakątka podają taką etymologię nazwy. Także Irena Maryniakowa opisując mikrotoponimie Ciechanowca podaje, że występowała tam nazwa związana z ptakami: *Gawroniec*. „Obejmowała teren tuż nad rzeką, gdzie w starych drzewach gnieździły się gawrony”⁸⁶. Co więcej, sufiks *-ec* tworzył dawniej nazwy miejsc przeznaczonych dla ptaków, o czym świadczyć mogą definicje podane w *Słowniku języka polskiego* Witolda Doroszewskiego, np.: *bocianiec* ‘pomieszczenie dla bocianów’ (SJP Dor Suplement 59), *gołębiec* / *gołębiniec* daw. ‘gołębnik’ (SJP Dor II 1222), *gęsiniec* przestarz. ‘miejsce ogrodzone dla gęsi’ (SJP Dor II 1114). Jednak jak można zauważyć, jest to mała liczba rzeczowników. Warto jednak zwrócić uwagę, że wiele nazw własnych zawiera ten sufiks. Stanisław Rospond stwierdza, że formant *-k-* i jego fonetyczne warianty *-c-*, *-č-* był jednym z najproduktywniejszych w tworzeniu nazw własnych, ulegał najszybszej i najczęstszej toponimizacji (Rospond 1957: 42). Autor zalicza do tej grupy również nazwy z sufiksem *-bcb*, takie jak: *Kobylec*, *Kamieniec*, *Chełmiec*. Pełnił on funkcję deminutywną (*Rakowiec* : *Raków*), zaś w pluralis miał znaczenie kolektywne na terenie wschodnio-słowackim, wschodnio-serbskim i macedońskim oraz wschodnio-polskim (ibidem). Robert Mrózek w pracy *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku* szczegółowo omawia funkcje sufiksu *-ec* (1990: 41-42, 57-60). Sufiks ten

⁸⁵ W Polsce jest jednak więcej miejsc o tej nazwie. Na podstawie mapy dostępnej w Internecie: www.geoportal.gov.pl, [Odczyt: 11. 05. 2011] obliczyłam, że *Gawrońców* w naszym kraju jest 30, występują w dziesięciu województwach. Są to dwie wsie, siedem części wsi, część miasta, dwie leśniczówki, trzy góry, łąka, przysiółek, jednaście uroczysk, wawóz a także struga. *Gawroniec* w Szynwałdzie nie jest ujęty na tej mapie.

⁸⁶ Prof. dr hab. Irena Maryniakowa, Instytut Sławistyki PAN, *Mikrotoponimia Ciechanowca*, http://www.ciechanowiec.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1926, [Odczyt: 11. 05. 2011].

tworzy zarówno nazwy prymarne, jak i sekundarne. Interpretowane prymarnie mikrotoponimy lądowe z *-ec*, *-iniec* (*-eniec*), *-owiec* to struktury odprzymiotnikowe, odrzeczownikowe i odczasownikowe, np.: *Jałowiec*, *Kamieniec*, *Kliniec*, *Krzemieniec*, *Parszywiec* (ibidem 41). Z pewną ostrożnością interpretacyjną autor zalicza do tej grupy również odprzymiotnikowe formacje na *-iniec*, takie jak: *Koziniec* (< *kozi*), *Gęsiniec*, *Gołębiniec* (ibidem 42). „Mikrotoponimiczna aktywność formantu *-ec* (*-owiec*, *-iniec*), wyzyskując kontynuacyjnie jego apelatywne funkcje (substancywizacja przymiotników i imiesłowów, tworzenie deminutywów, tworzenie nazw odrzeczownikowych semantycznie związanych z podstawą derywacyjną, rozszerzająca strukturalizacja pierwotnych podstaw), obejmuje też tworzenie nazw o charakterze posesywnym, pod względem derywacyjnego zasięgu odnoszących się w jednakowym stopniu do obiektów lądowych i wodnych” (ibidem 57). Struktury nazewnicze odwołujące się motywacyjnie do dawnych i gwarowych apelatywów, jak *leskowiec*, *wierzbowiec* a także do dokumentacyjnych poświadczeń oboczności nazewniczych typu *Smrekowy* || *Smrekowiec* traktowane są jako sekundarne. Wśród nazw lądowych związanych z fauną autor wymienia: *Gawroniec*, *Jastrzębiec* (substancywizującą funkcję *-ec* i sekundarność tworu *Jastrzębiec* poświadcza jego nazewniczy wariant przymiotnikowy: (Dół) *Jastrzębi*), *Kobylec*, *Lisiec* (ibidem). Odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe nazwy, np.: *Baginiec* || *Baginiec*, *Głębiec*, *Łękwiec* nawiązują do topograficznej charakterystyki terenu. Autor wylicza również nazwy o kulturowym charakterze semantycznym – odrzeczownikowe: *Furmaniec* (por. *furman*), *Kościelec* (por. *kościół* lub *kościelec*) i odprzymiotnikowe: *Drzewianiec* (por. gw. *drzewianny* lub *drzewianiec*), *Żarowiec* (por. *żarowe pole*) (ibidem 57-58). R. Mrózek zauważa, że na badanym przez niego obszarze formant ten wykazuje systemową produktywność przede wszystkim w tworzeniu odosobowych nazw o charakterze dzierżawczym. Łączy się z podstawami osobowymi (imionami i nazwiskami) w postaci prostej *-ec*: *Marciniec* i rozszerzonej *-owiec*: *Czyżowiec*, *-iniec*: *Pawliniec* (ibidem 58). Na terenie gminy Skrzyszów występują cztery nazwy terenowe z sufiksem *-ec*. Oprócz *Gawrońca* w Szywałdzie są pola o nazwie *Kamieniec*, a w Pogórskiej Woli: pola *Krzemieniec*

i przysiółek *Żurawieniec*. R. Mrózek nazwy *Kamieniec*⁸⁷ i *Krzemieniec* zalicza do prymarnych odrzeczownikowych (Mrózek 1990: 41), zaś *Gawroniec* do sekundarnych (ibidem 57). W Szynwałdzie i w Pogórskiej Woli nazwy te (z wyjątkiem *Żurawieńca*) nie są notowane w źródłach historycznych.

Łazy (pola, zagajnik)

1. *Łazy to chłódź gdzie som, to moze ze buło nojblyzy łazić?* (J. M.)
Dziadek sie tyle Łazów łokarczowoł a teros powrotem zalesione. (S. M.)
Łazy – w samem rogu, zakolu, południowo-wschodni stronie Pól [od Łęk] to są zagajniki, tam były dwa domy, teros tam nikt nie mieszko. (J. M.)
Łazy, na Łazach to miół Kopoce pole za Jopówką, te Kopoce w Łazach mieszkają. (A. i K. Cz.)
Między Jankówkami a Kresami przełęcz i brzezina nazywana jest Łazami, w których było więcej domów, w tej chwili tylko jeden dom, tam mieszkały w Łazie. (M. Ż.)

* * *

2. *Łazy, -zów część wsi* (UN 1964: 121)
Łazy, -zów – pola (UN 1964: 122)
3. Nazwa *Łazy* odnosi się do kilku miejsc w Szynwałdzie. Nazywane są tak pola i tereny przy lesie. Według informatorów w *Łazie* również były domy. „Nazwy z podstawą *łaz-* są niezwykle liczne na terenie Polski” (Malec 2003: 147). Występują miejscowości, wsi, części wsi, przysiółki, części miast a nawet miasto o nazwie *Łazy*, *Łaz*, *Łaziska*, *Łazisko*, *Łaziszczce* (Malec 2003: 147). W *Słowniku geograficznym* podano, że *Łazy* „były to obszary roli otrzymywane przez wypalanie pokrywających je krzaków i drzew; zakładane na nich osady otrzymywały często to nazwisko” (SG V 624). Słowo *łaz* objaśniane jest w pracach onomastycznych podobnie – jako ‘trzebież w lesie, pole orne powstałe z karczunku lub przez wypalenie’⁸⁸ (Rymut 1967: 95). Pochodzi ono od psł. **lazь* ‘miejsce wykarczowane, wypalone z zarośli, przygotowane pod uprawę’ (EtymSł V 57).

⁸⁷ Por. *Kamine* = *kamieniec*, pole kamieniste (Karłowicz II 298).

⁸⁸ Podobne definicje przytaczają m. in.: T. Gołębiowska (1964: 13), J. Treder (1977: 51), I. Halicka (1978: 91), E. Pawłowski (1984: 201), D. Kopertowska (1984: 29, 110), S. Rospond (1984: 201), M. Malec (2003: 147), A. Bańkowski (EtymBań 2: 93).

E. Pawłowski dodaje, że miejsce *wyłazowane* jest wykarczowane i przekopane (Pawłowski 1971: 62). Może to być nawiązanie do definicji ze *Słownika* S. B. Lindego, gdzie podano, że *łazy* to ‘tereny uprawne powstałe na miejscu wypalonego obszaru, z którego usunięto karczce, chrust, korzenie, pniaki, a następnie ziemia była wzruszana lemieszem’ (Linde II 606). Znaczenie słowa *łaz* było dyskutowane na łamach czasopisma „Język Polski” w latach 1925-1927. Z prośbą o wyjaśnienie tego terminu zwrócił się do językoznawców Roman Grodecki (1925: 108). Pisze on, że historycy próbowali rozstrzygnąć, co znaczy słowo *łaz*, jednak przypuszcza, iż powszechnie przyjmowane twierdzenie nie jest trafne. Przytacza opinie wcześniejszych autorów. T. Wojciechowski zaliczył *łazy* do nazw miejscowych, które przypominają pierwotne gospodarstwo ogniowe (Grodecki 1925: 108). Później O. Blazer opisując grupę ludności wieśniaczej, która w dokumentach z XII i XIII w. określana jest łacińską nazwą *hospites* ‘goście’, wyraził przypuszczenie, iż mogli oni się częściowo rekrutować z chłopów eliminowanych przez pana ziemi. Na tej podstawie stwierdził, że być może wyraz *łazęga* ma związek z przytoczoną powyżej nazwą łacińską. W dalszej części artykułu R. Grodecki referuje zdanie Franciszka Bujaka, który zdecydowanie sprzeciwił się łączeniu nazw *hospes* i *łazęga*. „Zwrócił mianowicie uwagę, że do ostatnich czasów w wielu okolicach Polski przechował się rodzaj uprawy ziemi, zwany najczęściej *łazy*, a niekiedy *kopanina* albo też *pasieka*. Jest to wypalenie lasu niskopiennego zazwyczaj celem jedno- lub dwurocznej uprawy zboża bez pomocy pługa. Pierwotność tego rodzaju uprawy ziemi i koczowniczość trybu życia, który się uwidacznia w nazwie *łazęka*, skłania do wiązania tej grupy ludności z ową uprawą ziemi. Uważa ich zatem [...] za klasę zawodową robotników-koczowników, którzy w olbrzymich puszczech wyszukiwali polany i za pomocą palenia drzew przygotowywali grunt pod uprawę zboża, odgrywając w ten sposób rolę przodowników kolonizacji szerokich leśnych obszarów, w których niejako badali urodzajność gruntu” (Grodecki 1925: 109). O *łazach* i *łazękach* pisał także K. Potkański. Jego zdaniem w XII i XIII w. paliła się w ten sposób prawie cała Polska. Stwierdził także, że pierwotnym jest pojęcie *łazęków*, czyli włóczęgów, którzy prowadzili półwędrowne gospodarstwo, a dopiero *łazękowie* nadali nazwę

wypaleniskom, tj. *łazom* (Grodecki 1925: 110). Co ciekawe, R. Grodecki odnalazł najwcześniejszą wzmiankę objaśniającą znaczenie *łazów* jako drobnych pól, wyczynionych w lesie w zapiskach sądowych krakowskich z lat 1402 i 1498. Druga z nich mówi o części mieszkańców wsi Wierzchosławice koło Tarnowa, że „porzuciwszy i zaniedbawszy własne role, wyczyniają sobie drobne kawałki gruntu w lasach naszych i gajach, zwane *łazy*, i obsiewają je itd.” (Grodecki 1925: 110-111). Roman Grodecki podsumowuje, że „najwcześniejsze źródła, tj. do XII w. włącznie, nadmieniają tylko *łazeków*, nie wspominając o *łazach* – natomiast późniejszym źródłom znane są *łazy*, *pasieki*, *kopaniny*, ale już nie wspominają *łazeków* ani *załazów*. W obliczu zatem źródeł istotnie nazwa ludzi jest wcześniejsza, nazwa ziemi późniejsza; nie występują też równocześnie” (Grodecki 1925: 111). Odpowiedź na artykuł R. Grodeckiego rozpoczyna Jan Łoś (1925) od stwierdzenia, że „związek etymologiczny nazwy *łazy* z wypalaniem lasu nie opiera się na źródłach dawnych ani na podobieństwie wyrazu *łaz* z jakimkolwiek słowem znaczącym ‘wypalanie’” (Łoś 1925: 111). Zestawianie w jednej linii nazwy *łazy* z nazwami: *żary*, *przegorzały*, *praga*, *opaleniec* autor uważa za wynik kierowania się tradycją, która żyje dotychczas i jest notowana w literaturze, por. zapis z 1693 r.: „W lasach, gajach, krzewinach, zarosłych chróstach kopią z korzenia takowe zagaiska na rolę motykami, *łazy* na nich potym wypalają dla obszerności tej ziemi, dopiero one lemieszem wruszają oraniem, i połownikami a jęczmionami sieją” (Łoś 1925: 111-112). J. Łoś tłumaczy, że zestawienie nazw: *łazy*, *kopanina*, *pasieka* w znaczeniu jednakowym, pojmowanym jako ‘wypalanie’ lasu, wskazuje, że na *kopaninę* ‘karczowanie’, *pasiekę* ‘wyrąb’ przeniesiono znaczenie ‘wypaleniska’, gdyż bezpośrednio skojarzono je z czynnością poboczną wypalania wykarczowanych lub wyciętych drzew i krzewów. Takiemu samemu procesowi mogły ulec mniej jasne etymologicznie *łazy* (Łoś 1925: 112). Ponadto „nigdzie z wyjątkiem polszczyzny imię to nie ma znaczenia ‘wypalanie’” (ibidem). Wyraz *łaz* jest znany innym językom słowiańskim: małorus. *laz* ‘łąka leśna’, czes. *laz* lub *láz* ‘pole nieuprawne’, serbo-chorw. *láz* ‘ścieżka, zwał drzew wywróconych’, słoweńs. *lâz* ‘polana w lesie, nowina’, należy wnioskować, że był to rzeczownik prasłowiański (Łoś 1925: 112). J. Łoś uważa, że pogląd przedstawiony przez

R. Grodeckiego, jakoby nazwa *łazy* była późniejszą od *załazów* i *łazeków*, nie może być uznany za słuszny. Przemawia za tym fakt, iż już w XIII w. istnieją nazwy miejscowości *Łazy*. Autor uważa, że rzeczownik *łaz* może tylko pochodzić od czasownika *leźć* (Łoś 1925: 112). Na podstawie dokumentów dowodzi, że *łazami* nazywano groble rzeczne i wały usypane w polu, które umożliwiały chodzenie po miejscach niedostępnych (gęstych zaroślach puszczy lub po przestrzeniach bagnistych). Łączy tę nazwę ze znanym słowem *przełaz* (zrobiony z deski i dwu słupków ułatwiający przejście przez wysoki płot) i stwierdza, że pomiędzy *łazem* a czasownikiem *leźć*, *łazić* występuje naturalny związek (Łoś 1925: 113). J. Łoś konkluduje, że „łazy leśne były to pierwotnie ‘przejścia’; poprzecinane przez gęstwinę puszczy ścieżki, które mogły gdzieś natrafiać na goliczny naturalne, zdatne do uprawy, albo też w miejscach dogodnych, mniej zarośniętych rozszerzały się na skutek karczunku (*kopanina*) lub wyrębu drzew i krzewów (*pasieka*), wreszcie wypalenia lasu (*żary*), przyczem na wszystkie te miejsca, leżące na *łazie* tj. na szlaku, mogła być przeniesiona nazwa *łaz*, *łazy*. Gdy przestrzeń uprawnych tą drogą gruntów się znacznie powiększyła, miejscowość otrzymywała nazwę *łaziska*” (Łoś 1925: 113). „W odmiennym oświetleniu” sprawę *łazów* przedstawił Jan Czubek (1926). Kwestionuje tłumaczenie słowa *łaz* przytoczone na podstawie dokumentów przez R. Grodeckiego i stwierdza, że już w XV w. ma ono ustalone znaczenie gruntu uprawnego na miejscu wyrobionem czyli wykarczowanym w lesie (Czubek 1926: 21). Nie zgadza się tym samym ze zdaniem J. Łosia, który uznał, że *łazy* to ‘przejście’ (ibidem). Według J. Czubka „*łaz* albo *łazy* jest to pierwotnie miejsce w lesie, nieco niżej położone, niezarosłe drzewami wysokopiennymi, rodzaj polany, gdzie się wypędza konie i bydło na *łaz*, *łazenie*, tj. *pasienie*; do dziś jeszcze u ludu: bydło chodzi, tj. *pasie* się dobrze, w przeciwieństwie do: *lata*, tj. nie chce się paść spokojnie” (Czubek 1926: 22). Do dyskusji na temat znaczenia wyrazu *łazy* włączył się również Piotr Galas, po naocznym poznaniu terenu *łazów* w powiecie bocheńskim (1927). Na badanym przez niego obszarze nazwy *Łaz*, *Łazy*, *Łazek*, *Łazisko*, *Łaziska* i *Łaziski* dość często się powtarzają, autor zebrał 43 takie nazwy, a tereny, do których się odnoszą są na ogół do siebie podobne (Galas 1927: 153). *Łazy* są ściśle związane z terenami leśnymi. W powiecie bocheńskim tą nazwą

określane są „nierówne i przeważnie niewielkie kawałki pól nieurodzajnych, które leżą dziś jeszcze zawsze przy lesie lub przy zaroślach, zwykle tą samą nazwą objętych. Często łączy się z polem lub lasem liche pastwisko, również *Łazami* zwane” (Galas 1927: 154). Położenie i fizjograficzny charakter *łazów* budzi wątpliwości, czy rzeczywiście nazwę tę można łączyć ze słowem *leźć*. Przeciw przypuszczeniu J. Łosia, że *łazy* były pierwotnie ‘przejściem’ przemawia ich położenie, są terenem przeważnie nierównym i niezbyt obszernym (ibidem). Również twierdzenie J. Czubka, który łączy *łazy* z wypasaniem koni i bydła, podaje autor w wątpliwość, gdyż w takim razie można by się spodziewać występowania *łazów* na wszystkich obszarach, na których wypasano bydło, a nie tylko na terenach lesistych, nazywanych tym mianem (Galas 1927: 154-155). Przeciw łączeniu *łazów* z *łazić* przemawia, zdaniem P. Galasa, również wyraz *łazować*, tzn. ‘wyrwać chwasty, plewić’⁸⁹ (Galas 1927: 155). „Kiedy ziemniaki i buraki zarosną trawą i chwastami, wówczas mieszkańcy wymienionych okolic albo je okopują albo *łazują* tj. ‘siekają motyką ziemię i oczyszczają z trawy i chwastów’. Wyraz ten, pochodzący niewątpliwie od *łazów*, wskazuje na główną czynność przy powstawaniu *łazów* tj. na oczyszczanie świeżo wyrobionego gruntu z pniaków, krzewów i gałęzi, które palono, użyźniając w ten sposób grunt pod zasiew” (Galas 1927: 155). Jak widać, dyskusja nad znaczeniem słowa *łaz* nie prowadzi do jednolitych ustaleń, każdy z badaczy ma odmienne zdanie na ten temat. Warto również przytoczyć jeszcze inne znaczenie, które podaje H. Borek: *łazowy grunt* ‘mulisty, błotny’ (Borek 1968: 124). Odnosząc zgromadzone informacje do *Łazów* w Szywnaldzie stwierdzam, że najbardziej trafne wydają się ustalenia Piotra Galasa. W omawianej miejscowości, podobnie jak w powiecie bocheńskim, „*łazy* [...] nie leżą przy drogach, lecz przeważnie w miejscach mniej dostępnych, położonych na uboczu, nie w środku wsi, lecz prawie zawsze przy jej granicach. Wydaje się prawdopodobnym, że ludzie karczowali w tych miejscach lasy i usiłowali je zamienić na pola uprawne dopiero wtedy, kiedy dogodniejsze i dostępne miejsca były już obrócone na rolę” (Galas 1927: 154). Również w jednej z wypowiedzi mieszkańców pojawiło się stwierdzenie, że *Łazy* były w Szywnaldzie

⁸⁹ W opisywanej okolicy słowo to nie jest znane.

karczowane. Przytoczona przez inną osobę hipoteza, że nazwa *Łazy* może mieć związek z *łażeniem* również może być prawdopodobna, zwłaszcza w świetle przytoczonych powyżej stwierdzeń Jana Łosia.

Koniec (przysiółek)

1. *Koniec wsi – około 30 chołp. „Końcoki” – tak godaly – „Końcoki jus do kościoła ido”. To jes przy granicy z Zalasową.* (M. Ż.)

Na Końcu, godo sie Bronek Zygor z Końca. (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Szynwałdzie w dostępnych mi źródłach.
3. *Koniec* to część Szynwałdu granicząca z Zalasową. Jest tam przystanek autobusowy, który czasem nazywa się *końcowym*. *Słownik języka polskiego PWN* pod hasłem *koniec* podaje kilka znaczeń. Tu najbardziej adekwatne wydaje się wyjaśnienie: „ostatnia część czegoś, zakończenie”⁹⁰, ponieważ w tym miejscu, jadąc od Tarnowa, wieś Szynwałd się kończy. D. Kopertowska podaje, że „nazwy *Kąt, Koniec, Kresy*⁹¹, określają [...] odległe, dalekie od centrum położenie osady; [...] nie mówią o usytuowaniu w odniesieniu do konkretnego obiektu w terenie, jakim jest np. górka, las, staw” (Kopertowska 1984: 43). Nazwa *Koniec* często występuje w Polsce (WUN II 148-149). W pracy *Nazwy miejscowe Polski* podano tylko, że nazwa ta pochodzi od ap. *koniec* (NMP V 100).

Granica (część wsi)

1. *Casem sie godo ze Pioter Mądel mieszko na Granicy.* (M. Ż.)

Bardzi zawse buło na Granicy ze Skrzyszowem, np. ktosi wsiadoł na Granicy [do autobusu], a przy Zalasowy to sie godało Koniec. (M. M.)

* * *

2. Granica, -cy (UN 1964: 121)

Przy Granicy (UN 1964: 121)

Granica, -cy, część wsi Szynwałd (WUN I 537)

⁹⁰ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/koniec>, [Odczyt: 30. 03. 2011].

⁹¹ Wszystkie te nazwy występują w Szynwałdzie, zob. *Kąty, Kresy*.

Granica część wsi Szynwałd (MS)

Granica (MT)

3. Nazwa *Granica* (w liczbie pojedynczej) jest używana tylko czasem, np. przystanki znajdujące się przy granicy z innymi miejscowościami nazywają się: Szynwałd-Granica (na granicy z Zalasową) i Granica Szynwałd-Skrzyszów. Są to więc użycia zgodne z wyjaśnieniem tego słowa w *Słowniku języka polskiego*, ponieważ *granica* to ‘miejsce, na którym kończy się jakiś obszar; linia oddzielająca jakiś obszar od innych’ (Dunaj 2005: 162). Trudno ustalić, którą część Szynwałdu twórcy urzędowego wykazu nazwali *Przy Granicy*. Na teren położony przy granicy z Zalasową mówi się *Koniec* (też: *Koniec od Zalasowy*), natomiast samo określenie *Granica* nie jest popularne, występuje raczej tylko jako nazwy przystanków. W wykazach urzędowych podano tę nazwę bez dodatkowego określenia, nie wiadomo więc, o którą konkretnie granicę wsi chodzi. Bardziej popularne jest określenie pól: w *Granicach*.

3.2.2. POGÓRSKA WOLA

Pogórska Wola (wieś)

1. *Należała także do Skrzyszowa Wola Rzędzińska, Pogórska Wola i Wałki – to wszystko była jedna parafia. W 1925 odłączyła się Pogórska Wola i Wola Rzędzińska. W Pogórskiej Woli był dwór i kaplica we dworze i tę kaplicę na wałkach przetoczyli o 1 kilometr dalej w 1932 roku. (M. M.)*

Pogórska Wola – [pierwszy człon] od położenia, natomiast Wola [to nazwa] tradycyjna, dużo miejscowości w Polsce [nosi to miano]. Na małopolszczyźnie te nazwy są popularne i wywodzą się z tradycji. Wola – tak Bóg chciał, żeby tak było, w zdecydowanej większości od dziedzica, bo taka była jego wola. (A. N.)

Pogórska Wola – dwór, zabudowania służby dworskiej – od kościoła wzdłuż tej drogi do mnie [tzn. drogi Na Sołtysa], centrum, Żurawieniec należały do dworu. [Nazwa] Pogórska Wola – po górach, wkoło są pagórki, tu teren równinny raczej. Pogórska Wola to był majątek ziemski, dwór, te drugie przysiółki były w XVIII wieku wioskami oddzielnymi i dopiero później połączone. Podgórska Wola to błąd w rejestrze. (R. T.)

* * *

2. Pogorska wola (AW 1855)

Pogórska wola (AW 1879)

Podgorska Wola (N)

„Pogórska al. *Podgórska Wola z Pośklem i Wielkim Polem*, w XVI w. *Pogorza*, wś, pow. tarnowski” (SG VIII 503)

Pogórska Wola, wieś (*Skorowidz* 1933: 1332)

Pogórska Wola (T 1937)

Pogórska Wola, -kiej -li pogórski (UN 1964: 116)

Pogórska Wola, -kiej -li, wieś (WUN III 3)

3. A. Orzechowska pisze, iż pierwotnie nazwa brzmiała *Wola Podgórska*, później zaś *Pogórska Wola*. Notuje różne formy zapisu nazwy: *Podgorska Wola* 1417, *Pogorska Wola* 1418, *Pogórska Wolya* 1470-1480, *Pogorza Wola* 1474, *Pogorska Wolia* 1581 oraz *Pogórska al. Podgórska Wola* 1887. Według autorki jest to nazwa

kulturowa z członem odróżniającym topograficznym, ponieważ wieś jest położona w pobliżu wzgórza Górski Las i wsi Pogórz (Orzechowska 1975: 63). Zgodnie z wypowiedzią jednej z informaterek, *Wola* to częste określenie wsi w Polsce⁹², stąd też wiele jest informacji na jego temat. „Wolami określano od I poł. XIII w. takie wsie, które korzystały z pewnych swobód (łac. *libera villa, libertas*)⁹³. Były to nieraz osady przyleśne, gdyż w zamian za karczunek leśny mieszkańcy *Wól* korzystali z wolnizny na okres 20 lat⁹⁴” pisze S. Rospond (1984: 433). Nazwy, jakie do dziś przetrwały w Pogórskiej Woli, takie jak: *Kopaliny, Poręby, czy Wyrąb* zdają się potwierdzać, że teren ten był dawniej zalesiony i karczowany, zatem realia odpowiadają powyższemu opisowi. Ponadto w *Słowniku geograficznym...* wyraźnie zaznaczono, że Pogórska Wola leży w pobliżu lesistego wzgórza o nazwie Górski Las oraz boru Wyrębiska. Także mieszkańcy potwierdzają, że teren Pogórskiej Woli współcześnie nadal jest zalesiony. Dalej S. Rospond zauważa, iż w *Słowniku geograficznym...* (XIII 775-856) opisano około tysiąca różnych *Wól*⁹⁵. „Takie ich mnóstwo musiało być zróżnicowane różnymi dodatkowymi określeniami” (Rospond 1984: 433). Nawet w najbliższej okolicy jest druga miejscowość zawierająca człon *Wola*: Wola Rzędzińska w gminie Tarnów. G. Surma stwierdza, iż przydawka określająca częściej znajduje się po członie *Wola*, niż przed nim (Surma 1996: 55), *Pogórska Wola* jest więc przykładem mniej licznej grupy nazw. Człon wyróżniający zapisywany był na przestrzeni wieków *Pogórska* albo *Podgórska Wola*. Być może powodem takiego podwójnego zapisu było położenie geograficzne wsi. Ktoś, kto przybył z południa, z gór, mógł uznać, że jest to wieś *po górach*⁹⁶, czyli *Pogórska*, natomiast wędrowiec nadchodzący z północy mógł stwierdzić, że jest to miejscowość *pod górami*, czyli *Podgórska*⁹⁷. Jest to proste

⁹² Jednak to, co mówi należy do etymologii ludowej, gdyż osoba ta nie wie co znaczyła nazwa *Wola* w przeszłości i podstawia znaczenie sobie znane.

⁹³ Podobne wyjaśnienia przytaczają między innymi: E. Pawłowski 1965: 187, K. Rymut 1967: 182, M. Kondratiuk 1974: 218, I. Halicka 1978: 96-97, H. Górniewicz 1980: 72, G. Surma 1996: 51, J. Chojnacki 2002: 135, A. Chludziński 2009: 168 oraz K. Długosz-Kurczabowa (EtymD-K 533).

⁹⁴ „Liczba lat, w ciągu których osadnicy wolni byli od wszelkich opłat i powinności, zależała od warunków miejscowych, a głównie od trudności przy karczowaniu puszczy” (Kondratiuk 1974: 218).

⁹⁵ Dokładnie: *Wola* – 937, *Wolica* – 130, *Wólka* – 466.

⁹⁶ Wyrażenie *po górach* = ‘za górami’ (Treder 1977: 73).

⁹⁷ Andrzej Niedojadło pisząc o wsiach należących do gminy Skrzyszów nazywa je „wsiami podgóorskimi” (Niedojadło, Kubacki 2009: 91). Por. także *podgórny* ‘podgórski, znajdujący się pod górami’, *podgórze* ‘miejsce położone u podnóża gór’ (RymNP II 261), ‘teren leżący blisko gór’ (Malec 2003: 194).

objaśnienie, lecz wydaje się logiczne. Pragnę także nadmienić, że gmina Skrzyszów leży na granicy dwóch krain geograficznych: Kotliny Sandomierskiej i Pogorza Karpackiego⁹⁸ (por. *pogórze* ‘teren górzysty o mniej więcej jednakowej wysokości wzniesień, przecinany licznymi dolinami’ (Dunaj 2005: 483)). Współcześnie funkcjonuje nazwa *Pogórska Wola*.

Na Stawach (pola)

1. *Na Stawach – wzdłuż Potoku Chotowskiego były stawy, zostały zasypane, między Wsią a Pogorzą.* (R. T.)

* * *

2. *Na Stawach – łąki* (UN 1964: 117)
3. O istnieniu stawów rybnych na terenie obecnej gminy Skrzyszów pisze A. Niedojadło: w latach trzydziestych XVII wieku zarybiono trzy stawy w Pogórskiej Woli i Żdżarach. Ponowne zarybienie stawu w Pogórskiej Woli miało miejsce w 1753 roku (Niedojadło, Kubacki 2009: 54). Według zgromadzonych wiadomości stawy te zostały zasypane (podobnie jak inne stawy na terenie gminy), jednak nazwa *Na Stawach* przypomina, że kiedyś były one w Pogórskiej Woli. Nazwa pochodzi od wyrażenia przyimkowego *na stawach*.

Pogórz (przysiółek)

1. *Kobylarnia, Pogórz – Pogorza, Pośkle w XVII/XVIII wieku majątki drobnej szlachty.* (R. T.)

Nazwa wsi prawdopodobnie wywodzi się: była osada mała (kurne chaty), osada spłonęła i na pogorzeliśku stopniowo odbudowywano domy, w roku 1508 wymieniana jest wieś Pogorza, teraz mówią Pogórz. Pogórz – przysiółek za gazami, północna strona E-4. Nazwy spotykane w dokumentach: Pogorza, Podgórz odnoszą się do [obecnego] przysiółka Pogórz. (J. N.)

Pogórz – tam, gdzie pomnik Heleny Marusarzówny. (E. D.)

* * *

⁹⁸ Zygmunt Szych uważa, że ich granica przebiega mniej więcej tak, jak przecinająca m. in. Pogórską Wolę droga krajowa E-4 (Szych 2004).

2. Pogórz 1416, obok niego Wola Pogórska 1417 (Niedojadło, Kubacki 2009: 24)
 „W XVI w. *Pogorza*, wś, pow. tarnowski” (SG VIII 503)
 „Wś ta [Pogórska Wola] zapewne objęła w swoim obszarze dawniejszą wś Pogorza al. Pogorza, która według reg. pob. pow. pilzneńskiego z r. 1508 należała wraz z innymi do Hieronima Dembickiego” (SG VIII 503)
 Pogorza obok Skrzyszowa i Podgórskiej Woli 1536 (Niedojadło, Kubacki 2009: 20)
 Pogorza 1664 (Niedojadło, Kubacki 2009: 73)
 Pogórze (AW 1879)
 Podgorze (N)
 Pogórz, przys. Pogórska Wola (*Skorowidz* 1933: 1332)
 Pogórz (T 1937)
 Podgórz, -rza (UN 1964: 117)
 Podgórz, -rza, część wsi Pogórska Wola (WUN II 787)
 Podgórz część wsi Pogórska Wola (MS)
 Pogórz (MT)
3. Mieszkańcy łączą nazwę używaną współcześnie – *Pogórz* z wcześniejszym zapisem – *Pogorza*. A. Orzechowska opisuje nazwę przysiółka w Bogumiłowicach, który nazywany jest tak samo jak w Pogórskiej Woli – *Pogórz*. Nazwa ta była zapisywana na przestrzeni wieków różnie: *Pogorz* 1487; *Pogorze* 1525; *Pogorza* 1563 (Orzechowska 1975: 46). Autorka uważa, że jest to nazwa topograficzna (ibidem), zapewne przez skojarzenie z wyrażeniem przyimkowym *po górach*. Jednakże warto zwrócić uwagę, iż zarówno w Bogumiłowicach, jak i w Pogórskiej Woli występowała w przeszłości nazwa *Pogorza* określająca te tereny. Mieszkańcy wywodzą tę nazwę od pogorzelska, rzekomo pierwotna osada spłonęła, dopiero później stopniowo zaczęto odbudowywać domy. Jest to bardzo prawdopodobna hipoteza. K. Rymut podaje bowiem, iż nazwiska z członem *Pogórz-* (np. *Pogórz-ec*) pochodzą od słowa stp. *pogorzały* ‘ten, co utracił mienie wskutek pożaru’ (RymNP II 267), od stp. ap. **górz* ‘pogorzelsko’, por. *gorzeć* ‘płonąć’ (NMP III 254), a nie od wyrażenia *po górach*. W *Słowniku etymologicznym* W. Boryś objaśnia słowo *gorzeć* jako ‘palić się, płonąć’, od niego także wywodzi słowa *pogorzelec*, stp. *pogorzały* ‘który spłonął’, *pogorzeć* ‘spalić się; zapalić się’, *pogorzelsko* ‘miejsce,

gdzie był pożar' (EtymBor 173). Dlatego też jest możliwe, iż od tych słów powstały nazwy *Pogorza* i *Pogórz*. Nazwy powstałe od wyrażień przyimkowych są w Polsce częste, jednak gdyby nazwa ta wywodziła się od *pod górą* brzmiałaby prawdopodobnie *Podgóra* lub *Podgórze* (Pawłowski 1965: 92-93). Co prawda, na mapie austro-węgierskiej z 1879 roku pojawia się zapis *Pogórze*, jednak jest to prawdopodobnie błąd w zapisie, ponieważ we wcześniejszych dokumentach pojawiają się nazwy *Pogorza* lub *Pogórz*. Także zapisy urzędowe wymieniające wśród części Pogórskiej Woli *Podgórz* wydają się być błędne, gdyż mieszkańcy takiej nazwy nie używają.

Sztorcowa Góra (wzniesienie)

1. *Sztorcowa Góra – pomnik, najwyższe wzniesienie, od nazwiska Sztorc. Lasy należały do rodziny Sztorców, szlacheckie rody na Pogorzy.* (R. T.)

Sztorcowa Góra, tam znajduje się pomnik Heleny Marusarz, [to] górzysty, piaszczysty teren, właścicielem był Sztorc. (J. N.)

* * *

2. Sztorcowa Góra (T 1937)

Sztorcowa Góra, -wej -ry – pole (UN 1964: 118)

Sztorcowa Góra (MT)

3. W kompleksie leśnym w Pogórskiej Woli, przy szosie prowadzącej z Tarnowa w kierunku Pilzna Niemcy dokonywali masowych egzekucji w czasie okupacji. Ślady tej zbrodniczej działalności zacierały sadzone przez nich na mogiłach sosny. 12 września 1941 roku rozstrzelali tam sześć kobiet, wśród nich była Helena Marusarz. W listopadzie 1958 roku na skraju *Sztorcowej Góry* został odsłonięty pomnik kamienny ku czci rozstrzelanych w latach 1939-1945 przez hitlerowców. Przedstawia klęczącego mężczyznę, trzymającego w prawej ręce granat, a lewą podtrzymującego zwisającą mu przez ramię postać kobiety. Pomnik zaprojektował Anatol Drwal z Tarnowa (Niedojadło, Kubacki 2009: 231-232). Mieszkańcy potwierdzają, że właścicielem tego terenu był człowiek o nazwisku *Sztorc*, stąd powstała nazwa. K. Rymut pisze, iż nazwisko to pochodzi od gwarowego *storczyć* 'sterczeć' lub od niemieckiej nazwy osobowej *Storz* (od śrwniem. *storz* 'pień').

Nazwisko *Sztorc* pojawia się w Polsce w 1564 roku, gwarowe słowo *sztorc* oznacza 'kant, gzyms' (RymNP II 489). Jest to przykład złożonej nazwy dzierżawczej z przyrostkiem *-owa*, wyrażającym, że była to czyjaś własność – w tym wypadku *Góra Sztorcowa* 'należąca do Sztorca'. Człon główny topograficzny.

Za Górą (przysiółek)

1. *Za Górą – za Sztorcowymi Górami, część wsi, z 5 domów nazywa się Za Górą.* (R. T.)

* * *

2. *Za Górą – pole* (UN 1964: 119)
3. Nazwa ta jest równa wyrażeniu przyimkowemu: *za górą*. *Góra* to 'znaczne wzniesienie terenu', 'miejsce wyżej położone' (Malec 2003: 90). *Za Górą* to teren znajdujący się za znacznym wzniesieniem w okolicy: *Sztorcową Górą*, jest to więc nazwa topograficzna charakteryzująca położenie przysiółka względem innego obiektu.

Na Rogalu (pole)

1. *Na Rogalu – na Pogorzy, w kształcie rogala, stąd nazwa.* (R. T.)

* * *

2. *Rogal, -la – pole* (UN 1964: 118)
3. W tym wypadku etymologia ludowa jest zgodna z naukową, ponieważ H. Górniewicz także notuje nazwę *Rogal* i objaśnia ją jako nazwę topograficzną metaforyczną od ap. *rogal*, ponieważ jest to 'teren zakrzywiony jak rogalik' (Górniewicz 1980: 218).

Kobylarnia (przysiółek)

1. *Kobylarnia, Pogórz – Pogorza, Pośkle w XVII/XVIII wieku majątki drobnej szlachty.* (R. T.)

Kobylarnia – stara zabudowa, kiedyś samodzielna wioska, trudno tę nazwę [wyjaśnić]. (R. T.)

Kobylarnia [to] przysiółek między [przysiółkami] Pogórz a Wielkie Pole. (J. N.)

Mieszkamy w przysiółku który ma historyczną nazwę Kobylarnia. Nikt we wsi nie wie skąd ta nazwa, ale możemy się domyślać, że kiedyś była tu hodowla koni⁹⁹.

* * *

2. Kobylarnia w XVII w. wieś wchodząca w skład parafii skrzyszowskiej (Niedojadło, Kubacki 2009: 21)
Kobylarnia przys. Pogórska Wola (Skorowidz 1933: 721)
Kobylarnia, -ni (UN 1964: 116)
Kobylarnia, -ni, część wsi Pogórska Wola (WUN II 97)
Kobylarnia część wsi Pogórska Wola (MS)
Kobylarnia (MT)
3. Nazwa *Kobylarnia* niewątpliwie kojarzy się z końmi. D. Kopertowska pisze, że *kobylarnia* to słowo oznaczające ‘stajnię dla kobył (klaczy)’ (Kopertowska 1984: 120). Stwierdza także, że nazwy takie jak: *Kobylec*, *Kobylarnia*, *Ogiernia* są związane z hodowlą koni (ibidem). Być może nazwa ta wywodzi się od wypasania w tym miejscu kobył (Pawłowski 1984: 80). Raczej nieadekwatne wydają się podane przez cytowanych powyżej autorów wyjaśnienia dotyczące podobnych nazw: *Kobyła* – nazwa topograficzna od podobieństwa (Pawłowski 1984: 80), *Kobyła* od „*kobyła* ‘zastawa drewniana wzbraniająca dostępu do miasta, grodu, wsi’ [...] *kobylic* ‘zastawiać drogę kobyłami (zaporami)’” (Kopertowska 1984: 29). W NMP podano, że w Polsce są dwie miejscowości o nazwie *Kobylarnia*¹⁰⁰. Wywodzi się ona „od ap. *kobylarnia* ‘stado kobył’ [...]. N. określała zapewne miejsce, gdzie hoduje się kobyły. [...] być może pierwotnie była to n. łąki, na której pasły się klacze” (NMP V 16). Trudno ustalić, czy rzeczywiście na tym terenie w Pogórskiej Woli hodowano konie, jednak mieszkańcy przywołują taką hipotezę.

Poskle (przysiółek)

1. *Pola folwarczne na Pośkle. Poskle teraz – trudno powiedzieć skąd nazwa.* (R. T.)
Poskle przy E-4. (S. B.)

⁹⁹ <http://www.wrzosowka.pl/>, [Odczyt: 20. 04. 2011].

¹⁰⁰ W *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* nazwa ta notowana jest osiem razy (WUN II 97).

Po południowej stronie E-4 jest Poskle. W źródłach historycznych pisze Pośkle, teraz mówią Poskle, tam była karczma podobno. (J. N.)

* * *

2. „Przys. Pośkle leży na pld. od wsi, a Wielkie Pole na pln., między borem Wyřebiskami a Gołębiniem” (SG VIII 503)
Pośkle (AW 1855)
Piskle (AW 1879)
Pośkle (AW 1900)
Pośkle (T 1937)
Poszkle, -la (UN 1964: 117)
Poszkle, -la, część wsi Pogórska Wola (WUN III 34)
Poszkle część wsi Pogórska Wola (MS)
Poskle (MT)
3. Trudno ustalić etymologię nazwy *Poskle*. Tak najczęściej jest realizowana współcześnie przez mieszkańców, mimo różnych innych zapisów. Jednak na najstarszych dostępnych mi mapach oraz w wypowiedziach mieszkańców pojawia się nazwa *Pośkle*. Warto przytoczyć jako ciekawostkę, że na Orawie jest wieś o nazwie urzędowej *Podsizkle* (gm. Czarny Dunajec, pow. nowotarski, woj. małopolskie), jednak miejscowi mówią *Pośkle*. Według legendy szedł góral z szymbami, potknął się o kamień, przewrócił się i stłukł je. Zaklął siarczyście i dodał „No to po śkle”¹⁰¹. Podobną motywację podaje E. Pawłowski, opisując nazwę *Szklana*: jest to „n. kult. od karczmy, do której chodziło się «na *śklane*» ‘na szklanę’, stąd w drodze derywacji fleksyjnej dorobiono mian., gdy *Śklane* zaczęto uważać za bier. nazwy osiedla czy karczmy” (Pawłowski 1971: 117). Gwarowo słowo *szkło* wymawia się *śkło*, być może stąd też pochodzi nazwa *Pośkle* w Pogórskiej Woli. W dostępnych źródłach odnaleźć można także inne zapisy: np. *Poszkle*. Zapewne jest to wynik przekształcenia na formę oficjalną nazwy *Poskle*, w której autor mapy dopatrywał się zapewne mazurzenia (wymowy *s* zamiast *sz*). Trudno również ustalić, jaką formę ma omawiana nazwa.

¹⁰¹ Legenda odnaleziona w Internecie: <http://www.e-gory.pl/forum/viewtopic.php?f=3&t=1857&start=840>, [Odczyt: 20. 04. 2011].

W wypowiedziach mieszkańców spotkałam się bowiem z różną realizacją: na *Pośklu*, część *Poskli*, na *Posklach*, *Poskle*. Nie wiadomo zatem, czy są to *te Poskle* (liczba mnoga, rodzaj niemęskoosobowy) czy *to Poskle* (liczba pojedyncza, rodzaj nijaki). A. Niedojadło pisze, że w XVII wieku do parafii skrzyszowskiej należała m. in. wieś *Poszkole* (zwana też *Poszkle* lub później *Pośkle*) (Niedojadło, Kubacki 2009: 21). Jednak z taką realizacją nazwy nie spotkałam się podczas zbierania materiałów wśród mieszkańców, ponadto początki szkoły w Pogórskiej Woli datuje się ok. 1858 roku (Niedojadło, Kubacki 2009: 183), mało prawdopodobne więc, aby wcześniej powstała nazwa od wyrazu *szkoła* – *Poszkole*. W dalszej części pracy A. Niedojadło i G. Kubacki używają nazwy *Pośkle* (Niedojadło, Kubacki 2009: 246, 306). Współcześnie mieszkańcy najczęściej mówią *Poskle*.

Krzemieniec (pola)

1. *Krzemieniec* – część *Poskli*, za E-4 kawałek pól nazywali *Krzemieniec*, tam były kamienie na polach, mówili, że trudne w uprawie, dużo krzemienia, takiej skały. (R. T.)

* * *

2. *Krzemieniec*, -ńca – pola (UN 1964: 117)
3. Wyjaśnienie mieszkańców jest zgodne z naukowym, ponieważ krzemień to „skała osadowa składająca się z drobnokrystalicznej krzemionki”¹⁰², a od tego wyrazu formowano bardzo liczne nazwy topograficzne, na przykład *Krzemieniec* czy *Krzemieniowo* (Rospond 1984: 174). Warto porównać także pochodzące od tego samego rdzenia słowo *krzemienica*, czyli ‘grunt kamienisty’ (NMP V 386). Rolnicy gminy Skrzyszów, w czasie wiosennych i jesiennych prac polowych wydobywają z ziemi mnóstwo kamieni. Około dziesięciu tysięcy lat temu lodowiec przyniósł na te tereny m. in. krzemienie pasiaste. Krzemienie były używane przez pierwotnych ludzi do wyrobu grotów, noży i innych narzędzi (Szych 2004).

Pola Pitackie (pola)

1. *Pola Pitackie* – część *Poskli*, po *Pitakach*. (R. T.)

¹⁰² <http://sjp.pwn.pl/szukaj/krzemie%C5%84>, [Odczyt: 20. 04. 2011].

* * *

2. Pitaki, -ków – pole (UN 1964: 118)
3. Tereny określane tym mianem należały do rodu *Pitaków*. Nazwisko to notowane jest w Polsce od roku 1663, pochodzi od słowa *pitak* ‘pica, grdyka’ (por. też gw. *pit* ‘penis’) (RymNP II 246). Zapis urzędowy *Pitaki* wziął się stąd, iż gwarowo zapewne w mianowniku liczby mnogiej mówiono na członków tego rodu *Pitaki*, a nie *Pitakowie* zgodnie z zasadami odmiany tego nazwiska.

Żurawieniec (przysiółek)

1. *Żurawieniec – żurawina rośla. Żurawieniec lub Żurawieniec – nie ma jednoznacznego określenia nazwy.* (R. T.)
W stronę Żdżar prosto to jest Żurawieniec, może tak jak [nazwa] Tarnów prawdopodobnie od tarniny, tak i tu od żurawiny. (J. N.)

* * *

2. „Obszar więk. pos. dzieli się na dwa fol.: Wolę Pogórską i Żurawenice” (SG VIII 503)
„Żurawenice, fol., pow. tarnowski, ob. Pogórska Wola” (SG XIV 857)
Folw. Żurawieniec (AW 1879)
Żurawieniec, przys. Pogórska Wola (*Skorowidz* 1933: 2041)
Żurawieniec (T 1937)
Żurawieniec, -ńca (UN 1964: 117)
Żurawieniec, -ńca, część wsi Pogórska Wola (WUN III 802)
Żurawieniec część wsi Pogórska Wola (MS)
Żurawieniec (MT)
3. Zarówno zapisy, jak i mieszkańcy potwierdzają podwójną realizację tej nazwy: *Żurawieniec* lub *Żurawieniec*, częściej jednak *Żurawieniec*¹⁰³. W WUN Zapisano, że część wsi Pogórska Wola nazywa się *Żurawieniec*, nazwa ta pojawia się w Polsce 15 razy (WUN III 801-802), natomiast nazwa *Żurawieniec* 8 razy (WUN III 801). W jednej z miejscowości o tej nazwie jako etymologię podano, że dawniej przy

¹⁰³ Tak tę część wsi określają również A. Niedojadło i G. Kubacki (Niedojadło, Kubacki 2009: 246, 306).

każdej studni zamontowane były żurawie i stąd wzięła się nazwa *Żurawieniec*¹⁰⁴. W Pogórskiej Woli raczej nie taka jest etymologia nazwy. Jak podano w SG, *Żurawenice* (jeszcze inny zapis nazwy!) był to folwark (SG XIV 857), więc pewnie nie było tam aż tak wielu studni z żurawiami, by stąd wywodzić nazwę. Jeśli nazwa rzeczywiście brzmiała pierwotnie *Żurawenice*, możnaby domniemywać, iż pochodzi od nazwy osobowej. R. Mrózek pisze o nazwach odosobowych, że funkcję strukturalizacji toponimicznej odzwierciedlają źródłowe poświadczenia wariantów nazewniczych (np. *Malcharowiec* || *Malcharowski*) oraz wahań w wyborze formantów (np. *Michałkowiec* || *Michałkowice*) (Mrózek 1990: 60). Być może również tak było w Pogórskiej Woli, zdaje się to potwierdzać zapis w *Słowniku geograficznym*. Współcześnie również forma nie jest jednoznacznie ustalona, przysiółek nazywany jest *Żurawieniec* lub *Żurawiniec*. W. Makarski pisząc o nazwie *Żurawin* (pow. Ustrzyki Dolne) stwierdza, że jest to nazwa fizyczna od *żurawiny*, ale podaje także, że występują wsie, których nazwy nawiązują do n. o. *Żoraw* bądź ap. *żuraw* (Makarski 1986: 200). Nie wiadomo, czy w Pogórskiej Woli występowało to nazwisko. Wiadomo, że folwark w Pogórskiej Woli był dzierżawiony w XVII i XVIII w. przez Miazgów (Niedojadło, Kubacki 2009: 36). Brak jednak poświadczeń dzierżawcy o nazwisku *Żuraw*. K. Rymut nazwisko to wywodzi „od *żuraw*, stp. *żoraw* ‘gatunek ptaka’, także ‘przyrząd do wyciągania wody ze studni’” (RymNP II 765). W Polsce w latach 90. XX w. było 1400 mieszkańców o tym nazwisku, w tym 1 w woj. tarnowskim (RymSN X). W wypowiedziach mieszkańców pojawia się hipoteza, iż być może nazwa ta pochodzi od *żurawiny*, która porastała tamten teren. *Żurawina* to „zielona przez cały rok krzewinka o jadalnych owocach w postaci czerwonych jagód; też: owoc tej rośliny”¹⁰⁵. Etymologię tej rodziny wyrazów podaje W. Boryś pod hasłem *żuraw*: „*żuraw* [...], dawniej od XV w. *żóraw* (*żóraw*) ‘ptak *Grus cinerea*’, ‘urządzenie do wyciągania wody ze studni’, stp. XV w. też ‘most zwodzony’, w XIV w. ‘brama, wrota’ [...]. Psł. **žerav’b* [< **žerav-jb*] ‘*żuraw*, *Grus cinerea*’ [...] od pie. **ger-* ‘wydawać ochrypy głos’. Znaczenie ‘urządzenie do wyciągania wody ze studni’

¹⁰⁴ http://www.babiak.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=57:urawieniec&catid=45:soectwa&Itemid=62, [Odczyt: 27. 04. 2011].

¹⁰⁵ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/%C5%BCurawina>, [Odczyt: 27. 04. 2011].

przen. przez podobieństwo takiego urządzenia do wyglądu ptaka z charakterystycznym długim dziobem [...]. Od tego *żurawina*, stp. od XV w. *żorawiny* mn ‘roślina *Oxycoccus palustris* [...], rosnąca na terenach podmokłych, błotach, czyli tam, gdzie żyją żurawie” (EtymBor 757-758). J. Treder pisze o *Żurawińcu*, że jest to nazwa topograficzna z *-ec* od *żurawina* (Treder 1977: 106), również D. Kopertowska odnotowuje nazwę *Żurawieniec* z motywacją żurawinowymi krzewinkami (Kopertowska 2000: 64). Hipoteza podana przez mieszkańców Pogórskiej Woli jest prawdopodobnie prawdziwa.

Karczmarzówki (łąki)

1. *Karczmarzówki – część Żurawieńca, takie łąki od nazwiska Żyda, który miał trochę takich połaci.* (R. T.)

* * *

2. *Karczmarzówki, -wek – pola* (UN 1964: 117)
3. Nazwa *Karczmarzówki* wskazuje, że teren ten należał do karczmarza, czyli człowieka prowadzącego karczmę¹⁰⁶, inaczej gospodę, zajazd (RymNP I 378). Jak sugeruje mieszkaniec, nazwa ta pochodzi od nazwiska Żyda, który był właścicielem tych łąk. Nazwisko *Karczmarz* notowane jest w Polsce od 1413 roku, pochodzi od słowa *karczmarz* (RymNP I 378).

Srokówki (pola)

1. *Srokówki mówią do tej pory, karczmę prowadził Żyd Sroka tu przy głównej drodze w stronę Dębicy, do II wojny światowej.* (J. N.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwisko *Sroka* pojawia się w Polsce w 1395 roku, pochodzi od słowa *sroka* ‘ptak z rodziny krukowatych’ (RymNP II 471). Nazw *Srokówka* utworzona jest jak wiele nazw w omawianym regionie: pochodzi od nazwiska z dodanym sufiksem *-ówka*, czyli oznacza teren należący do *Sroki*.

¹⁰⁶ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/karczmarz>, [Odczyt: 27. 04. 2011].

Pańskie Pola (pola)

1. *Pańskie Pola, były pola w Żurawieńcu, podzielone z tego obszaru.* (R. T.)

* * *

2. Pańskie, -kiego – pole (UN 1964: 118)
3. Nazwy z członem *pański* często występują w badanym obszarze, ponieważ teren obecnej gminy Skrzyszów należał do dziedziców, panów. Stąd zachowały się, choć używane są już coraz rzadziej, nazwy takie jak: *Pańskie Pola* (w Pogórskiej Woli i Szynwałdzie), *Pański Las* (w Szynwałdzie). Często występowały one w wersji skróconej: *Pańskie* bez członu głównego określającego charakter obiektu, tak też zapisano w wykazie urzędowym. Nazwa *Pańskie* pochodzi od przymiotnika *pański* ‘należący do pana, właściciela majątku’. Jak pisze R. Kurzydło nazwa ta może oznaczać zarówno grunty rolne, jak i las należący do dworu (Kurzydło 2008: 238). Ciekawe spostrzeżenie na temat nazwy *Pańskie* notuje na podstawie informacji zebranych w Sądecczyźnie E. Pawłowski. Pisze, że w gwarach występują nazwy, które językoznawcy mogą uważać za użyte w bierniku jako okoliczniki, np. *na Potok*, jednak są to pełne, nierozdzielne nazwy, nawet już w funkcji mianownika (czy biernika): *zaorałem Na Pańskim*. Autor podkreśla, że informator wręcz powiedział: *nie mówi się Pańskie*. Dalej snuje przypuszczenie, iż być może nie mówi się *Pańskie*, bo nie ma już gruntu *pańskiego*, może zostać tylko wspomnienie dawnej nazwy w wyrażeniu przyimkowym *Na Pańskim*. Jednak według niego zaprzeczeniem takiego rozumowania jest fakt, że w Sądecczyźnie istnieją tego rodzaju nazwy rzeczownikowe, np. *Pańskie* ‘dość rozległy przysiółek Siólkowej’ (Pawłowski 1965: 97-98). Jak już było wspomniane, w gminie Skrzyszów także nazwy takie jak *Pańskie Pola* są używane współcześnie rzadko, jednak spotyka się określenie *Na Pańskim* w odniesieniu do pól w Szynwałdzie.

Pitackie Łąki (łąki)

1. *Pitackie Łąki na Żurawieńcu, po Pitakach, rodzie.* (R. T.)

* * *

2. Pitackie Łąki, -kich Łąk – łąki (UN 1964: 118)
3. Nazwa ta pochodzi od nazwiska *Pitak*, zob. Pola Pitackie.

Zagórcze (pola)

1. *Zagórcze – na Żurawieńcu część pól za wzniesieniem nazywali to [też] Za Górką.* (R. T.)

* * *

2. *Zagorce, -ców – pole* (UN 1964: 119)
3. Dawne słowo **gorc* znaczy ‘góra’ (Pawłowski 1965: 167), ‘wierch’ (Pawłowski 1984: 52). Potwierdzałyby to hipotezę mieszkańca Pogórskiej Woli, że nazwa zapisana urzędowo *Zagorce* to pola znajdujące się za wzniesieniem. Jednak według niego zapisana powinna być jako *Zagórcze* lub *Za Górką*. M. Malec podaje, że nazwę *Gorce* lub *Gorc* można by wywodzić od rzeczownika *góra* (dawniej *gora*) z przyrostkiem *-ec*, co powinno dać formę *Gorzec*, odmienianą *Gorca*, *Gorcowi*. Zmiana formy mianownika *Gorzec* w *Gorc* może być wynikiem wyrównania do form przypadkowych. Nazwa *Gorce* określa pasmo górskie w Beskidach Zachodnich, w etymologii ludowej w porównaniu z wysokimi Tatrami *Gorce* nie zasługują na miano właściwych gór, dlatego powstało pogardliwe miano ‘Gorce’ czyli ‘małe góry, górki’ (Malec 2003: 88). Być może pierwotnie w Pogórskiej Woli znane było słowo *gorc* w znaczeniu podanym powyżej i stąd utworzono nazwę *Zagorce*, czyli teren ‘za wzniesieniem, górką’. Możliwe jest, że później określenie to stało się niezrozumiałe i zaczęto mówić *Za Górką*.

Siedliska (przysiółek)

1. *Siedliska – były takie osady, nazwali Siedliska.* (R. T.)

* * *

2. *Siedliska, -lisk – pole* (UN 1964: 118)
Siedliska przysiółek wsi Pogórska Wola (MS)
Siedliska (MT)
3. *Siedliska*¹⁰⁷ to nazwa bardzo popularna w Polsce. W WUN występuje 49 razy (WUN III 209-210), nie notowane tam są jednak *Siedliska* w Pogórskiej Woli. Nazwa ta pochodzi od słowa *siedlisko*, dawniej *siedliszcze* ‘siedziba, dom, plac, na którym znajduje się siedziba włościańska’ (Rymut 1967: 151), ‘miejsce objęte

¹⁰⁷ Oprócz *Siedlisk* występują w Polsce także nazwy: *Siedliski* oraz *Siedlisko*.

ogrodzeniem przy chacie, plac w wiosce, obejmujący dom, gumna, ogródek i w ogóle całe obejście, dotykający zawsze jednym bokiem do głównej ulicy wiejskiej; grunt na którym stoją budowle gospodarskie, na którym właściciel siedzi' (Orzechowska 1975: 52), 'miejsce, teren czyjegoś zamieszkania, stałego przebywania; mieszkanie, dom, siedziba, sadyba; gniazdo' (Kopertowska 1984: 105). Słowo *siedlisko* pochodzi zapewne od *siedzieć*, w potocznym znaczeniu 'mieszkać gdzieś; zamieszkiwać' (Dunaj 2005: 632). Zatem etymologia ludowa jest zgodna z wyjaśnieniem naukowym – *Siedliska* to miejsce, gdzie znajdowały się osady w znaczeniu siedziby, chaty, był to teren zamieszkania ludności.

Poręby (pole)

1. *Poręby – na Siedliskach kawałek pól, które zarosły lasem*, [nazwa pochodzi] *od karczowania*. (R. T.)

* * *

2. Poręby, -rąb (UN 1964: 117)
3. *Karczować* znaczy 'wycinać drzewa i wykopywać pniaki i korzenie' (Dunaj 2005: 211), natomiast *poręba* to 'miejsce w lesie, gdzie drwa rąbią' (Rymut 1967: 131), także 'wyrąb lasu; miejsce wyrębu' (Borek 1968: 189), 'miejsce po usunięciu lasu przez wyrąb z przeznaczeniem na pola uprawne lub ponowne zadrzewienie' (Kopertowska 1984: 111). Zatem etymologia ludowa jest zgodna z naukową.

Czarna Ziemia (pola)

1. *Czarna Ziemia – jak część Siedliska, Czarna Ziemia, torfowiska tam są i ziemia jest czarna*. (R. T.)

* * *

2. Czarna Ziemia, -nej -mi – pola (UN 1964: 116)
3. Nazwa *Czarna Ziemia* może wywodzić się, zgodnie z etymologią ludową, od koloru ziemi, torfu. *Torfowiska* to 'tereny zawierające złoża torfu', czyli 'organicznej skały osadowej koloru brązowego lub czarnego, składającej się z obumarłych roślin bagiennych; wykorzystywanej do produkcji nawozów, jako materiał opałowy, leczniczy' (Dunaj 2005: 716). Przymiotnik *czarny* może także znaczyć 'urodzajny

(o ziemi)' (NMP II 179). Z połączenia informacji zebranych od mieszkańców i ze źródeł naukowych wynika, iż nazwa *Czarna Ziemia* oznacza teren, w którym gleba ma taki właśnie kolor.

Diabelski Kamień (głaz polodowcowy)

1. *Czarci Kamień, nie ma w pobliżu takiego dużego kamienia, osadowy kamień.* (R. T.)
Diabelski Kamień, raczej z taką nazwą się spotkałam, a nie Czarci Kamień, kamień osadowy, w przysiółku Pogórz w tych lasach [się znajduje]. (J. N.)

W naszym lesie jest tzw. Diabelski Kamień. Legenda głosi że dwa diabły niosły go kiedyś na Jasną Górę aby przebić się przez jej mury, ale nigdy tam nie dotarli. No cóż, legendy legendami ale nauka mówi co innego. Tak naprawdę kamień ten przyniesiony został przez łądogłód. Jego masa jest ogromna i coraz bardziej zapada się pod ziemię. Kiedyś zatonię w grząskiej leśnej ziemi i już nikt o nim nie będzie pamiętał¹⁰⁸.

W miejscowości Pogórska Wola stał mały drewniany kościółek. Miejscowa ludność po nadaniu wsi probostwa postanowiła przenieść kościół w inne miejsce, bardziej dostępne ludziom. Ale w tym chciały im przeszkodzić diabły. Postanowiły zniszczyć kościółek. Diabły postanowiły, że wezmą duży kamień i zniszczą kościół. Nad ranem, kiedy dźwigały kamień, zapiał trzy razy kogut. Diabły się wystraszyły i upuściły kamień, który był ogromny i przygniótł diabły. Do tej pory diabły straszą pod tym kamieniem. Legenda głosi, że jeżeli obejdzie się ten kamień kilka razy to traci się orientację i nie można wrócić do domu, zapomina się, gdzie się jest¹⁰⁹.

Jak głosi legenda, kto okrąży ten kamień trzy razy, to mu się spełni największe marzenie¹¹⁰.

Pośrodku uroczyska czeka nas niezwykła niespodzianka: wśród miękkich mchów spoczywa, częściowo zanurzony w piaszczystej glebie Diabli Kamień, jeden z największych głazów polodowcowych w Małopolsce. Czort wie, co go przygnało w tę samotnię. My wiemy już, że trafił tu z lodowcem, ale mieszkańcy okolic mają na

¹⁰⁸ Informacja ze strony internetowej: http://republika.pl/p_w/kalita/ciekawostki.htm, [Odczyt: 20. 04. 2011].

¹⁰⁹ Legendę przekazała Maria Młyńska.

¹¹⁰ Tekst z filmu pt. „Czarci Kamień” dostępnego w serwisie YouTube: <http://www.youtube.com/watch?v=Icveu8WMFPg>, [Odczyt: 05. 05. 2009].

ten temat zupełnie inne zdanie... [...] Jak większość samotnych, wielkich głazów, także i ten ma swoją historię o diabłach, które niosły go w swych szponach z dalekich stron, by zrzucić go na budowany w okolicy kościół i w ten sposób dokuczyć ludziom¹¹¹.

* * *

2. Nazwa nie notowana w Pogórskiej Woli w dostępnych mi źródłach.
3. Tzw. *Diabelski Kamień* to pomnik przyrody nieożywionej, według rejestru posiada numer 141. Jest to głaz polodowcowy, o wysokości 2 m i obwodzie 11,40 m¹¹². „Jest bez wątpienia jednym z ostatnich, jeśli nie ostatnim z głazów polodowcowych w Małopolsce, które zostały na tym samym miejscu, gdzie przed kilkunastoma tysiącami lat zostawił je lodowiec, gdy zaczął się cofać, czy topnieć” (Szych 2011: 16). Jest to obiekt, który znacznie wyróżnia się w okolicy, w pobliżu nie ma drugiego tak dużego głazu. W Sądecczyźnie również jest ich bardzo niewiele, a powstanie łączy się z różnymi legendami, dlatego też często nazwy wiążą się z „nieczystymi” siłami (Pawłowski 1965: 88). W Polsce bardzo często powtarza się nazwa *Czarci*, *Diabli* lub *Diabelski Kamień* (z wszystkimi trzema określeniami spotkałam się poszukując informacji o głazie w Pogórskiej Woli). Być może ma to związek z wierzeniami, że tak duże głazy musiały pojawić się na ziemi z pomocą złych, czarcich mocy. Także w legendach o tak wielkich, odosobnionych kamieniach bardzo często (prawie zawsze) pojawiają się diabły. Tak samo jest w Pogórskiej Woli – o *Diabelskim Kamieniu* krąży wiele opowieści, jak pisze Z. Szych „mieszkańcy pobliskiego przysiółka Wielkie Pole chętnie opowiadają o nim legendy” (Szych 2011: 16), niektóre z nich przytaczam powyżej. J. Treder wyjaśnia przymiotnik *diabelski* lub *diabli* w nazwie *Diabelski Kamień* jako ‘diabelny, ogromny, niezwykły’ (Treder 1977: 20), natomiast H. Górniewicz stwierdza, że człon *Czarci* (w nazwie *Czarci Potok*) to człon kulturowy pochodzący od baśniowego przymiotnika *czarci* (Górniewicz 1980: 238). Człon ten jest także wywodzony od słowa *czart* ‘diabeł’ (NMP II 176). Niewątpliwie głaz ten zasługuje

¹¹¹ Legenda zapisana przez Zygmunta Szycha (komputeropis *Gmina Skrzyszów – bogactwo w różnorodności* z 2004 roku, brak numeracji stron) – dalej w tekście: Szych 2004.

¹¹² <http://gromnik.krakow.lasy.gov.pl/print.php?moid=7&mid=33&akID=60&klID=905>, [Odczyt: 27. 04. 2011].

na uwagę, pierwszy człon nazwy określa jego niezwykle pochodzenie oraz wielkość, natomiast człon drugi jest równy ap. *kamień*.

Koło Kamienia (las)

1. *Koło Kamienia* [to] *las wokół Czarciego Kamienia*. (R. T.)

* * *

2. *Koło Kamienia* – las (UN 1964: 117)
3. *Koło Kamienia* to nazwa topograficzna – wyrażenie przyimkowe z rzeczownikiem *kamień* (Górnowicz 1980: 250). W Polsce jest wiele tego typu nazw, najczęściej pochodzą one od jakiegoś wyróżniającego się w okolicy kamienia (Kondratiuk 1974: 82). Tak jest także w Pogórskiej Woli, chodzi tu o *Czarci Kamień*, jedyny tak duży głaz w okolicy. Wyjaśnienie ludowe jest zgodne z naukowym.

Wielkie Pole (przysiółek)

1. *Wielkie Pole* – *duże między lasami, duża polana, pola uprawne 5, 6 klasa ziemi, teraz już mało uprawiają, dużo dość w Pogórskiej Woli jest lasów*. (R. T.)
W lewo, w stronę Wątek [jest przysiółek] Wielkie Pole, dawno było pewnie dużo pól, teraz zabudowany teren. (J. N.)

* * *

2. „Wielkie Pole, część gm. Pogórska al. Podgórska Wola, w pow. tarnowskim” (SG XIII 345)
Wielkie Pole (AW 1900)
Wielopole (N)
Wlk. Pole (T 1937)
Wielkie Pole, -kiego -la (UN 1964: 117)
Wielkie Pole część wsi Pogórska Wola (MS)
Wielkie Pole (MT)
3. Nazwa *Wielkie Pole* odnosi się do znacznego terenu w Pogórskiej Woli, gdzie między lasami znajdowały się pola uprawne. Obecnie, ponieważ ziemia na tym obszarze nie jest zbyt urodzajna, coraz mniej ludzi ją uprawia, teren jest zabudowany. Wyjaśnienie ludowe jest więc zgodne z naukowym, ponieważ *pole* to

‘ziemia uprawna lub nadająca się pod uprawę, rola’, a także w znaczeniu pierwotnym: ‘rozległa równina, błonie, otwarta przestrzeń’ (Kopertowska 1984: 117). Człon określający wyraża, że teren ten jest obszerny, wielki.

Kopaliny (pola)

1. *Kopaliny – część Wielkiego Pola, wypalane lasy były i to nazwali Kopaliny, wypalanie, karczowanie, pola z „odzysku”*. (R. T.)

* * *

2. Kopaliny -lin – pole (UN 1964: 117)
3. Według E. Pawłowskiego nazwy takie jak: *Kopalina* i *Kopaliny* są nazwami kulturowymi pochodzącymi od jakichś czynności związanych z kopaniem lub od wykopanych przedmiotów (Pawłowski 1984: 83). Staropolski apelatyw *kopanie* oznaczał ‘karczowanie lasu’ (Chojnacki 2002: 82). Nazwa *Kopaliny* pochodzi od *kopaniny*, tzn. ‘karczowiska wziętego pod uprawę, nowinę’ (Treder 1977: 42), ‘pola z lasu wykarczowanego, karczunku, trzebiska’ (Karłowicz II 425). Według J. Tredera *l* wynika z dysymilacji dwu *n* (Treder 1977: 42). A. Niedojadło opisując wsie gminy Skrzyszów podaje, iż przy osadach posiadających obszary leśne powiększono areal uprawny poprzez karczunek. Uzyskane w ten sposób role pod uprawę nazywano kopaninami lub łazami. Na przełomie XVII i XVIII w. przez karczowanie i wypalanie lasów nowe grunty i łąki pozyskano m. in. w Pogórskiej Woli i w sąsiadujących z nią Żdżarach¹¹³ (Niedojadło, Kubacki 2009: 57). Porównując etymologię ludową i naukową można dojść do wniosku, iż *Kopaliny* w Pogórskiej Woli to pola utworzone tam, gdzie kiedyś był las. Jednak być może powstały nie tyle w wyniku wypalenia, co wykarczowania lasu i wykopania korzeni, co zgadzałyby się z ujęciem naukowym. Takie rozumienie nazwy *Kopaliny* potwierdza również piosenka zanotowana przez J. Karłowicza: „Lepszej było... Kopaliny kopać, Niżli się raz w tobie, Dzieweczko, zakochać. Kopaliny kopię, odpocząć se mogę, A ciebie, kochanko, Zapomnieć nie mogę” (Karłowicz II 424).

¹¹³ To, że w Żdżarach pozyskano tereny pod uprawę za pomocą wypalania lasu poświadcza również fakt, iż słowo *żdżar* (\leq *zżar*), *zdziar* oznacza ‘obszar spalony’ (Pawłowski 1965: 190).

Kąty (przysiółek)

1. *Kąty – tu się łączą cztery czy pięć wiosek.* (R. T.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Pogórskiej Woli w dostępnych mi źródłach.
3. *Kąty* to teren graniczny, gdzie spotyka się pięć wsi: Pogórska Wola, Ładna, Szynwałd (województwo małopolskie), Łęki Górne i Polesie Machowskie (województwo podkarpackie). Najbardziej charakterystyczny obszar o tej nazwie, wciśnięty pomiędzy sąsiadujące wsie należy do Szynwałdu, jednak także w Pogórskiej Woli i w Ładnej na tereny te mówi się *Kąty*. (Zob. *Kąty* w Szynwałdzie).

Przy Folwarku (pola)

1. *Na Kątach co folwark był pola są nazywane Przy Folwarku.* (R. T.)

Był folwark w sąsiedztwie [Katów], był mniejszy, wynajęty w dzierżawę, co chwila inny zarządca. (J. Z.)

* * *

2. Przy Folwarku – pole (UN 1964: 118)
3. *Folwark* to ‘gospodarstwo rolne, stanowiące zwykle wydzieloną część większego majątku ziemskiego’ także ‘zabudowania tego gospodarstwa’ (Kopertowska 1984: 137). Słowo to pochodzi z niemieckiego *Vorwerk* oznaczającego ‘dworek pod (przed) dworem czy miastem’ [...], a właściwie ‘odrębne, oddalone od właściwego dworu gospodarstwo’” (Pawłowski 1965: 166). W przytoczonych definicjach autorzy podkreślają, że *folwark* to coś mniejszego niż *dwór*, wydzielona część majątku ziemskiego. Inne wyjaśnienie podaje J. Chojnacki: ‘*folwark* ‘obszerne gospodarstwo rolne należące do dziedzica’” (Chojnacki 2002: 154). Według *Słownika geograficznego* na terenie obecnej Pogórskiej Woli były dwa folwarki: Wola Pogórska i Żurawenice (SG VII 503). Zebrane informacje potwierdzają, że omawiany folwark był niewątpliwie gospodarstwem należącym do pana, jednak był mniejszy i często dzierżawiony. Potwierdza to wcześniej podane definicje, że *folwark* to określenie gospodarstwa mniejszego niż *dwór*. Wystarczy porównać, że *dworem* w Pogórskiej Woli określało się dom dziedzica znajdujący się

w centrum (zob. Zadworze). Być może w ten sposób odróżniano te dwa gospodarstwa dziedziców od siebie – większe określane było jako dwór, a mniejsze jako folwark. To, że *Folwark* to określenie znane i używane świadczy fakt, iż w UN podano oprócz nazwy *Przy Folwarku* także nazwę *Za Folwarkiem* (– pole UN 119) oraz to, że drogę, która tam prowadzi nazywa się *Drogą Folwarczną*.

Węgielnica (pola)

1. *Węgielnica – pola na Pogorzy, z wypalenia czarna ziemia tam jest i mówili Węgielnica.* (R. T.)

* * *

2. Węgielnica (AW 1855)
Węgielnica (AW 1879)
Węgielnica, -cy – pole (UN 1964: 119)
Węgielnica (MT)
3. Nazwa *Węgielnica* pojawia się w *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* cztery razy (WUN III 554), nie ma tam jednak nazwy tej, jako części wsi Pogórska Wola. Wymieniona jest za to *Węgielnica* – część wsi Podlesie, gmina Pilzno (ibidem), jest to teren sąsiadujący z Pogórską Wolą. Możliwe jest, iż nazwa ta została przejęta z nazwy występującej w sąsiedniej miejscowości. Według D. Kopertowskiej, nazwy takie jak: *Wąglów, Węgle, Węgliska, Węglów* mają związek z produkcją węgla drzewnego (Kopertowska 1984: 126; to samo podaje J. Chojnacki 2002: 156), podobnie wyjaśnia E. Pawłowski nazwę *Węglarki* – przypuszcza, iż jest ona związana z wypalaniem węgla drzewnego (Pawłowski 1984: 212). Podczas rozmowy z mieszkańcem Pogórskiej Woli dowiedziałam się, że nazwa *Węgielnica* może pochodzić od wypalenia lasu na tym terenie. Jest to prawdopodobna hipoteza, ponieważ w omawianej miejscowości wiele nazw upamiętnia karczowanie i wypalanie lasów pod nowe osiedla czy uprawy (por. Wyrąb, Poręby, Kopaliny). E. Pawłowski dopuszcza również taką możliwość – wyjaśniając nazwę *Węgliska* pisze, iż może być to ‘miejsce po wypalonym lesie’ (Pawłowski 1984: 212). W naukowych opracowaniach częściej pojawia się jednak wyjaśnienie, iż nazwy tego typu wiążą się z wytwarzaniem węgla drzewnego.

Eksploatacja lasów na terenie dominium tarnowskiego (do którego należały także wsie obecnej gminy Skrzyszów) obejmowała m. in. palenie popiołów, wyrób smoły, a także wypalanie węgla drzewnego (Niedojadło, Kubacki 2009: 56), możliwe więc, że nazwa *Węgielnica* w Pogórskiej Woli wiąże się z przemysłem leśnym.

Wieś (przysiółek)

1. *Wieś – centrum miejscowości.* (R. T.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Pogórskiej Woli w dostępnych mi źródłach.
3. Według G. Kubackiego podczas gazyfikacji Pogórskiej Woli (lata 80. XX wieku) centrum wsi nazywane było *Wsią* (Niedojadło, Kubacki 2009: 246). E. Pawłowski podaje, że *Wieś* to jedna z najpospolitszych nazw centralnej części wsi i jest to nazwa kulturowa (Pawłowski 1971: 126). Pochodzi od ap. *wieś* (Chojnacki 2002: 18).

Centrum (przysiółek)

1. [Teren] *naokoło kościoła, w stronę soltysa, ośrodek, krzyżówka to jest Centrum.* (J. N.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Pogórskiej Woli w dostępnych mi źródłach.
3. *Centrum* to współczesne określenie centralnej części Pogórskiej Woli, które nazywane było (i nadal jest tak czasem nazywane) *Wsią*. Nazwa ta jest zgodna z usytuowaniem przysiółka, który określa, ponieważ centrum to „środkowa część czegoś”¹¹⁴. (Zob. *Wieś*).

Wsiackie Pola (pola)

1. *Wsiackie Pola koło E-4, na przysiółku Wieś duży obszar pól.* (R. T.)

* * *

2. *Wsiackie Pola, -kich Pól – pola* (UN 1964: 119)

¹¹⁴ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/centrum>, [Odczyt: 28. 04. 2011].

3. Zgodnie z zebranymi informacjami *Wsiackie Pola* znajdują się w obrębie przysiółka *Wieś*, stąd nazwa. Według Krystyny Kleszczowej w starych słownikach spotkać można przymiotniki *wieśny* i *wsiacki*¹¹⁵, jednak mimo poszukiwań¹¹⁶ udało mi się to określić odnaleźć tylko w *Słowniku gwar polskich* J. Karłowicza: *wsiacki* = wiejski (Karłowicz VI 169).

Wyrąb (pola, las)

1. *Wyrąb – lasy, pola były, zarosły, polana między lasami na Żurawieńcu.* (R. T.)
* * *
2. Wyrąb, -rębu – pole (UN 1964: 119)
3. *Wyręba* to według D. Kopertowskiej synonim *poręby*, a *wyrębisko* oznacza ‘miejsce po wyrąbanym lesie’ (Kopertowska 1984: 112), stąd pochodzą nazwy takie jak: *Wyrębisko*, *Wyrębów*, *Wyręby*. Również E. Pawłowski pisze, że *wyrąb* często występuje w Sądecczyźnie jako nazwa miejscowa, oznaczająca ‘wyrąbany las’ lub ‘miejsce po wyrąbanym lesie ze sterczącymi pniakami’ (Pawłowski 1965: 187-188). Teren Pogórskiej Woli był karczowany (była już o tym mowa powyżej), potwierdza to wyjaśnienie naukowe. Współcześnie teren ten ponownie jest zalesiony. Warto zwrócić uwagę, że bór wymieniany w SG (VIII 503) oraz na mapie niemieckiej z przełomu XIX i XX wieku (*Wyrombiska* (N)) o nazwie *Wyrębiska* znajdował się w sąsiedztwie Pogórskiej Woli.

¹¹⁵ Poradnia Językowa UŚ:

http://poradniajezykowa.us.edu.pl/baza_archiwum.php?POZYCJA=40&AKCJA=&TEMAT=S%B3owotw%F3rstwo&NYP=&WYRAZ=, [Odczyt: 23. 05. 2011].

¹¹⁶ Słowo to nie jest notowane w słownikach języka polskiego: SJP Trotza (1764), SJP Mrongowiusa (1835), SJP S. B. Lindego (1807-1814), Słowniku wileńskim (1961), SJP W. Doroszewskiego (1958-1969), SJP M. Szymczaka (1978-1981), SWJP B. Dunaja (2000), ISJP M. Bańki (2000), USPJ Dubisza (2003), *Słowniku staropolskim* (t. X 1992), *Podręcznym słowniku dawnej polszczyzny* S. Reczka (1968), *Małym słowniku zaginionej polszczyzny*, pod red. F. Wysockiej (2003), ponadto nie notuje go B. Chaciński w *Wypasionym, Wyczesanym i Totalnym Słowniku Najnowszej Polszczyzny* (2003, 2005, 2007), mimo tego, iż słowo to współcześnie jest popularne. Ma ono jednak nacechowanie wyraźnie negatywne, np.: typowy *wsiacki* prymityw; zamowilał ten wózek, jest trochę *wsiacki* ale nie znalazłam nic innego; *wsiacki* garnitur masakra; ale ma *wsiacki* sweterek (materiał z różnych forów internetowych, zachowana pisownia oryginalna).

Zadworze (pole)

1. *Zadworze – część Wsi mówili Zadworze; część – Wsiackie Pola, część Zadworze.* (R. T.)

* * *

2. *Zadworze, -rza – pole* (UN 1964: 119)
3. Pola określane mianem *Zadworze* znajdowały się za dworem. Nazwa ta zapewne pierwotnie brzmiała *Za Dworem*, później uległa przekształceniu w *Zadworze*. Wiele tego typu nazw występuje w Polsce.

Wolska Droga (droga)

1. *Powiatowa droga na Szynwałd – Wolska Droga (od E-4 się skręca).* (R. T.)
Wolska Droga [prowadzi] na Pogórką Wolę z Szynwałdu. (J. Z.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Pogórskiej Woli w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa *Wolska Droga* określa drogę łączącą Szynwałd z Pogórką Wolą. Nazwa ta jest używana zarówno w Szynwałdzie, jak i w Pogórskiej Woli oraz w Ładnej, którą także przecina. Przymiotnik *wolska* pochodzi od nazwy miejscowej *Wola* (RymNP II 698). Droga nosi to miano, ponieważ prowadzi do Woli Pogórskiej (jadąc od Szynwałdu).

Koniec (przysiółek)

1. *Droga na Koniec – osiedle folwarczne.* (R. T.)

* * *

2. *Koniec przysiółek wsi Pogórska Wola* (MS)
Koniec (MT)
3. *Koniec* jako nazwa miejscowa oznacza najczęściej 'końcową część wsi' (Pawłowski 1965: 171). Jednakże analizując mapę Pogórskiej Woli można zauważyć, że nie jest to przysiółek końcowy wsi, wręcz przeciwnie – znajduje się w pobliżu centrum. Może mieć to związek z faktem, iż obszar zajmowany wspólnie przez Pogórką Wolę był podzielony dawniej na mniejsze wioski, połączone dopiero później. *Koniec*, jak mówi jeden z mieszkańców, był osiedlem folwarcznym, należał zatem

do dworu znajdującego się w centralnej części Pogórskiej Woli. Być może nazwa ta oznaczała pierwotnie osiedle położone tam, gdzie kończyły się dobra należące do dziedzica. Współcześnie, chociaż przysiółek ten nie znajduje się na końcu miejscowości, nazwa *Koniec* nadal funkcjonuje.

3.2.3. ŁADNA

Ładna (wieś)

1. *Ładna to teren częściowo zalesiony, zagajony, lustra strumyczków, duża przestrzeń, teren bardzo skromnie zabudowany. Jak się wjeżdżało do Ładnej z Tarnowa oczom widza ukazywał się piękny krajobraz, zagajniki i lustra wody z naturalnych zbiorników wodnych, stawki, strumyki robiły wrażenie na podróżnych. Przejedni twierdzili, że okolica jest ładna – stąd nazwa. Początkowo dotyczyła tylko części terenu, po utworzeniu miejscowości nazwa powstała od centralnej części, centralnego miejsca. (A. N.)*

„Dawno, dawno temu pewien książę jechał z Krakowa do Lwowa. Gdy wyjechał z Tarnowa przejeżdżał przez miejscowość, która mu się bardzo spodobała. Pytał miejscowych ludzi jak się ona nazywa, ale nikt nie umiał mu odpowiedzieć, gdyż nie miała nazwy. Wtedy książę zobaczył ładną dziewczynę, dla której miejscowość tę nazwał Ładna.

Dawno temu mieszkała w tej okolicy starsza pani. Kochała ona bardzo kwiaty, które hodowała w swoim ogrodzie. Było tam mnóstwo cudownych kwiatów, lecz najpiękniejsze były róże. Po śmierci tej kobiety nazwo wieś właśnie od tych cudownych róż Ładna.

Dawniej nasza wieś była podzielona na Średziny I, Średziny II, Jaźwiny i Podturcze. Jednak jej usytuowanie, porządek i ład sprawiły, że nazwano ją Ładna, a że mieszkała tutaj piękna dziewczyna, nazwa ta jeszcze bardziej sprzyjała wsi. Na domiar tego, mężczyzna o nazwisku Król, który także tu mieszkał, ożenił się z nią i zamieszkali razem w środku wsi. Mąż zawsze mawiał, że ma wielkie szczęście, bo jego żona i wieś mają coś wspólnego. Tym czymś było piękno od nich bijące”¹¹⁷.

Są jeszcze inne wersje dotyczące nazwy Ładna: przed założeniem wsi był to pusty teren, ładna okolica, nie było wcale zabudowań i jeden osadnik wybudował chałupę, była to jedyna budowla w tej pustej okolicy i na ten dom przejeżdżający mówili „ładna chałupa”. W tym domu mieszkał gospodarz, który miał córkę, która

¹¹⁷ Legendy spisali uczniowie Szkoły Podstawowej im. Kornela Makuszyńskiego w Ładnej: Małgorzata Wojciechowska, Piotr Juraszek, Piotr Barszcz pod kierunkiem mgr Elżbiety Planety.

była dobra i ładna. Nazwa Ładna może pochodzić od ładnej okolicy przy drodze lub karczmie, ładnej drogi, ładnej chaty przy drodze lub dziewczyny w karczmie. (E. P.)
Ładna karczma była wzdłuż tego traktu i ładna karczmareczka. Na starych mapach [jest napisane] Dwór Ładna. (E. D.)

* * *

2. Skrzyszów ładny z Śrędzinami – wieś (Skorowidz 1855: 198)
Ładna (AW 1855)
Ładna 1886 (NMP VI 257)
Ładna (AW 1879)
„Skrzyszów [...] składa się z trzech części: Skrzyszowa, Ładny i Śrędzin. [...] druga, z największą w Galicyi Garbarnią, składa się z 26 dm. i leży przy gościńcu z Tarnowa do Pilzna, trzecia zaś (43 dm.) na północ od poprzedniej” (SG X 734)
Ładna przys.[iółek] 1921 (NMP VI 258)
Ładna, osada Skrzyszów (Skorowidz 1933: 928)
Ładna, -nej ładnieński (UN 1964: 114)
Ładna, -nej, wieś gmina Skrzyszów (WUN II 329)
3. Ładna to najmłodsza miejscowość należąca do gminy Skrzyszów. 25 października 1949 roku utworzono oddzielną wieś, z przysiółków Ładna i Śrędziny, należących wcześniej do Skrzyszowa (Niedojadło, Kubacki 2009: 246). Wieś zajmuje obszar 13,32 km² (Niedojadło, Kubacki 2009: 314). Tylko jedna wieś w Polsce nosi nazwę Ładna (WUN II 329). Jej opis odnaleźć można w NMP: znajduje się w powiecie tarnowskim, gminie Skrzyszów, 7 km na wschód od Tarnowa. Jej nazwę autor wywodzi od przymiotnika *ładny*, „być może na oznaczenie ‘dużej, ładnej wsi’, w rodzaju żeńskim” (NMP VI 257). Podobnie uważa H. Borek – pisze, że Ładna to ‘ładna, spora wieś’ (Borek 1968: 123). Mieszkańcy znają różne legendy na temat powstania tej nazwy. Prawdopodobna jest przytoczona powyżej hipoteza, iż nazwa całej wsi została przejęta z nazwy centralnie położonego przysiółka. Do dziś mieszkańcy używają tego określenia nie tylko jako nazwy całej miejscowości, ale także jako jednej z jej części. Słowo *ładny* oznacza ‘porządnie zrobiony, należyty, okazały, okazały’, później też ‘urodziwy o osobie’; pochodzi od **lad-ьnъ*, to od

**ladъ* – *lad* – ‘porządek’ (EtymBań II 83). Obydwa te znaczenia pojawiły się w przytoczonych powyżej legendach.

Ładna Centrum lub Ładna Wieś (część wsi)

1. *Mówi się Ładna Centrum.* (E. D., S. B.)

Ładna [to teren] *od Grosaru* [stacja paliw przy drodze E-4], *od drogi skrzyszowskiej, do granicy z Pogórką Wolą i koło kościoła, pod szkołę.* (Ł. K.)

Ładna Wieś to są te domy wszystkie koło szosy, graniczą z Pogórką Wolą. W 1985 roku powstała parafia w Ładnej, wcześniej należała do Skrzyszowa. (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. Co ciekawe, w rozmowach z mieszkańcami powtarzało się określenie *Ładna Centrum* (też *Ładna Wieś*), a nie sama nazwa *Centrum (Wieś)*. Może się to wiązać z faktem, iż pierwotnie *Ładna* był to teren przysiółka należącego do Skrzyszowa, później nowa miejscowość przejęła tę nazwę od centralnego przysiółka (była o tym mowa wyżej, por. *Ładna*). Środkową część wsi mieszkańcy nazywali *Ładna*, mogło to powodować jednak nieporozumienia, bo tak samo nazwano całą wieś. Później mówiono *Ładna Wieś*, a współcześnie najbardziej rozpowszechnione określenie to *Ładna Centrum*. Por. *Wieś i Centrum w Pogórskiej Woli*.

Podturcze (przysiółek)

1. *Turek tam mieszkał i stąd Podturcze.* (E. D.)

W tej okolicy stała karczma i mieszkał bogaty na owe czasy człowiek, nazywał się Turek, stąd tę okolicę nazwano pod Turkiem, czyli Podturcze. (E. P.)

Podturcze, inaczej Turkówka, okolica karczmy Turka (obok zajazdu Secesja). (E. P.)

Podturcze jedni to mówili na ostatnie domy od Woli Pogórskiej, albo początek od Gumnisk, więc nie wiem gdzie to jest. (M. M.)

* * *

2. Turkówka, -ki – pole (UN 1964: 115)
3. Nazwisko *Turek* pojawia się w Polsce w 1397 roku. Pochodzi od podstawy *tur-* występującej w takich słowach jak: *tur*, *turkać*, *turczeć*, *Turek*, *Turczyn* (RymNP II

629). Apelatyw *turek* znany jest także w znaczeniu ‘bisurman’ lub jako nazwa etniczna *Turek* (Kurzydło 2008: 240). Wyjaśnienia mieszkańców są zgodne z wyjaśnieniem naukowym. Nazwa *Turkówka* potwierdza, że teren ten należał do osoby o nazwisku *Turek*, z kolei *Podturcze* może być zestawieniem powstałym z wyrażenia przyimkowego *pod Turkiem*. Określenie *Podturcze* nie jest notowane w *Wykazie nazw miejscowości w Polsce*, natomiast *Turkówka* pojawia się tam 7 razy (WUN III 482), nie ma wśród nich przysiółka Ładnej.

Jaźwiny (przysiółek)

1. *Jaźwiny są przy granicy z Pogórką Wolą w stronę Szywnwałdu, południowa strona od E-4. W dawnych mapach z II wojny światowej było napisane Jaśniny, [znajduje się tam] zbiornik podziemny gazu.* (E. D.)

Jaźwiny to przekręcenie, w starych mapach widniało Jaśniny i później nastąpiło zniekształcenie w wymowie. (E. P.)

Domy poza szosą w polach graniczących ze Szywnwałdem to są tzw. Jaźwiny, ale skąd taka nazwa to nie wiem. (M. M.)

* * *

2. Jaśniny (T 1937)

Jaźwiny, -win (UN 1964: 114)

Jaźwiny, -win, część wsi Ładna (WUN I 644)

Jaźwiny część wsi Ładna (MS)

Jaźwiny (MT)

3. *Jaźwiny to nazwa często występująca w Polsce, w WUN notowana jest 26 razy (WUN I 644). W opracowaniach naukowych odnaleźć można wyjaśnienie, iż nazwa ta „pochodzi od wyrazu *jaźwina z psł. *ǫzvina ‘wydrążenie w ziemi, jama, dziura, nora’ [...]. występuje w formie liczby mnogiej. Określała może teren naznaczony norami, jarami i jamami” (Malec 2003: 112) lub „miejsce, gdzie spotykano nory borsucze” (Halicka 1978: 32). K. Rymut wyjaśnia ją jako nazwę topograficzną oznaczającą ‘miejsce wydrążone w ziemi, jamę’ (Rymut 1967: 65). Słowa: *jazwa* ‘nora, dziura’, **jaźwina*, *jeźwina*, *jeźbina* ‘wydrążenie w ziemi lub skale, jama’ (Kopertowska 1984: 83, Kondratiuk 1974: 74) mają związek z ap. *jaźwiec* ‘borsuk,*

Meles meles' (EtymBr 202, Makarski 1986: 60), *jaźwa* to gwarowo 'nora borsuka' (Rymut 1967: 60, Kondratiuk 1974: 74, Halicka 1978: 32). W *Słowniku geograficznym* podano: „jaźwiec, nazwa zwierzęcia (borsuk) a także nazwisko dawne, stanowi źródłosłów nazw Jaźwiny, Jaźwie itp.” (SG III 543). Mieszkańcy nie wiązali nazwy *Jaźwiny* z borsukiem, aczkolwiek obserwator przyrody skrzyszowskiej – Zygmunt Szych pisze, że zwierzęta te żyją w tych stronach. Wypatrzeć borsuka jest niezmiernie trudno, ponieważ przepada on za spokojem, prawie cały dzień spędza w norze, dopiero po zmroku udaje się na łowy. Być może z tego powodu jest uważany za zwierzę rzadko tu występujące (Szych 2004). W wypowiedziach mieszkańców powtarzał się za to pogląd, iż *Jaźwiny* to przekręcona nazwa, w dawnych mapach widnieje inny zapis. Rzeczywiście, mapa Tarnowa z 1937 roku sporządzona przez Wojskowy Instytut Geograficzny podaje nazwę *Jaśniny*. Jest prawdopodobne, że teren ten w przeszłości miał taką nazwę, mogła ona wywodzić się od *jasny* w znaczeniu 'pełen światła słonecznego, bezchmurny; także: stosunkowo lepiej oświetlony, niezaciemniony' (Dunaj 2005: 197) i oznaczać teren niezalesiony, widny. Na wcześniejszych mapach nie ma ani nazwy *Jaśniny*, ani *Jaźwiny*, żadna z nich nie pojawia się w opisie Skrzyszowa (wówczas obecny teren wsi Ładna należał do Skrzyszowa) w *Słowniku geograficznym*.

Średziny Pierwsze / Średziny I (przysiółek)

1. *Po przeciwnej stronie [Jaźwin] są tzw. Średziny Pierwsze i Średziny Drugie, są to dwa pasy wzdłuż drogi w polach prowadzącej do Tarnowa. Średziny bo idą środkiem wsi.* (M. M.)
Średziny I to od szkoły pas północny do Pogórskiej Woli. (Ł. K.)
Istnieją dwie hipotezy: [1] jako od nazwy gleby rędziny, [2] od środka czegoś, obszaru, terenu, położenia środkowego. (E. P.)
Średzina 1- wiązka gałęzi (chrustu?), 2 – młody las olchowy, 3 – środek na drodze do Tarnowa na tzw. Wielkiej Drodze z Pogórskiej Woli. (E. P.)
 * * *
2. Skrzyszów ładny z Średzinami – wieś (*Skorowidz* 1855: 198)

„Skrzyszów [...] składa się z trzech części: Skrzyszowa, Ładny i Średzin” (SG X 734)

Średziny I (T 1937)

Średziny Pierwsze, -dzin –szych (UN 1964: 114)

Średziny Pierwsze, -dzin -szych, część wsi Ładna (WUN III 427)

Średziny Pierwsze część wsi Ładna (MS)

3. W jednej z wypowiedzi mieszkańców pojawiło się przypuszczenie, że nazwa *Średziny* może pochodzić od słowa *średzina*. Istotnie, w Kartotece *Słownika gwar polskich* IJP PAN w Krakowie jest ono notowane w znaczeniu ‘środek’¹¹⁸. J. Karłowicz podaje natomiast wyjaśnienie słowa „rędzina a. rędycina = grunt gliniasty zmięszany z iłem, gliną popielatą i marglem rolniczym. [...] Rędzina (w Krakowskim) = ziemia popielata lub czarna (humusowa) z gliną i wapnem. [...] Rędzinka = gleba zimna, gliniasta, tęga” (Karłowicz V 24). Podobnie objaśnia D. Kopertowska: ‘gleba nie zbielicowana, powstała ze skał węglowych albo z gipsów’ (Kopertowska 1984: 76). Powyższe ustalenia nie wydają się być zgodne z twierdzeniem K. Rymuta, iż *rędzina* to ‘rodzaj urodzajnej gleby’ (Rymut 1967: 144). Nie udało mi się ustalić, czy rędziny występują w Ładnej, wiadomo jednak, że wieś ta posiada gleby o średniej i słabej wartości rolniczej należące do IV, V i VI klasy bonitacyjnej¹¹⁹. W KSGP pod hasłem *rędzina* ‘gleba’ nie notowana jest forma *średzina*. Najbardziej prawdopodobne jest więc, że nazwa *Średziny* powstała dlatego, iż teren ten znajduje się w środku (*środkowy* ‘taki, który znajduje się pomiędzy dwoma innymi, w środku; centralny’ (Dunaj 2005: 698)) tzw. Wielkiej Drogi, po obu jej stronach. *Średziny Pierwsze* są wysunięte na północ, przy granicy Ładnej z Wolą Rzędzińską, a *Średziny Drugie* po przeciwnej stronie drogi, sąsiadują z Jażwinami. Nazwa ta nie wywodzi się raczej od środkowego położenia przysiółków we wsi, gdyż ani współcześnie, ani wcześniej, gdy teren ten należał do Skrzyszowa, nie znajdowały się w centrum. Pierwotnie obszar *Średzin Pierwszych* i *Drugich* określany był wspólną nazwą *Średziny*. Dodanie członów określających

¹¹⁸ J. Karłowicz odnotowuje formę *strzedzina* w tym znaczeniu (Karłowicz V 250) oraz *średni* i *średniak* ‘chłopak niedorosły, parobczak’ (Karłowicz V 357).

¹¹⁹ Załącznik do uchwały Nr XIII/125/08 Rady Gminy Skrzyszów z dnia 28 kwietnia 2008 r. Plan odnowy miejscowości Ładna.

nastąpiło zapewne wtedy, gdy zwiększyła się liczba mieszkańców tego obszaru. W zapisach spotykany jest zapis członów określających albo cyfrą rzymską (I, II) albo tak, jak przymiotnik: Pierwsze, Drugie.

Średziny Drugie / Średziny II (przysiółek)

1. *Średziny II – od remizy północna strona, taki pas między remizą a szkołą.* (Ł. K.)

* * *

2. Średziny II (T 1937)

Średziny Drugie, -dzin -gich (UN 1964: 114)

Średziny Drugie, -dzin -gich, część wsi Ładna (WUN III 427)

Średziny Drugie część wsi Ładna (MS)

3. Zob. Średziny I.

Kąty (przysiółek, pola)

1. *Kąty za Jaźwinami w stronę Szywnwałdu.* (Ł. K.)

Kąty za Jaźwinami, ustronne, kątowe pola Ładnej obok Pogórskiej Woli. (E. P.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.

3. Zob. Kąty w Szywnwałdzie.

Pańskie Pole (pole)

1. *Pańskie Pole za hutą [szkła] Wrześniaka w stronę Woli Rzędzińskiej.* (Ł. K.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.

3. Zob. Pańskie Pola w Szywnwałdzie i Pogórskiej Woli.

Pitokówka (pola)

1. *Była Pitokówka, od nazwiska Pitak, nie żyją [mieszkańcy o tym nazwisku], nazwa nie funkcjonuje.* (E. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.

3. Nazwa ta pochodzi od nazwiska *Pitak*, zob. Pitaki w Pogórskiej Woli. Wymowa *Pitokówka* zamiast *Pitakówka* świadczy o wymowie dawnego długiego *a* jak *o* (Kucała 2002: 9).

Gawinówka (pola)

1. *Gawinówka od [salonu] Renault pas w stronę Grosaru po lewej stronie.* (Ł. K.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. Jak wiele nazw gruntów na obszarze gminy Skrzyszów, nazwa *Gawinówka* pochodzi od nazwiska właściciela – *Gawina*, z sufiksem *-ówka*. Nazwisko to pochodzi od imienia *Gaweł* (w tej formie znane jest od XIV w., stanowi słow. przeróbkę imienia *Gaulus*) lub od niem. im. *Gawin*. W Polsce notowane jest od 1456 roku (RymNP I 222). Jest ono równe nazwie miejscowej *Gawin* (RymNP I 223). Miejscowość ta znajduje się w gminie Chodecz, powiecie włocławskim województwa kujawsko-pomorskiego. W latach 90. XX w. w Polsce było 2826 mieszkańców o nazwisku *Gawin*, w tym 52 w województwie tarnowskim (RymSN III 278).

Sysłówka (pola)

1. *Sysłówka [jest] niedaleko szkoły, pola nazwane od właściciela.* (E. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. *Sysłówka* to teren należący do rodziny *Sysłów*. Nazwisko *Sysłó* pochodzi od wsł. *šišlat* ‘robić powoli’ (RymNP II 572).

Magierówka (pola)

1. *Magierówka od nazwiska, takie było.* (E. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwisko *Magiera* pojawia się w Polsce w 1438 roku, od *magiera* ‘kobieta wstrętna, złośnica’ lub od niemieckiej nazwy osobowej *Mager* (śrwniem. *mager*,

meger ‘chudy, szczupły’), być może też od spolonizowanej nazwy etnicznej *Magyar* ‘Węgier’ (RymNP II 54). *Magierówka* to ziemia należąca do *Magiery*, do nazwiska dodano sufiks *-ówka*.

Ciełownik (część wsi)

1. *Ciełownik, bo tam była spółdzielnia produkcyjna kiedyś.* (Ł. K.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. Jak dowiedziałam się od mieszkańców, w miejscu nazywanym dziś *Ciełownik* była spółdzielnia produkcyjna. Zapewne hodowano tam cielęta (*cielę* ‘młode krowy’ (Dunaj 2005: 64)), stąd wzięła się nazwa, gdyż słowo *cielętnik* oznacza ‘oborę, zagrodę lub pastwisko dla cieląt’¹²⁰.

Boruchówka (pole)

1. *Większość była od nazwisk właścicieli, Boruchówka od nazwiska Boruch.* (E. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwisko, od którego pochodzi nazwa *Boruchówka* – *Boruch* – wywodzi się od imion złożonych typu *Borzysław*, *Borzymir* lub od ap. *bór*. W późniejszym okresie od imienia żydowskiego *Boruch*¹²¹. Nazwisko notowane jest w Polsce od 1136 roku (RymNP I 47-48).

Filipówka (pola)

1. *Filipówka [to] teren pod lotnisko.* (Ł. K.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Ładnej w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa ta może pochodzić od imienia lub nazwiska *Filip*. Jest to imię pochodzenia greckiego *Phílippos*, od *phílos* ‘kochany, drogi; przyjaciel’ oraz *híppos* ‘koń’. Od XII wieku notowane w Polsce, także w formie *Pilip* (RymNP I 193). Nazwisko

¹²⁰ <http://sjp.pwn.pl/szukaj/ciel%C4%99tnik>, [Odczyt: 18. 05. 2011].

¹²¹ Pierwotnie imię to brzmiało Baruch, por. w Piśmie świętym Księga Barucha.

Filip notowane jest w Polsce 5846 razy, w tym 220 w byłym województwie tarnowskim (RymSN III 112). Jak dowiedziałam się od mieszkańców, jest to teren, na którym była planowana budowa lotniska.

Bródki (pola)

1. *Bródki to dotyczy Ładnej, to teren pod administracją Ładnej.* (A. K.)
Bródki, bo tam podobno dużo saren się pasło i one mają takie bródki. (A. K.)
Bródki na granicy Skrzyszowa i Szynwałdu, piaszczysta ziemia, rosły kępki trawy, jak kozie bródki. (J. M.)

* * *

2. Bródki, -ków – pola (UN 1964: 114)
3. Mogłoby się wydawać, że nazwa *Bródki* ma związek z *brodem* ‘płytkim miejscem na rzece lub jeziorze’ (NMP I 358), *bródek* to ‘mały bród’ (NMP I 359), w liczbie mnogiej *bródki*. Jednak pola na granicy Skrzyszowa, Szynwałdu i Ładnej nie stąd biorą nazwę. W *Słowniku gwar polskich* oprócz ogólnie znanych znaczeń słowa *broda*: 1. ‘dolna, wystająca część twarzy pod dolną wargą’, 2. ‘zarost na dolnej części twarzy mężczyzny’, 3. ‘pęk dłuższej sierści pod pyskiem kozy’ podano jeszcze inne znaczenia: 4. ‘grzywa nad czołem konia’, 5. ‘nie zżęta bądź wadliwie zżęta i pozostawiona na polu (łące) partia zboża (trawy)’, 6. ‘nie zżęta w ostatnim pokosie kępka zboża, którą zniwiarze wiążą w obrzędowy snopek i przybierają kwiatami z okazji zakończenia żniw’, 7. ‘pęki słomy nie ucięte lub nie docięte w sieczkarni, odpadki słomy przy rżnięciu sieczki’, 8. ‘część drzewa stanowiąca przejście między pniem a korzeniami; szyja korzeniowa, też z wystającą częścią korzeni’, 9. ‘część ściętego drzewa, nie tknięta ani piłą, ani siekierą, lecz złamana przy jego upadaniu’, 10. ‘grzyb z rodziny goździeńcowatych (Clavariaceae)’, 11. ‘część kosy’, 12. ‘szpic ostrza’, 13. ‘część szczotki do czesania lnu, w której tkwią pionowo nabite, sterczące ostrzami gwoździki’ (SGP II 501-503). Z kolei *bródka* to według tego *Słownika*: 1-3. ‘zdrobnienie od broda w znaczeniu 1 lub 2’, 4. ‘szpic ostrza siekiery’, 5. ‘ostry języczek wewnątrz zagięcia haczyka wędki’, 6. ‘gorszy gatunek włókna’, 7. ‘nie zżęta w ostatnim pokosie kępka zboża’ (SGP II 532). Znaczenia 4-13 słowa *broda* i 4-7 słowa *bródka* nie są jednak znane w omawianej

okolicy, zatem od nich nie może wywodzić się nazwa *Bródki*. Mieszkańcy mówią, że tereny te porastają kępki trawy, podobne do bródek kóz. W *Słowniku gwar polskich* podano, że *Kozią bródką* nazywane są ‘bliżej nie określone gatunki roślin’: „Kożo brutka – twarda trawa na łąkach utrudniająca koszenie” (SGP II 533), jest także *Kozia broda*, czyli ‘roślina z rodziny złożonych (Compositae), rodzaj: kozibród (Tragopogon)’ lub ‘roślina z rodziny turzycowatych (Cyperaceae), rodzaj: wełnianka (Eriophorum)’ lub ‘bliżej nie określone gatunki roślin’: ‘gatunek chwastu’, ‘trawa leśna’ (SGP II 504). Jak dowiedziałam się od informatorów, teren nazwany *Bródki* jest piaszczysty i leży w pobliżu polnego strumyka. W związku z tym istotny wydaje się zapis ze *Słownika gwar polskich*: „Jeszcze mniej ceniono trawę rosnącą bliżej samego brzegu rzeki [...]. Była ona niska, o cienkich okrągłych łodyżkach, z powodu twardości trudna do cięcia, mało wydajna. Nazywano ją kozią brodą. [...] Piaski porastają tak zwaną kozią – brodą [!]” (SGP II 505). Bardzo możliwe, że także w gminie Skrzyszów taką trawę, która rosła w charakterystycznych kępach, nazywano kozią brodą lub kozią bródką. Przez skojarzenie z wyglądem tego zwierzęcia pola nazwano *Bródki*. Może nasuwać się jeszcze inna hipoteza interpretacyjna tej nazwy – od nazwiska. Mogło to być *pole Bródki*, z czasem człon pierwszy mógł ulec elipsie, stąd mogło pozostać samo określenie *Bródki*. Nazwiska takie jak *Brod*, *Broda*, *Bródka* pochodzą „od podstawy *brod-*, por. *broda*, *bród*, *brodzić*, im. złożone typu *Brodzistaw*” (RymNP I 53). Jednakże ta hipoteza jest mało prawdopodobna, ponieważ w okolicy nie występuje nazwisko *Bródka*. W Polsce występowało ono w latach 90. XX w. 1063 razy, w tym w województwie tarnowskim 4 razy (RymSN I 501). Jest również nazwisko *Brudka* – od *brud*, *brudzić* (RymNP I 55), jednak także nie występuje w omawianej okolicy.

3.2.4. SKRZYSZÓW

Skrzyszów (wieś)

1. *Nie ma źródeł historycznych, według gawędy nazwa Skrzyszów pochodzi od rycerza Strzyża (Skrzyża) – nazwa obca, jest w tej gawędzie mowa o Niemcach, Norwegach, Holendrach – był to obcy rycerz, który osiedlił się na tych terenach i spolszczono jego imię. Istnieje także dość popularne podanie wśród tubylców wskazujące, że Skrzyszów rozbudowywał się li tylko wzdłuż skrzyżowań od kościoła w czterech kierunkach: południowym, północnym, zachodnim i wschodnim, stąd nazwa od skrzyżowania. Jest to podanie najbardziej popularne wśród tubylców. (A. N.)*

Nie spotkałem się nigdy ze źródłostowem tej nazwy, ale prawdopodobnie pochodzi od nazwiska – to była własność Sanguszków, a potem oddano chłopom i możliwe, że był jakiś zarządca Skrzyszowski i od tego. (M. M.)

Pierwsze wzmianki o Skrzyszowie ok. 1330 r. Kasztelan krakowski Spycimir był właścicielem Skrzyszowa, [jeśli chodzi o nazwę, to] skojarzenie było ze skrzyżowaniem. (A. K.)

„Historia nazwy Skrzyszów. Nazwa Skrzyszów wzięta się najprawdopodobniej od skrzypiących kół wozów, które jeździły tędy, ponieważ dawniej przez Skrzyszów przebiegał ważny trakt handlowy. Inna wersja mówi że nazwa ta pochodzi od skrzypów rosnących na cmentarzu od dawien dawna”¹²².

* * *

2. Krziszuw na mapie ppłk Miega z lat 1779-1789 (Niedojadło 2008: 8)
Skrzyszów, wieś i d.[wór] (Skorowidz 1933: 1556)
Skrzyszów, -szowa, skrzyszowski (UN 1964: 119)
Skrzyszów, -szowa, wieś (WUN III 238)
3. Pierwsza historyczna wzmianka o Skrzyszowie pochodzi z 1333 roku, kiedy to jego nowy właściciel – Spycimir Leliwita znacznie powiększył wieś i w lesie obok niej założył nową wieś o tej samej nazwie aż na stu łanach flamandzkich (3000 morgów) (Niedojadło, Kubacki 2009: 23). A. Orzechowska przytacza, jak zmieniał

¹²² Legendy zapisane przez uczniów Szkoły Podstawowej nr 1 im. Jana Pawła II w Skrzyszowie: Tomasza Mądela i Mateusza Mądela, pod kierunkiem mgr Ewy Słobody.

się zapis nazwy *Skrzyszów* na przestrzeni dziejów: *Crisow* 1333, *Sczrisow* 1346-1358, *Skrzyschow* 1447, *Skrzyssow* 1470-1480, także *Skrzyssow* 1581, *Skrzyszów* w *Słowniku geograficznym* (SG X 734). Autorka objaśnia, iż *Skrzyszów* to „nazwa dzierżawcza od nazwy osobowej *Skrzysz*¹²³. Zapisy bez nagłosowego *s* powtarzające się w dokumentacjach [...] są wynikiem błędnej dekompozycji, która spowodowała oddzielenie nagłosowego *s*, odczuwanego jako przyimek” (Orzechowska 1975: 54). O *Skrzyszowie* pisze również S. Rospond: „jest tu urodzajna gleba i dlatego już w XIV w. jest wzmianka o tej nazwie dzierżawczej” (Rospond 1984: 353). Podaje on zapisy nazwy z 1331 roku: *Sczrisew*, *Scrisew*. Na tej podstawie wyciąga inne wnioski niż A. Orzechowska dziewięć lat wcześniej. Pisze: „pierwotnie *Krzyszów* własność *Krzysza*, imienia będącego spieszczonym skróceniem *Krzywosąda* lub *Krzysztofa*. Dodanie nagłosowego *S-* nastąpiło drogą pewnego procesu językowego, polegającego na przyłączeniu przyimka *z* do nazwy (tzw. fałszywa dekompozycja). [...] *z* + *Krzyszowa* → *Skrzyszowa* i stąd *Skrzyszów*. Mniej prawdopodobne jest wyjaśnienie od przezwiska *Skrzysz* (od wyrazu *skrzysz*, *skrzesz* = ‘rodzaj placków’). Pierwszy bowiem zapis niedwuznacznie potwierdza pierwotną postać *Krzyszów*” (Rospond 1984: 353). Widać tu znaczną rozbieżność w wyjaśnieniu skąd wzięło się w nazwie owo nagłosowe *S-*. Bardziej prawdopodobna wydaje się jednak hipoteza Stanisława Rosponda. Także pochodzący z Szywnaldu o. S. Stańczyk w swojej pracy podaje, że dawniejsza nazwa niemiecka *Skrzyszowa* brzmiała *Cristhof*, to znaczy Dwór Krzysztofa (Stańczyk 1989: 14). Ponieważ nie ma jednoznacznego wyjaśnienia nazwy *Skrzyszów*, mieszkańcy układają różne legendy, w których próbują ustalić jej etymologię. Jak mówi przysłowie, w każdej legendzie jest ziarno prawdy, zatem warto się przyjrzeć, jak to jest w tym przypadku. Pierwsza z nich, przytoczona powyżej, mówi o rycerzu obcego pochodzenia. Mogłaby pokryć się z hipotezą A. Orzechowskiej. Kolejne legendy, łączące nazwę ze skrzyżowaniem lub

¹²³ Takie objaśnienie podaje w wątpliwość J. Nalepa: „Wątpliwe, [aby *Skrzyszów* był] n. dzierż. od n. os. **Skrzysz*, por. *skrzysz*, *skrzesz* ‘rodzaj placków’, a także ‘pewien rodzaj twardzieli smolnej w drzewie iglastym’. [...] Raczej od rdzenia, występującego w wyrazie *krzesić*: dial. *krzysić*, por. też czes. *krisiti* i serbochorw. *skrisiti*, znanego w imionach *Krzesisław*, *Krzesław*. [...] *S-* można by uznać za prefiks perfektywizujący. Imię to byłoby hipokorystykiem, w którym *-iš* (*-ysz*), należące tu do rdzenia, zostało utożsamione z równo brzmiącym formantem zdrobniającym” (Nalepa 1973: 160).

skrzypiącymi kołami wozów zakładają, że przez Skrzyszów wiódł trakt handlowy. Jest to prawda, bowiem w połowie XV wieku powstał ważny szlak handlowy zwany wrocławskim, prowadzący z Niemiec do Tarnowa, a wychodząc Bramą Pilzneńską z miasta na wschód wiódł m. in. przez Skrzyszów do Lwowa. W XVI-XVII wieku, kiedy interesy gospodarcze Hrabstwa Tarnowskiego związane były ściśle z terenami wschodnimi, droga ta stanowiła szlak z Niemiec i Śląska na Ruś. Zwana była wtedy „drogą śląską” (Niedojadło, Kubacki 2009: 26). Inna z przytoczonych hipotez podaje, iż nazwa mogła pochodzić od nazwiska zarządcy. Owszem, wójtostwo skrzyszowskie w okresie od 1550 do 1726 roku było dzierżawione przez ród Skrzyszowskich (Niedojadło, Kubacki 2009: 36), jednak wieś istniała znacznie wcześniej niż podają zapisy źródłowe, więc i nazwa musi być wcześniejsza. Ponadto to nazwiska pochodzą od nazw miejscowości – *Skrzyszowski* od n. m. *Skrzyszów*¹²⁴; *Skrzyszewski* od n. m. *Skrzyszew* (RymNP II 440). Hipoteza podająca, iż nazwa *Skrzyszów* pochodzi od *skrzypów* wydaje się być jedynie skojarzeniem fonicznym, gdyż od tych roślin pochodzą nazwy takie jak: *Skrzypie*, *Krzypie* (Rymut 1975: 46). W Polsce są cztery wsie i jedna część wsi o nazwie *Skrzyszów* (WUN III 238).

Zabagnie (przysiółek)

1. *Idąc od plebanii w górę pierwszy przysiółek tutaj to Zabagnie. Były bagna, teraz to jest osuszone, drzewa wycięte, ale nazwa pozostała Zabagnie. Bagno było po prostu jak ja tu przyszedłem.* (M. M.)

Rzeczywiście jest tu sporo bagna i występuje roślinność typowa dla terenów podmokłych. (E. S.)

Dalsza dzielnica (zlokalizowana wzdłuż trasy prowadzącej do pobliskiego Szywałdu) to tzw. Zabagnie. Nazwa „mówiąca”, gdyż lokalizacja budynków uwarunkowana była odległością od położonych wzdłuż drogi obszernych terenów bagnistych, uzasadniających nazwę Zabagnie. (A. N.)

Zabagnie [nazwa pochodzi od] bagna. (S. B.)

¹²⁴ Pod hasłem *Skrzyszów* w *Słowniku geograficznym...* podano: „Ciekawy akt nobilitacji Stanisława wójta tutejszego, wydany r. 1546, przytacza Paprocki [...]. Od niego poszli Krzyszowscy al. Skrzyszowscy h. Gryf” (SG XV cz. II 592).

Zabagnie – osiedle się utworzyło za terenem podmokłym, bagiennym, za którym rośnie olszyna, wypływają ciekły wodne istniejące do dziś. (A. K.)

* * *

2. Zabagnie, -nia (UN 1964: 119)
Zabagnie przysiółek wsi Skrzyszów (MS)
Zabagnie (MT)
3. Jak wskazuje nazwa, *Zabagnie* to teren *za bagnem*. Znaczenia słowa *bagno* podają językoznawcy: ‘trzęsawisko’, ‘mokradło porośnięte trawą’, ‘łąka podmokła’ (Pawłowski 1965: 161), ‘teren podmokły, grząski, błotnisty’, ‘trzęsawisko, topielisko, moczary często ze stojącą wodą, zarośnięte szuwarami, trzcina, mchem, według wierzeń ludowych zamieszkałe czasem przez straszydła, boginki’ (SGP I 272), ‘błoto’, ‘zbiornik wody w naturalnym lub wykopanym zagłębieniu ziemi; staw, sadzawka, jeziorko’ (SGP I 273), ‘roślina – bagno (*Ledum palustris*)’ (SGP I 272). Mieszkańcy Skrzyszowa potwierdzają, iż zabudowania powstały za obszarem podmokłym, bagnistym, więc nazwa *Zabagnie* jest adekwatna do ukształtowania terenu.

Zagumnie (przysiółek)

1. *Drugi przysiółek to tylko parę domów jak się jedzie na Ładną to jest tzw. Zagumnie. Nazwa pochodzi od tego, że były gumna – ok. 100 ha pola, włości kościelne i dlatego Zagumnie. To jest vis-à-vis cmentarza, były tam plebańskie posiadłości. (M. M.)*
Zagumnie to nieliczna osada tzw. fornali – pracowników dworu – których przydziałowe dworskie siedziby mieściły się za gumnami ówczesnych dziedziców – Sanguszków. (A. N.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. Kolejna nazwa wywodząca się od wyrażenia przyimkowego w Skrzyszowie to *Zagumnie*. Pochodzi ona od wyrażenia *za gumnami* – *gumno* to ‘stodoła na zboże’, ‘plac przy i w stodołach’ również ‘zabudowania i podwórze gospodarskie, stodoły i chlewy’. *Gumna* (liczba mnoga) – ‘plac między zabudowaniami gospodarskimi

(stodołą, oborą, śpichlerzem)' (Karłowicz II 146). Przenośnie *gumno* – 'zboże, zbiory, bogactwo', 'kraj dostarczający obficie zboża'; od prasłowiańskiego **gumьno* 'miejsce, na którym się młóci', archaiczne wyrażenie z pierwszym członem psł. **gu-*, etymologicznie tożsamym z **gov-* w psł. **govędo* 'bydło rogate'; człon drugi psł. **-mno*, rzeczownik odczasownikowy od psł. **mьnq̃*, **męti* 'ugniatać, wygniatać'. Pierwotne znaczenie 'miejsce, gdzie bydło (przepędzone po rozłożonym zbożu) wygniata ziarno'¹²⁵; taki prastary sposób młócenia zboża był dobrze znany Słowianom (EtymBor 188). J. Karłowicz wyjaśnia również słowa: *zagumienie* 'pole za gumnami', *zagumienki* 'pola przy domu, za gumnem się znajdujące', *zagumna* 'gumno' oraz (najbardziej nas interesujące w kontekście nazwy *Zagumnie*) *zagumnie* 'pole za gumnami' (Karłowicz VI 281). Objasnienia mieszkańców pokrywają się z ujęciem naukowym. W Skrzyszowie był dwór Sanguszków¹²⁶, zżęte podczas żniw zboże ustawiano w stogi i pozostawiano na polach do wysuszenia, a później zwożono je do folwarcznych gumien i stodół (Niedojadło, Kubacki 2009: 45). Od tego źródła nazwę bierze także dzielnica Tarnowa – *Gumniska*, sąsiadująca ze Skrzyszowem, por. *gumnisko* 'miejsce, na którym gumno niegdyś stało' (Karłowicz II 146).

Skrzyszów Górny (część wsi)

1. *Po lewej stronie od plebanii nie ma nazwanych przysiółków – tylko Skrzyszów Górny. Parafia jest podzielona na Skrzyszów Dolny i Górny. Skrzyszów Górny graniczy z Szywałdem, tam już nie ma innych przysiółków.* (M. M.)

Główny podział Skrzyszowa na dwie części: Skrzyszów Górny od kościoła w kierunku Szywałdu, dzieli się na Bednarzówki – od miejscowych kmieci,

¹²⁵ Według A. Bańkowskiego *gumno* to „pierwotnie [w XIV w.] ‘zboże zżęte do wymłócenia, złożone w brogach, stertach, stodołach stogach’. [...] stąd w ogóle ‘zboże’ (jako główne źródło dochodów rolnika), zwykle *gumna* pl ‘zboże’”, dopiero później, w XV-XVII wieku „we wtórnym znaczeniu ‘część folwarku (plac ogrodzony), gdzie przechowuje się zboże’” (EtymBań I 501). Jednakże w cytowanych powyżej pracach autorzy podają jedynie znaczenie słowa *gumno* jako budynku, gdzie przechowuje się zboże. Co prawda W. Boryś podaje wyjaśnienie słowa *gumno* ‘zboże, zbiory, bogactwo’, ‘kraj dostarczający obficie zboża’, lecz podkreśla, że jest to znaczenie przenośne (EtymBor 188).

¹²⁶ „Folwarki dworskie występowały w Łękawicy, Pogórskiej Woli, Skrzyszowie i Szywałdzie. Powstały zapewne w najwcześniejszym okresie ich tworzenia w dobrach tarnowskich” (Niedojadło, Kubacki 2009: 38). Więcej informacji na temat gospodarki dworskiej do końca XVIII wieku na terenie obecnej gminy Skrzyszów podaje A. Niedojadło (Niedojadło, Kubacki 2009: 37-72).

gospodarzy; Barnasiówki, Jopówki. Można wyodrębnić stronę południową i północną w Górnym Skrzyszowie, ludność utrzymująca się głównie z rolnictwa i zatrudniona w pobliskim Tarnowie. (A. K.)

* * *

2. Skrzyszów Górny, -szowa –nego (UN 1964: 119)
Skrzyszów Górny część wsi Skrzyszów (MS)
Skrzyszów Górny (MT)
3. W Polsce często występuje podział na wieś górną i dolną. Czasami stanowiły one pierwotnie oddzielne wsie, lub odwrotnie, pojedyncze wsie rozdzieliły się z biegiem czasu i rozrosły jako oddzielne wsie, o wspólnej nazwie podstawowej. Występują również miejscowości „długie”, które zachowały jedność administracyjną, a tylko terenowo i onomastycznie podzieliły się na górne i dolne (Pawłowski 1965: 49). Skrzyszów należy do tej ostatniej grupy – od Tarnowa do centralnego punktu – kościoła jest *Skrzyszów Dolny*, a dalej w stronę Szywnałdu jest *Skrzyszów Górny*. Są to określenia topograficzne, odwołujące się do ukształtowania terenu: południowa część to wieś *górna* ‘wysoko położona’ (Górniewicz 1980: 58), w kierunku gór. Por. podział Góra – Dół w Szywnałdzie; zob. też Skrzyszów Dolny.

Bednarzówki (rola)

1. *Teraz przechodzimy na drugą stronę Skrzyszowa Górnego i będziemy wracać w stronę kościoła. To jest Bednarzówka – to się nazywał parafianin Bednarz, był „grubym gospodarzem”, a przy tym był działaczem ludowym. (M. M.)*
Istnieje także w Skrzyszowie kontrowersyjna nazwa dzielnicy zwanej Bednarzówki. Zgodnie z tradycją ludową, a także nielicznymi zapisami pochodzenie nazwy uzasadniane jest uprawianiem przez ówczesnych mieszkańców zawodu bednarza. Na ślad tej nazwy naprowadza również stara ludowa piosenka: „Ty dziwcyń ty mnie nie znosz od Skrzyszowa jezdem bednorz, robie becki, becutecki, a na wiecór do dziwecki” (autentyczna skrzyszowska pieśń, zasłyszana 40 lat temu). W kronice katedralnej w Tarnowie jest informacja, że pod Marcinką była grupa rzemieślników, wśród nich grupa bednarzy. Najwięcej tych bednarzy osiedliło się w Skrzyszowie. Liczni mieszkańcy Skrzyszowa uważają, iż nazwa pochodzi od

nazwiska, ale w świetle uzasadnionych obserwacji: wywiadów, rozmów, wspomnień zdaje się być odwrotnie: nazwisko Bednarz od zawodu. Grupa tych rzemieślników składała się z mieszkańców spod Góry św. Marcina, wśród których byli wymieniani szewcy, kołodzieje, bednarze. To by potwierdzało, że ci ludzie otrzymali nazwisko od zawodu. To były pierwociny, zalążki szkoły zawodowej. (A. N.)

„Nazwa Bednarzówki pochodzi od rodu Bednarzów, którzy zamieszkiwali część Skrzyszowa ciągnącą się w stronę Łękawicy. Sama nazwa bednarz oznacza rzemieślników wyrabiających drewniane beczki. Mój prapradziadek nazywał się Bednarz Wojciech, który miał większość pola w okolicy. Wojciech miał dużo dzieci. Gdy jego dzieci dorosły podzielił te pola na nich wszystkich. I odtąd pola przechodzą z pokolenia na pokolenie. Tak powstały Bednarzówki”¹²⁷.

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. Z rozmów z mieszkańcami Skrzyszowa wynika, że istnieją dwie wersje na temat powstania nazwy *Bednarzówki*. Bardziej popularna jest hipoteza, iż powstała ona od nazwiska właściciela – *Bednarza*. Istnieje jednak przypuszczenie, że nazwa ta ma korzenie znacznie głębiej – w rejonie tym osiedlili się rzemieślnicy, przede wszystkim *bednarze*, czyli ludzie wyrabiający beczki. Od zawodu, który wykonywali z czasem otrzymali nazwisko *Bednarz*, a teren należący do *Bednarzów* współcześnie jest nazywany *Bednarzówkami*. Istotnie, K. Rymut potwierdza, że nazwisko to pochodzi od *bednarz* ‘wyrabiający beczki’, w Polsce występuje od 1416 roku (RymNP I 26).

Korusówka (rola)

1. *Dochodzimy do drogi na Łękawicę. Te domy od mostu nazywają Korusówka. [Był Korus Jan – „gruby, poważny gospodarz”, on nie żyje, jego żona żyje jeszcze i córki. (M. M.)*

* * *

2. Korusówka – pole (UN 1964: 119)
Krasówka (MT)

¹²⁷ Opracowała Joanna Sztorc, pod kierunkiem mgr E. Słobody.

3. Zapisy urzędowe są niezgodne z rzeczywistą realizacją nazwy tego przysiółka. Wywodzi się ona bowiem od nazwiska właściciela – Jana Korusa. *Korus* od *kora* ‘powłoka drzewa’, *korzyć się* ‘okazywać uległość’, nazwisko występuje w Polsce po raz pierwszy w 1502 roku (RymNP I 438).

Za Rzeką (przysiółek)

1. *Domy od tej Korusówki – za rzeką [Wątokiem] nazywane są domy Za Rzeką, bo przegradza rzeka.* (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. Przyimek *za* w połączeniu z narzędnikiem ‘wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z tyłu czegoś lub po niewidocznej stronie czegoś’ (Dunaj 2005: 828). Odpowiada to umiejscowieniu domów w tej części Skrzyszowa – są wybudowane *za rzeką*, Wątok oddziela je od głównej części wsi, stąd przyjęła się nazwa *Za Rzeką*.

Podkościele (przysiółek)

1. *Natomiast te domy wokół kościoła nazywają się Podkościele, dlatego, że są koło kościoła, pod kościołem – dlatego ta nazwa Podkościele.* (M. M.)

Najbliższe osiedle obok kościoła, oczywiście zabytkowego, to najliczniejsze osiedle cieszy się tradycyjną nazwą Podkościele. Charakteryzuje je najgęstsza zabudowa, a także umieszczone ośrodki, takie jak Gminny Ośrodek Kultury, biblioteka, wielokrotnie modernizowany budynek parafialny a także katechetyczny. (A. N.)

Podkościele to koło kościoła. (S. B.)

Podkościele to dzielnica zamieszкана wkoło kościoła przez ludność miejscową. (A. K.)

* * *

2. Podkościele, -la (UN 1964: 119)
3. *Podkościele* to nazwa, która często występuje w Polsce. W WUN powtarza się 37 razy, między innymi jako część kilku wsi w rejonie Tarnowa: Szywałdu, Zalasowej, Ryglic, Lubczy i Woli Rzędzińskiej (WUN II 796). *Wykaz* (1980) nie

notuje tej nazwy w Skrzyszowie, mimo iż pojawia się ona w spisie z 1964 roku. Jest to nazwa wywodząca się od wyrażenia przyimkowego *pod kościołem*, por. *podkościelny* ‘znajdujący się koło kościoła’ (RymNP II 262). Wyjaśnienia mieszkańców Skrzyszowa są zgodne z ujęciem naukowym.

Kruk (las)

1. *Ogromny urok Skrzyszowa, jedna z głównych jego zalet to lasek Kruk położony nieopodal Góry świętego Marcina. Obok możliwości rekreacyjnej Kruk umożliwia zarówno turystom, jak i mieszkańcom, szczególne przeżycia refleksyjne związane z okresem II wojny światowej. W środku tego lasu umieszczony jest bowiem pomnik ofiar II wojny światowej.* (A. N.)

Kruk las to posiadłość książęca, [jest tam] pomnik pamięci narodowej, miejsce martyrologii narodu polskiego. (A. K.)

Kruk to las i ten wąwóz, to pewnie od kruków. (A. K.)

O tej porze, kiedy jedne ptaki dopiero wracają z wędrówek, wyczerpane długim lotem i głodne, kruki skrzyszowskie mają już młode! Gody zaczynały jeszcze w styczniu, popisując się powietrznymi ewolucjami przed swymi wybrankami. Zarówno w południowej, jak i północnej części gminy są stosunkowo częstymi ptakami, a słynny, piękny bukowy las Kruk na Pogórzu ich częstemu występowaniu zawdzięcza swą nazwę. (Szych 2004)

Tam nie mówią do lasu, czy do lasu Kruku, tylko do Kruku, w Kruku. (M. M.)

* * *

2. Kruk, -ku – las (UN 1964: 119)

Kruk uroczysko (MS)

3. Najbardziej popularna hipoteza wywodzi nazwę lasu w Skrzyszowie od *kruków*. Zygmunt Szych tak pisze o tych ptakach: „kruki niepodzielnie panują na niebie w naszych stronach. Można je podziwiać o każdej porze roku. Wbrew temu, co się zwykło sądzić o ptakach – zwiastunach wiosny to one [...] – nie bociany, nie skowronki ani tym bardziej jaskółki – lecz kruki właśnie, wielkie czarne ptaki, posępne, ale piękne oznajmiają o nadejściu tej radośniejszej pory roku. [...] Spotykam go często w tych stronach: w Skrzyszowie latem regularnie tuż przed

zmierzchem kruki w parach lecą do bukowego lasu na z góry upatrzone drzewa noclegowe. W locie odzywają się do siebie charakterystycznym, gardłowym krakaniem, jakby opowiadały sobie przed snem przygody z całego dnia” (Szych 2004). W Polsce notowana jest nazwa części wsi *Kruk* oraz cztery wsie o nazwie *Kruki* – od nazwy osobowej *Kruk* lub od ap. *kruk* ‘ptak o silnym, ostrym dziobie i czarnym upierzeniu’¹²⁸ (NMP V 351). Warto jednak wiedzieć, że nazwy lasów równe nazwom ptaków są praktycznie niespotykane w Polsce¹²⁹. Być może nazwa lasu *Kruk* ma związek z symboliką tego ptaka¹³⁰. Wiele ludów Wschodu i Zachodu uważa go za ptaka złowróbnego, żalobnego, wieszczącego nieszczęścia. Kruk to także symbol niepokoju, śmierci, okrucieństwa, a ponadto długowieczności i pamięci (Kopaliński 2006: 168-169). Jeśli nazwa *Kruk* pojawiła się po II wojnie światowej nie jest wykluczone, że przez takie skojarzenia nazwano tak las – miejsce, gdzie hitlerowcy dokonywali masowych egzekucji Polaków 6-7 marca, 10 kwietnia i 23 lipca 1941 roku¹³¹ (Niedojadło, Kubacki 2009: 225). W 1957 roku ekshumowano ciała zamordowanych, a rok później wybudowano pomnik-mauzoleum ku ich czci (Niedojadło, Kubacki 2009: 241). Zaprojektowany przez Bogdanę i Anatola Drwałów pomnik przedstawia upadającą postać, która wskazuje prawą ręką napis: „Przechodniu powiedz światu”. Do dziś w *Kruku* spoczywają doczesne szczątki zamordowanych. Niecodzienny charakter tego miejsca oddaje również zapisana na mapie gminy Skrzyszów informacja, iż jest to uroczysko¹³².

¹²⁸ Podobnie wyjaśniono pochodzenie nazw wsi: *Kruklanki, Kruklin, Krukowiec, Krukowszczyzna, Kruków, Krukówek, Krukówka, Krukówko* (NMP V 352-354).

¹²⁹ W Internecie odnalazłam tylko jedną taką nazwę. Jest to *Las Krogulec* – zwarty kompleks leśny położony w granicach administracyjnych miasta Zgierz. Więcej informacji o tym lesie na stronie internetowej: <http://cms.miasto.zgierz.pl/index.php?page=zgierz---konceptcja-zagospodarowania-lasu-krogulec&hl=pol>, [Odczyt: 30. 04. 2011]. Warto również nadmienić, że *Krukowo* – część wsi *Krukówko* nazwę bierze od nazwy lasu *Krukow // Krukowiec*, a ta zaś pochodzi prawdopodobnie od ap. *kruk* (NMP V 352). Nie jest ona jednak równa nazwie ptaka.

¹³⁰ Jest ona różnorodna i ciekawa, por. Kopaliński 2006: 168-171.

¹³¹ Podczas ostatniej z egzekucji hitlerowcy rozstrzelali m. in. Stefanię Hanausek. Na podstawie akt więzienia w Tarnowie Archiwum Państwowe w Krakowie podaje datę 23 lipca 1941 r., natomiast Kartoteka Komisji Badania Zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie podaje datę 29 lipca 1941 r. Być może jest to spowodowane mylnym odczytaniem cyfry 3 (Stepek 2009: 204).

¹³² Por. *uroczysko* „od XX w. ‘(u dawnych Słowian) miejsce przed świątynią lub w głębi puszczy, związane z kultem jakiegoś bóstwa, z odbywaniem narad, sądów; miejsce odludne, tajemnicze, pustkowie’, ‘wyodrębniona część terenu (zwykle lasu)’, w stp. od XIV w. ‘miedza graniczna, granica’, ‘teren poza granicą posiadłości, ale do niej przynależny, z własnymi granicami naturalnymi’; daw. od XVI w. też *uroczyszcz* ‘uroczysko’. [...] Nazwa miejsca z przyr. *-isko / -iszcz* od *urok* w dawnym znaczeniu ‘to, co zostało

Nie wiadomo od kiedy funkcjonuje nazwa *Kruk*. Na mapach przedwojennych jej nie odnalazłam, jednak A. Niedojadło podaje, że w 1753 roku *pod Krukiem* uprawiano 14 zagonów lnu (Niedojadło, Kubacki 2009: 48). To, że w Polsce do rzadkości należą nazwy lasów tożsame z nazwami ptaków oraz fakt, iż Skrzyszów lokowany był na prawie niemieckim¹³³ nasuwa również myśl, iż być może nazwa *Kruk* ma związek z niemieckim słowem *Krug*¹³⁴ oznaczającym ‘gospodę, karczmę’ (Górniewicz 1980: 61; Chudziński 2008: 162). Nie wiadomo, czy w okolicach lasu była gospoda. W 1787 roku w Skrzyszowie były dwie karczmy: na Koziółkówce i pod kościołem (Niedojadło, Kubacki 2009: 67), mieszkańcy mówią tylko o karczmie koło kościoła. Można również przypuszczać, że nazwa *Kruk* pochodzi od nazwiska *Kruk*, występującego w Polsce od 1384 roku. „Od *kruk* ‘gatunek ptaka’, *krukać* ‘krakać’” (RymNP I 469). Nazwisko to w Skrzyszowie nie występuje¹³⁵. Niewątpliwie, *Kruk* to wyjątkowe miejsce, „Słyszały tu drzewa jęki i wołania, / Tych, co dla siebie mogiły kopali. A potem ginęli od kul gestapowców - / Polsko zwyciężysz! z jękiem wymawiali. [...] / Ot, i las skrzyszowski, co się Krukiem zowie, / Przyciąga tu teraz takie liczne tłumy. / Dla jednych jest miejscem radości i śmiechu, / Dla innych wspomnieniem cierpienia, zadumy...”¹³⁶.

Pod Krukiem lub Pod Lasem (przysiółek)

1. *Domy w stronę Tarnowa, pod lasem Kruk nazywane są domy Pod Lasem albo Pod Krukiem.* (M. M.)
Tutaj były baraki folwarczne, jak się na Kruk jedzie. (A. K.)

* * *

umówione, umowa’. Pierwotne znaczenie zapewne ‘umówione, ustalone, określone, nazwane miejsce (używane w jakimś, np. kultowym celu)’” (EtymBor 670).

¹³³ Osadnicy niemieccy przybyli w XIV w. m. in. do Szywnaldu (Mateszew, Sikora 1981: 126).

¹³⁴ Por. także średniem. *Kruke* ‘dzban’ i średniem. *krucke* ‘coś zakrzywionego’ (NMP V 353).

¹³⁵ W książce *Dzieje gminy Skrzyszów i okolic w zarysie* natrafiłam na ślad występowania nazwiska *Kruczek*: w 1930 roku wiec w Skrzyszowie odbył się na łące *Kruczka* (Niedojadło, Kubacki 2009: 210). *Kruczek* ma jednak więcej znaczeń: oprócz ‘małego kruka’ (RymNP I 468), oznacza „od XIX w. ‘wykręt, wybieg prawny’, daw. XVII w. ‘haczyk’, ‘kurek’ (w XVI w. ‘człowiek wykrętny, krętać, matacz’” (EtymBor 264). *Kruczkiem* bywa nazywany również ‘owad turkuć’; nazwisko to pojawia się w Polsce w 1391 roku (RymNP I 468). Nazwisko *Kruk* opisała w swojej pracy M. Żywiec – w 1863 roku pojawiło się w Szywnaldu (Żywiec 2006: 34).

¹³⁶ Fragment wiersza pt. *Kruk – miejsce pamięci*, napisanego w maju 1993 roku przez Elżbietę Stepską-Kot – sybiraczkę, [w:] Elżbieta Stepska-Kot 2010 – *Zachować od zapomnienia*, Skrzyszów, s. 213-214.

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. Wyjaśnienia mieszkańców są zgodne z prawdą – nazwa *Pod Krukiem (Pod Lasem)* określa domy znajdujące się w pobliżu *Kruku*. Przyimek *pod* połączony z narzędnikiem ‘wskazuje na położenie w miejscu, nad którym coś się znajduje; poniżej tego’, ‘wskazuje na położenie w pobliżu czegoś górującego’ (Dunaj 2005: 471). W Skrzyszowie las znajduje się powyżej, a domy wybudowane są na stoku, pomiędzy rzeką *Wątokiem*, a *Krukiem*. Nazwa *Pod Krukiem* odpowiada więc realiom topograficznym.

Skrzyszów Dolny (część wsi)

1. *Tą stroną lewą – tam nie ma takich podziałów, jest Skrzyszów Dolny. I teraz wracamy z powrotem w stronę kościoła od Tarnowa. Domy koło szosy – to jest wszystko Skrzyszów Dolny.* (M. M.)

Skrzyszów Dolny od kościoła w kierunku Tarnowa, strona północna to są Zagrody i Schaby. Ludność zatrudniona w pobliskim Tarnowie i utrzymująca się z rolnictwa, w tej chwili pojawiły się niewielkie sklepy, punkty usługowe, zaczyna się uprzemysławiać. (A. K.)

* * *

2. Skrzyszów Dolny część wsi Skrzyszów (MS)
Skrzyszów Dolny (MT)
3. Główny podział Skrzyszowa, na *Skrzyszów Dolny* i *Skrzyszów Górny*, określa położenie tych dwóch części. Nazwa topograficzna *dolna* oznacza część wsi położoną w dolinie w stosunku do części sąsiedniej, położonej na wzgórku (Kondratiuk 1974: 51). Dziwne, że w urzędowym wykazie z 1964 roku podano tylko nazwę *Skrzyszów Górny* (UN 1964: 119). Gmina Skrzyszów leży na granicy dwóch krain geograficznych: Pogórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej (Szych 2004), jednak nie można określić dokładnie, w którym miejscu granica ta przebiega. Podział na *Skrzyszów Dolny* i *Skrzyszów Górny* wynika przede wszystkim stąd, że jest to dość długa wieś (droga powiatowa Tarnów-Ryglice ma w Skrzyszowie długość około 7 km). Teren Skrzyszowa nie jest aż tak bardzo zróżnicowany, jednak można zauważyć, że *Skrzyszów Dolny* jest bardziej równinny,

natomiast w *Skrzyszowie Górnym* teren jest raczej pagórkowaty. (Zob. *Skrzyszów Górny*).

Zagrody (przysiółek)

1. *Natomiast domy za rzeką Wątok tam są podzielone tak: pierwsze takie skupisko to Zagrody. Sądzę, że to nazwa właśnie, że to z boku pozagradzane tam było. Tam jest droga idąca do Tarnowa: prawa strona należy do Tarnowa-Rzędzina, a lewa strona to są Zagrody.* (M. M.)

Zagrody to dzielnica mniej reprezentacyjna, stosunkowo mniej licznie zamieszkała, której nazwa według tradycji ludowej pochodzi od samodzielnych mieszkańców, użytkowników gruntów własnych, w przeciwieństwie do większości „dworusów” – najliczniejszej grupy tubylców, których życie uwarunkowane było zajęciami w miejscowym dworze Sanguszków. (A. N.)

Zagrody od strony Tarnowa, utworzone były gospodarstwa zagrodników, zagrody, gospodarstwa się to tam mieści. Tereny typowo rolnicze, ludność utrzymuje się z rolnictwa, dopiero później przeniosła się do przemysłu do pobliskiego Tarnowa. (A. K.)

* * *

2. Zagrody, -ród (UN 1964: 119)
3. *Zagrody to nazwa kulturowa pochodząca od ap. zagroda ‘ogrodzenie, mała posiadłość włościańska, osada’ (Rymut 1967: 197), ‘wiejskie gospodarstwo z domem mieszkalnym i zabudowaniami gospodarskimi; obejście’ (Kopertowska 1984: 134). Etymologię tej nazwy przytacza W. Boryś: „Rzecz. odczas. od p. zagrodzić ‘postawić płot, ustawić przeszkodę, zamknąć zapórę; ogrodzić’. Pierwotne znaczenie ‘to, co przegradza, zagradza coś; to, co jest przegradzone, zagrodzone, ogrodzone’”, „stp. od XIII w. ‘gospodarstwo użytkowane przez bezrolnego chłopa, składające się z domu i niewielkiej działki’, ‘obora, miejsce ogrodzone, przeznaczone dla bydła i koni’, ‘ogród’” (EtymBor 726). We wsiach należących do gminy Skrzyszów w okresie od XIV do XVIII wieku liczba ludności znacznie się wahała. Około 99% ludności stanowili chłopi, podzieleni na cztery*

kategorie: kmieci, chałupników, komorników i zagrodników¹³⁷ (Niedojadło, Kubacki 2009: 73). Na podstawie rękopisu z 1753 roku wiadomo, że w Skrzyszowie było wtedy 17 indywidualnych gospodarstw zagrodniczych (Niedojadło, Kubacki 2009: 77). Wyjaśnienia mieszkańców są zgodne z naukowymi, być może zagrodnicy ci mieszkali na terenie obecnego przysiółka *Zagrody*.

Schaby (przysiółek)

1. *Z Zagród przechodzimy przez duże dosyć osiedle, tzw. Schaby. Właściciel tego zakątka nazywał się Schab podobno i od tego Schaby.* (M. M.)

Tereny pod Górą św. Marcina – bardzo nieurodzajne, piaszczyste, o dużej ilości naturalnych zbiorników wodnych, częściowo zalesionych i najprawdopodobniej zarośniętych chaszczami, które w ten sposób nazywano strzyże lub schaby – rodzaj takich chwastów typowych dla nieurodzajnej ziemi. Stąd dzielnica – przysiółek Schaby, dość duża, zarośnięta tatarakiem, szuwarami. (A. N.)

Schaby to może od ukształtowania terenu – płaskiego jak schab... (A. K.)

Na Schabach – największa bieda w Skrzyszowie tam była, mieszkali w lepiankach. (S. B.)

Schaby – dzielnica bliżej centrum Skrzyszowa, skąd się ta nazwa bierze, to nie wiem, prawdopodobnie z uboju zwierząt, może masarstwo tam uprawiali. (A. K.)

* * *

2. Schaby, -bów (UN 1964: 119)
Schaby, -bów, część wsi Skrzyszów (WUN III 200)
Schaby część wsi Skrzyszów (MS)
Schaby (MT)
3. *Schaby to jedyny przysiółek Skrzyszowa ujęty w Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce. Mieszkańcy objaśniając tę nazwę przywołują asocjacje z różnych stron. W jednej z wypowiedzi pojawia się hipoteza, iż być może rośliny porastające nieużytki nazywano *schabami* lub *strzyżami*. Nie odnalazłam potwierdzenia w źródłach pisanych – J. Karłowicz pisze, że *strzyże* to ‘wasy zająca’ (Karłowicz V 292), zaś *schaby* wyjaśnia jako: 1. ‘rodzaj szamerowania kapoty’,*

¹³⁷ „Zagrodnik, po łac. *hortulanus* – chłop bezrolny, żyjący tylko z ogrodu” (Gloger IV 478).

2. ‘plecy (pogardliwie)’ (Karłowicz V 108). Być może bardziej prawdopodobne jest przypuszczenie, że nazwa *Schaby* wywodzi się od wykonywania zawodu masarza w tamtej okolicy, lub nazwiska właściciela – *Schab* – od *schab* ‘mięso wieprzowe z kością’, które pojawia się w Polsce w 1608 roku (RymNP II 402). Zastanawiające jest jednak to, że w opisywanej okolicy nazwy pochodzące od nazwisk mają najczęściej formę z sufiksem *-ówka*; tu zaś mamy nazwę w liczbie mnogiej. Nazwę *Schaby* D. Kapertowska wywodzi od przezwiska *Schab*¹³⁸ (Kapertowska 1984: 270). Być może również jakiś mieszkaniec Skrzyszowa miał taki przydomek i stąd powstała nazwa.

Koło Ośrodka (przysiółek)

1. *I przechodzimy pod kościół. Koło gminy i ośrodka zdrowia są domy Koło Ośrodka. Taki jest właśnie podział. Teraz nazwa Koło Dworu nie funkcjonuje, mówi się Koło Ośrodka.* (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
Koło Dworu (UN 1964: 119)
3. Jak już wspomniałam, w Skrzyszowie był dwór szlachecki Sanguszków. Kiedy istniał, teren wokół nazywano *Koło Dworu*, por. *dwór* ‘dom właściciela majątku ziemskiego’, jako nazwa miejscowa oznacza rzeczowy ‘dwór’ lub ‘folwark’ albo ‘osiedle na miejscu dawnego dworu wraz z najbliższym otoczeniem’ (Pawłowski 1965: 165). W 1945 roku rozparcelowano dwór księcia Sanguszki w Skrzyszowie. Budynek podworski nie został rozebrany, mieści się w nim najstarsze w gminie przedszkole publiczne (Niedojadło, Kubacki 2009: 297). Ze względu na zmianę charakteru budynku nie zmieniono nazwy okolicy na np. *Koło Przedszkola*. Przyjęła się natomiast nazwa pochodząca od znajdującego się obok ośrodka zdrowia, (wybudowanego w czynie społecznym przez mieszkańców, oddanego do użytku w 1978 roku (Niedojadło, Kubacki 2009: 241)) – *Koło Ośrodka*. Wyrażenie *koło ośrodka zdrowia* zostało skrócone o człon określający rzeczownik *ośrodek*¹³⁹

¹³⁸ Podobnie A. Orzechowska wyjaśnia nazwę *Schabów* (Orzechowska 1975: 82).

¹³⁹ Por. *ośrodek* ‘placówka zajmująca się kompleksową działalnością w określonej dziedzinie na jakimś terenie’ (Dunaj 2005: 428-429).

(czego?) – *zdrowia*. Przyimek *koło* połączony z dopełniaczem ‘wskazuje na położenie w niewielkiej odległości; w pobliżu, obok’ (Dunaj 2005: 230). Nazwa *Koło Ośrodka* – dawniej: *Koło Dworu* – jest adekwatna do opisywanego terenu, ponieważ znajduje się obok tych budynków użytku publicznego.

Stary Gościeniec (droga)

1. *Stary Gościeniec* [przy granicy z Ładną] *prowadzi do Szywałdu. Za Starym Gościeńcem są pola.* (A. K.)

* * *

2. Droga Stary Gościeniec w Skrzyszowie¹⁴⁰
3. Słowo *gościeniec* ma trzy znaczenia: 1. ‘droga’ (też w formie *gościeniec*), ‘szeroka droga wiejska, trakt’, 2. ‘karczma, zajazd’ (Karłowicz II 109, EtymBor 174), 3. przest. ‘podarunek przywieziony z podróży’. Pochodzi od *gościć, goszczę* – od XVI w. ‘przyjmować, podejmować kogoś u siebie’, ‘być w gościnie, bawić gdzieś’ (EtymBor 174). Nazwa drogi w Skrzyszowie zachowuje tradycyjną formę członu głównego *Gościeniec* (odnotowaną także w *Słowniku gwar polskich* J. Karłowicza II 109) z określeniem wyróżniającym – *Stary*. Co ciekawe, nie funkcjonuje w Skrzyszowie nazwa przeciwstawna – *Nowy Gościeniec*¹⁴¹.

Koło Starego Gościeńca (przysiółek)

1. *Domy Koło Starego Gościeńca graniczą z Ładną.* (M. M.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa tego zakątka odpowiada jego położeniu, ponieważ domy *Koło Starego Gościeńca* znajdują się przy drodze o tej nazwie.

¹⁴⁰ Kolejność odśnieżania i piaszczenia dróg gminnych w czasie akcji „Zima 2010/2011” na terenie gminy Skrzyszów. Informacja ze strony internetowej gminy Skrzyszów, www.skrzyszow.pl, [Odczyt: 06. 12. 2010].

¹⁴¹ Podobnie w Szywałdzie: są *Stare Drogi*, nie ma nazwy: *Nowe Drogi*.

Łabnówka (rola)

1. *Łabnówka powinno być [nie Łabińcówka]. Stary dom duży, drewniany, zdaje się stoi jeszcze. Stamtąd się wywodzili Łabnowie, tych Łabnów jest bardzo dużo, około 4, 5 domów w stronę Tarnowa i to nazywali Łabnówką.* (M. M.)

* * *

2. Łabińcówka, -ki – pola (UN 1964: 119)
3. Omawiając tę nazwę należy zwrócić uwagę na rozbieżność pomiędzy zapisem urzędowym: *Łabińcówka*, a tym, jak brzmi w użyciu mieszkańców: *Łabnówka*. Obydwa określenia są nazwami dzierżawczymi, pochodzą od nazwisk (odpowiednio) *Łabiniec* i *Łabno*, a te od staropolskiego *łaba*, *łabaj* ‘wyzwisko, też o wielkim psie’ (RymNP II 30). Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce nie podaje nazwy *Łabińcówka*. Wymieniono w nim nazwę *Łabnówka* – część wsi Zawada (WUN II 328). W Skrzyszowie nazwa również brzmi *Łabnówka*, pochodzi od popularnego tutaj nazwiska *Łabno*, występującego w Polsce od 1484 roku (RymNP II 30). Nazwisko *Łabiniec* nie występuje w Skrzyszowie, dlatego nazwa zapisana w wykazie urzędowym nie jest poprawna.

Raje (pola)

1. *Na początku XX w. były takie Raje w kierunku Starego Gościeńca, równoległe w kierunku północnym od Zabagnia, z tendencją ku kościołowi. [Teraz nazwy] nie używa się.* (A. K.)

* * *

2. Na Rajach – rów melioracyjny w Skrzyszowie (UN 1964: 120)
Raje, -jów – pole w Ładnej (UN 1964: 115)
3. Możliwe, że teren o nazwie *Raje* znajdował się na pograniczu Skrzyszowa i Ładnej. Współcześnie nazwy tej się nie używa, chociaż jeden z mieszkańców Skrzyszowa ją pamiętał. Z jego wypowiedzi wynika, że *Raje* znajdowały się w pobliżu *Zabagnia*, terenu podmokłego, więc możliwe jest, że nazwa ta pochodziła od „zaginionej” w słownictwie ogólnym wyrazu *raj*, *raja* = ‘błoto, mokradło’” (Rospond 1984: 324), por. łotewskie *rāja* ‘stojąca, gniła, rdzawa woda w niskich miejscach’

(Kondratiuk 1974: 171). Wątpliwe, aby nazwa ta miała związek ze słowem *raj* ‘królestwo niebieskie’ (Rymut 1967: 142).

Bieniówka (przysiółek)

1. *Bieniówka – osiedle Bieniów z dziada pradziada.* (S. B.)
Bieniówka, bo tam Bienie mieszkają, starsi ludzie używają tej nazwy jeszcze. To po prawej stronie jak się dojedzie do krzyża, do góry tam jest Bieniówka. (M. M.)
Bieniówki po prawej stronie w Górnym Skrzyszowie, od skrzyżowania [do] Łękawicy, w kierunku Szynwałdu. (A. K.)

* * *

2. Na Bieniowce – pola (UN 1964: 120)
3. *Bieniówka* to teren należący do rodziny Bieniów, nazwa pochodzi od nazwiska, z sufiksem *-ówka*. Nazwisko *Bień* notowane jest w Polsce od 1222 roku – od imion *Benedykt, Beniamin*, w średniowieczu *Bienedykt* (RymNP I 35-36). W pierwszych dniach II wojny światowej do Skrzyszowa przybył duży oddział wojska niemieckiego, który rozmieścił się na łąkach, na tzw. *Bieniowce* (Niedojadło, Kubacki 2009: 214).

Granice (pola)

1. *Granice* [to pola] *przy granicach z Ładną i Wolą Pogóorską.* (A. K.)
- * * *
2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
 3. *Granice* to częsta nazwa występująca we wsiach gminy Skrzyszów. Jest to określenie topograficzne pluralne od ap. *granica* (Górniewicz 1975: 41). Por. *Granice* w Szynwałdzie.

Podbilskówka (część wsi)

1. *Podbilski to był człowiek rodowity, ogrodnik, hodował jarzyny, woził do Krynicy. Mieszkał w Górnym Skrzyszowie, tylko dwoje ich tam mieszkało: on stary kawaler i ona [jego siostra] stara panna.* (M. M.)
Podbilskiego i Bernadego lasy skrzyszowskie – Podbilskówka i Bernadówka. (J. Z.)

W Górnym Skrzyszowie był taki kmić o nazwisku Podbilski. (A. K.)

* * *

2. Koło Podbilskiego – pola (UN 1964: 119)
3. *Podbilski* i *Bernady* byli bogatymi gospodarzami, mieszkali w Górnym Skrzyszowie. Nie dziwi więc, że od ich nazwisk utworzono nazwy terenowe. Nazwisko *Podbilski* pochodzi od nazwy miejscowej *Podbiele* w powiecie ostrołęckim (RymNP II 260).

Bernadówka (część wsi)

1. *Bernady mieszkał niedaleko Podbilskiego. (M. M.)*
Podbilskiego i Bernadego lasy skrzyszowskie – Podbilskówka i Bernadówka. (J. Z.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwy *Bernadówka* i *Podbilskówka* najczęściej wspólnie funkcjonują w świadomości mieszkańców. Jest to spowodowane tym, że gospodarze ci mieli posiadłości niedaleko od siebie. Nazwisko *Bernady* pochodzi od imienia *Bernard* (notowane w Polsce od XII w.), dawniej występowało też w formie *Biernat*. Jest to imię pochodzenia germańskiego, od *Bernhard*, to od *beren* ‘niedźwiedź’ i *hard* ‘mocny’ (RymNP I 29).

Piaski (pola)

1. *Piaski to pola za Starym Gościeńcem. (A. K.)*

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. *Piaski* to nazwa topograficzna równa ap. *piasek* w liczbie mnogiej (Chudziński 2008: 190) lub od *piaski* ‘gleba piaszczysta’ (Górniewicz 1980: 125). Por. również *piach* ‘tereny nieurodzajne’ (Treder 1977: 67).

Wirchowina (pola)

1. *Wirchowina może od drzew, wierchołków, wierzchu, no nie wiem...* (A. K.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Skrzyszowie w dostępnych mi źródłach.
3. W Szynwałdzie także występuje teren nazywany *Wirchowina*, nie sąsiaduje on jednak z *Wirchowiną* w Skrzyszowie. W obu miejscowościach w rozmowach z mieszkańcami pojawiły się podobne hipotezy dotyczące pochodzenia tej nazwy: od *wierchołków*, *wierzchu*, *wierzchniego* położenia. Por. *Wirchowina* w Szynwałdzie.

Stawy Rybne (część wsi)

1. *Stawy Rybne* [to] *miejsce Orlika obecnego i stadionu piłkarskiego*. (A. K.)

Stawy były tam, gdzie boisko [teraz]. (M. M.)

W Skrzyszowie było gospodarstwo rybackie – dwa stawy były olbrzymie, gdzie hodowano ryby, teraz są zasypane. (A. N.)

* * *

2. Stawy Rybne, -wów -nych – stawy (UN 1964: 120)
3. We wsiach należących do gminy Skrzyszów hodowla ryb stała na wysokim poziomie w XV i XVI wieku. Później była zaniedbana, dopiero pod koniec XVIII stulecia znów zainteresowano się tym działem gospodarki dworskiej (Niedojadło, Kubacki 2009: 53). W 1618 roku na terenie wójtostwa skrzyszowskiego było 6 stawów, hodowano w nich głównie szczupaki, karasie, karpie, okonie, płocie i liny (ibidem 54). Podczas parcelacji dworu Sanguszków w Skrzyszowie, w 1945 roku, 5 ha (w tym stawy i zabudowania dworskie) zostały przejęte przez Państwowe Gospodarstwo Rybackie (ibidem 241). W latach późniejszych stawy te zostały zasypane, a w 2009 roku na obszarze, który zajmowały otwarto kompleks boisk Orlik (ibidem 308). Mimo, iż po stawach nie ma już ani śladu, nazwa *Stawy Rybne* wymieniana w wykazie urzędowym jest jeszcze pamiętana przez mieszkańców. Z biegiem lat zapewne zostanie zapomniana, ponieważ zmienił się charakter tego terenu.

3.2.5. ŁĘKAWICA

Łękawica (wieś)

1. Nazwa Łękawica pochodzi od łąk, których i teraz jest w Łękawicy bardzo dużo, dawniej mówiło się łąki. Około 10 lat temu rozpropagowało się legendę o diable Wicu, którą przekazał mi jeden ze starszych mieszkańców Łękawicy. (C. D.)

„Legenda o łękawickim diable: Dawno, dawno temu obszar dzisiejszej Łękawicy nie miał nazwy. Nie było tu wielu gospodarstw, ale za to wszędzie wkoło rozciągały się zielone, bujne łąki, wtedy nazywane łąkami. Okolica ta słynęła także z licznych źródeł czystej krystalicznie wody. Nad jednym z takich źródeł zamieszkał chłop imieniem Wic, był niezwykle sprytny i niektórzy twierdzili, że to diabeł. Bies ten szczególnie słynął z doskonałej gry w karty. Okoliczni gospodarze skuszeni możliwością łatwego zarobku chętnie podejmowali próby wygrania z Wicem, ale zawsze kończyło się to dla nich źle. W końcu zabrakło im już pieniędzy. Diabeł ciągle jednak kusił ich wielkimi skarbami, które mieli otrzymać w razie wygranej. Chłopi zaczęli więc stawiać na szali swe łąki. Jak można się było spodziewać, przegrali je wszystkie. Odtąd kiedy ktoś przyjezdny pytał czyje są te piękne łąki, niezmiennie dostawał odpowiedź: «To łąki Wica». Tak zrodziła się nazwa miejscowości – Łękawica”¹⁴²

„Nazwa wsi wywodzi się prawdopodobnie od łąk, których jeszcze dzisiaj jest w tej miejscowości dużo. Łąki (dawniej łąki) dały pierwotną nazwę Łękawa na określenie większej wsi, w odróżnieniu od mniejszej Łękawki (tę drugą nazwę do dziś nosi wioska sąsiednia). Z czasem Łękawa przekształciła się w Łękawicę” (Dykacz 1993: 3)

* * *

2. Łękawica (AW 1855)

Łękowice (N)

Łękawica, -cy łękawicki (UN 1964: 116)

Łękawica, -cy, wieś gm. Skrzyszów (WUN II 350)

¹⁴² Praca zbiorowa uczniów Szkoły Podstawowej im. Bohaterów Westerplatte w Łękawicy, pod redakcją Bernadety Krajewskiej, <http://splekawica.edupage.org/text2/?>, [Odczyt: 27. 10. 2010].

3. Tak opisano *Łękawicę* w pracy *Nazwy miejscowe Polski*: „*Łękawica*, wś, tarn., gm. Skrzyszów, 4 km na pld.-wsch. od Tarnowa: *Lancavicza* 1344; *Lankawa* 1411, *Lankawicza* 1435; *Lankawicza Maior* 1441; *Lankawa maior* 1447; *Wyelka Lankawicza* 1448; *Ląkowycza* 1463; *Maiorii Lankowicza* 1471, *Lankowicza Magna* 1473; *Lankowicza* 1470-80; *Lankawicza* 1529; *Ląkawycza* 1581; *Łękawice* 1794; *Łękawica* 1884 [...]. Człony odróżniające od łac. przym. *magnus*, pol. *wielki*”, *Łękawica* – „od stp. ap. *łękawa* ‘coś na kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata’, z suf. *-ica*, dawniej też *-ice*” (NMP VI 333). Słowa: *łękawa* i *łękawica* | *łękawka* ‘coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia zygzakowata’ W. Boryś wywodzi od psł. **lękti* ‘giąć, wyginać, krzywić’, od niego także pochodzi *łęk* – od XV wieku ‘wygięta w górę część siodła’, w XVI w. ‘obłęk u kuszy’, dawniej ‘półkole, kobłęk, łuk’ (EtymBor 299). *Łęk* to również ‘łuk, skręt, wgłębienie terenu’ (Kopertowska 1984: 40). **Łąkawica* to nazwa fizyczna oznaczająca ‘miejsce położone w (na) wygięciu rzeki’¹⁴³ (Makarski 1986: 105). Natomiast nazwy *Łęg* i *Łęk*, powtarzające się w różnych częściach Polski, oznaczają nadrzeczne niziny podlegające zalewom (SG V 653). W powyższych opisach nie ma odwołania do łąk, z którymi wiąże nazwę mieszkańcy *Łękawicy*. Nie należy jednak tej hipotezy etymologicznej odrzucać¹⁴⁴, gdyż w pracach językoznawczych obok siebie występują słowa: *łęk*, *łęg* (*łąg*) i *łuk*, ich wyjaśnienia są bardzo podobne¹⁴⁵. Jak pisze H. Borek, **łak-* / **luk-* to stara oboczność o pierwotnym znaczeniu ‘łękowate obniżenie terenu’ – pol. *łąka*, *łęk*, *łuk* (Borek 1968: 135). *Łęka* oznacza to samo co *łęk* i *łąka* (Rospond 1984: 203). Współcześnie słowo *łąka* rozumiemy jako ‘obszar porośnięty trawami i innymi roślinami zielnymi, które zwykle wykorzystuje się jako paszę dla zwierząt’ (Dunaj 2005: 288), jednak dawniej rzeczownik ten oznaczał ‘nizinę nad skrętem rzeczny’ (Malec 2003: 187),

¹⁴³ Miejscowości o podobnych nazwach nie występują jednak wyłącznie nad rzekami – D. Kopertowska pisze o wsi *Łękawie*, której zabudowania rozłożone są wzdłuż lekko falującej drogi (Kopertowska 1984: 40).

¹⁴⁴ A. Niedojadło pisze, że legenda mówiąca o genezie nazwy *Łękawica* od dużej ilości łąk w okresie głębokiego średniowiecza nie potwierdza się. W II połowie XVIII w. najmniejszy procent łąk, spośród wsi należących dziś do gminy Skrzyszów, miała *Łękawica* – 0,9% (Niedojadło, Kubacki 2009: 80).

¹⁴⁵ Por. „*Łąg*, *łęg* ‘zarośla na łąkach błotnistych, łąka albo las błotnisty’; *łęka* ‘łąka’ (Rymut 1967: 95), *łęk*, *łuk* ‘skręt, nizina nad skrętem rzeczny’ (Rymut 1967: 139), *łęg* ‘nizinny brzeg rzeki, łąka podmokła’ (Pawłowski 1984: 105), *łąg*, *łęg* ‘łąka, pole, pastwisko lub las, zagajnik, położone najczęściej nad rzeką bądź na nizinie, podmokłe lub zalewane wodą’ (Kopertowska 1984: 23).

por. *łakta* ‘zakręt, wygięcie terenu’ (Pawłowski 1984: 105). Analizując mapę Łękawicy można zauważyć, iż jest to wieś zabudowana przede wszystkim wzdłuż biegnącego przez środek potoku i głównej drogi. Zarówno rzeczka, jak i droga są lekko powyginane, a tereny nadrzeczne porośnięte są trawą. Być może właśnie stąd pochodzi nazwa *Łękawica*. Odnosząc się do przytoczonej powyżej legendy o łękawickim diable Wicu, warto przypomnieć, że niemieckie słowo *Witz* oznacza ‘dowcip, żart’, a *Wiese* ‘łąkę’ (Chudziński 2009: 118). W Polsce są cztery wsie oraz dwie części wsi o nazwie *Łękawica* (WUN II 350).

Siedlikówka (droga, pola)

1. *Siedlikówki są, jest droga, nazywamy ją Siedlikówka, między dworem, a młynem, droga polna do Zawady, wiedzie od nowego domu pani Jakubowskiej na wprost do góry. Tam nikt nie mieszka, dużo pól, widocznie jakiś Siedlik tam mieszkał. Teraz nazwisko to też występuje w Łękawicy, ale nie w tym miejscu.* (C. D.)

* * *

2. Siedlikówka, -ki – pola (UN 1964: 116)
3. Nazwa ta pochodzi od nazwiska *Siedlik*, które w Polsce występuje od 1204 roku, a to od imion złożonych typu *Siedlewit* lub od *siodło* ‘siedzenie ze skóry i włosia wkładane na grzbiet konia’ (RymNP II 416).

Zagrody (przysiółek)

1. *Zagrody to są [w Łękawicy], takie duże skupienie, dużo (10-12) domów koło rzeki przy dawnej zajezdni autobusowej.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. W czasach I Rzeczypospolitej mieszkańcy wsi dzielili się na kmieci, zagrodników, chałupników i komorników. Zagrodnikami nazywano właścicieli gospodarstw mniejszych niż łan (1 łan = ok. 3,5 ha), często bardzo małych, na wzór dzisiejszych przydomowych ogródków. W roku 1531 w Łękawicy mieszkało 8 zagrodników na ogrodach (Dykaç 1993: 8-9). Por. Zagrody w Skrzyszowie.

Ostra Góra (wzniesienie)

1. *Na Ostrej Górze jest woda, ja wiem czy to taka góra... na Granicach Trzemeskich z Byka jak się patrzy to jest taka górka, do około 10 domów doprowadzają wodę stamtąd.* (C. D.)

* * *

2. Ostra Góra, -rej -ry (UN 1964: 116)
3. Człon określający tej nazwy złożonej pochodzi od przymiotnika *ostrzy*. Jak pisze E. Pawłowski, w Sądecczyźnie *Ostra* to nazwa kilku gór o charakterystycznym ostrym szczycie i stromych zboczach (Pawłowski 1984: 138). Mieszkańcy Łękawicy mówią, że wzniesienie określane tym mianem nie jest aż tak bardzo strome. Nazwa *Ostra Góra* występuje w Polsce jako określenie pięciu miejscowości (WUN II 653).

Wzorkówka (pola)

1. *W kilku miejscach we wsi mieszkali Wzorki, np. Wzorki byli we wsi koło Starej Drogi. Wzorkówka jest tam, gdzie Wzorki mieszkali.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa ta pochodzi od właścicieli gruntów – *Wzorków*, z sufiksem *-ówka*. Nazwisko *Wzorek* pochodzi od wyrazów *wzorek*, *wzór* (RymNP II 713). Por. *wzorować się* ‘brać wzór albo przykład z kogoś, opierać się na jakimś wzorze’; *wzór* ‘ten, kto może służyć za przykład godzien naśladowania’, ‘rysunek, według którego sporządza się desenie do ozdobienia czegoś; szablon’ (Dunaj 2005: 826).

Piskówka (pola)

1. *Ludzie o nazwisku Piska mieszkają w kilku miejscach, prawdopodobnie to gdzieś pod Łękawką jest Piskówka.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.

3. Podstawą słowotwórczą nazwy *Piskówka* jest nazwisko *Piska*, do którego dodano sufiks *-ówka*. Nazwisko *Piska* pojawia się w Polsce w 1208 roku, pochodzi od *pisk*, *piszczec* ‘wydawać cienki przenikliwy głos’ (RymNP II 245).

Jachymówka (pola)

1. *Na początku wsi, koło Bieniówki, Bednarzówki w kierunku pól dwóch braci było o nazwisku Jachym.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa ta pochodzi od nazwiska *Jachym*, które do dziś występuje w Łękawicy. Pochodzi ono od imienia *Joachim*, realizowanego w średniowieczu np. jako *Jachym* (RymNP I 353), por. *Jochymówka* w Szynwałdzie.

Budzikówka (droga)

1. *Budzikówka to droga łącząca Łękawicę z Porebą, pięknie asfaltem zrobiona teraz. [W tej okolicy mieszkał] kapitan Budzik, teraz nie mieszkają tam Budziki, ale nazwa się utrzymała.* (C. D.)

Budzikówki od kapitana Budzika, była tam pani kapitanowa, Droga Wojskowa mówili na tę drogę. (U. M.-R.)

* * *

2. Budzikówka, -ki – pole (UN 1964: 116)
3. Nazwisko *Budzik* ma związek z podstawą *bud-*, por. *buda*, *budzić*, także w imionach złożonych typu *Budzisław*, suf. *-ik* (RymNP I 60). Współcześnie *budzik* to ‘rodzaj zegara wydającego sygnał o wybranej godzinie, używanego głównie do budzenia’ – od *budzić* ‘powodować, by ktoś śpiący przestał spać’ (Dunaj 2005: 48). Zachowana w tradycji nazwa *Budzikówka* przywołuje myśl o dwóch wielkich łękawiczaniech noszących to nazwisko: zamordowanym w Katyniu kapitanie Józefie Budziku oraz księdzu profesorze Stanisławie Budziku, który przez Ojca Świętego Jana Pawła II został mianowany w 2004 roku biskupem pomocniczym diecezji tarnowskiej.

Granice Czemeskie (przysiółek)

1. *Tam, gdzie się łączy Łękawica z Trzemesną są Granice Czemeskie, mówi się, że ktoś mieszka na Granicach Czemeskich.* (C. D.)

* * *

2. W Granicach – pole (UN 1964: 116)
Granice przysiółek wsi Łękawica (MS)
3. Zapisana w wykazie urzędowym nazwa *W Granicach* nie określa konkretnie o jakie miejsce w Łękawicy chodzi. Mieszkańcy używają bowiem nazw ścisłych: *Granice Czemeskie* i *Granice Porębskie*. Opisywane tu *Granice Czemeskie* sąsiadują z wsią Trzemesną. W realizacji gwarowej występuje uproszczona wymowa grupy spółgłoskowej *trz* jako *cz*, typowa dla Małopolski (Kucała 2002: 33; Urbańczyk 1984: 37). W języku ogólnopolskim nazwę tę należałoby napisać *Granice Trzemeskie*. Por. Granice Porębskie w Łękawicy oraz Pola od Czemesny w Szywnaldzie.

Granice Porębskie (przysiółek)

1. *Granice Porębskie – podobnie jak Granice Czemeskie – leżą przy granicy z Porębą [Radlną].* (C. D.)

* * *

2. W Granicach – pole (UN 1964: 116)
3. Analogicznie do nazwy *Granice Trzemeskie* – *Granice Porębskie* to teren sąsiadujący z wsią noszącą nazwę *Poręba Radlna*. W mowie potocznej używa się jej jednak w wersji skróconej: *Poręba*, eliminując człon określający *Radlna*. W określeniu przysiółka w Łękawicy do członu głównego: *Granice* dodano człon odróżniający *Porębskie*. Dzięki temu można dokładnie określić, o które *Granice* chodzi.

Dąbry (las)

1. *Las jest Dąbry, może tam jest dużo dębów. Mówią tak na przykład: – Gdzie jedziesz – A pod Dąbry.* (C. D.)

* * *

2. Dąbry (AW 1855)
Dębina (P 1937)
Dąbry fragment lasu uroczysko (MS)
Pod Dąbrami (MT)
3. Słowo *dąbra* lub *dąbry* nie jest notowane w *Słowniku gwar polskich*. Odnalazłam w nim jednak podobne słowa: *dąbrza* ‘dąbrowa; las dębowy’ (SGP V 412), *dąbrowa* ‘las dębowy’, *dąbiec* ‘mały, młody dąb’ (SGP V 411). Zatem prawdopodobna jest hipoteza ludowa, iż nazwa lasu *Dąbry* ma związek z występowaniem w nim dębów. Zdaje się to także potwierdzać zapis na mapie z 1937 roku, gdzie podano nazwę *Dębina*, por. *dębina* ‘las dębowy, dąbrowa’ (Pawłowski 1965: 165). Warto jednak wiedzieć, że nie wszyscy łączą nazwę *dąbrowa* z dębami. A. Brückner stwierdza, że *dąbrowa* „nic z dębem nie ma wspólnego, była *debrzą*¹⁴⁶ [...], dalej ‘dołem zarostym’, ‘zaroślami’, ‘gajem’, a dla przypadkowego równobrzmienia z *dębem* przeszła na ‘dębinę’ wcześniej, niemal u wszystkich Słowian, chociaż pierwotne znaczenie ‘lasu’, ‘gaju’ chyba tylko u nas zupełnie zapomniano” (EtymBr 85-86). F. Sławski jednak wyprowadza tę nazwę z psł. **dąbrь* ‘las’, **dąbrava*, **dąbrova* ‘miejsce bagniste [...] zarosłe lasem’ → ‘las dębowy’ (EtymSł I 140).

Dół (część wsi)

1. *W Łękawicy jest podział Dół – Góra. Mówi się w Górze, w Dole (ktoś mieszka), na przykład teraz są wybory na sołtysa, jest trzech kandydatów z Góry i jeden z Dołu, więc [mieszkańcy] w Górze będą głosować na jednego z tych trzech, a z Dołu na tego swojego. Góra – do Łękawki, a Dół to tu, gdzie dwór i kościół. Nie mówi się Dolna i Górna Łękawica, bo to za dużo mówienia. (C. D.)*

* * *

2. Dół, Dołu (UN 1964: 116)
Łękawica Dolna (MT)
Łękawica Dolna część wsi Łękawica (MS)

¹⁴⁶ Por. objaśnienie tego słowa w haśle Dębrzo w Szywałdzie.

3. W Łękawicy występuje podobny podział jak w Szynwałdzie i w Skrzyszowie – na dwie główne części wsi. Część położona wyżej (granicząca z Łękawką) nazywana jest *Górq*, a poniżej znajduje się *Dół* (w stronę Skrzyszowa). Por. podziały: Góra – Dół w Szynwałdzie oraz Skrzyszów Dolny – Skrzyszów Górny.

Góra (część wsi Łękawica)

1. *W Łękawicy jest podział Dół – Góra. Mówi się w Górze, w Dole (ktoś mieszka).* (C. D.)

* * *

2. Góra, -ry (UN 1964: 116)
3. Zob. Dół.

Bednarzówki (pola)

1. *Bednarzówki to część od Skrzyszowa w kierunku pani Barnasiowej w kierunku Trzemesnej, dochodzą do Kawówek na Granicach Trzemeskich.* (C. D.)

* * *

2. Bednarzówka, -ki (UN 1964: 116)
3. Nazwa ta pochodzi od nazwiska *Bednarz* (por. Bednarzówki w Skrzyszowie). Trudno wnikliwie opracować temat rzemiosła wiejskiego w XVII i XVIII wieku, wiadomo jednak, że „w roku 1536 w Łękawicy występowała większa ilość szewców i bednarzy” (Niedojadło, Kubacki 2009: 89). Od wykonywania zawodu *bednarza* pochodzi nazwisko *Bednarz*.

Bieniówki (pola)

1. *Bieniówki są z przodu, [granica ze] Skrzyszowem i początek Łękawicy, w kierunku Trzemesnej.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa pochodzi od nazwiska *Bień* (por. Bieniówka w Skrzyszowie).

Kamianna (zagłębienie)

1. *Właściwie ludzie mówią Kamianna [nie Kamionna], parów, takie duże zagłębienie w polach na wysokość dwupiętrowego domu, coś z kamieniami... Tam faktycznie są skały, na dole potoczek płynie. (C. D.)*

* * *

2. Kamionna, -nej część wsi (UN 1964: 116)
3. Nazwa *Kamionna* wymieniana jest jako nazwa miejscowa w Polsce 8 razy, m. in. jako część wsi Łękawka (WUN II 28). Pięć wsi o tej nazwie odnotowano w NMP, tak wyjaśniona jest etymologia nazwy: „Kamionna [...] Dawniej *Kamiona*. Wtórnie z podwojonym *-n-*, będącym rezultatem dostosowania do częstych nazw z suf. *-na* lub gwarowej tendencji do geminacji” (NMP IV 315), wcześniejsza wersja *Kamiona* pochodzi od stp. przymiotnika *kamiony* ‘kamienny’ (NMP IV 304). Nazwy pochodzące od **kamy* w większości rozwinęły się z pierwotnych form przymiotnikowych typu *Kamiona* (Borek 1968: 97). E. Pawłowski wyjaśniając nazwę *Kamianna* pisze: „Kamjana znaczy ‘kamienna’, nazwa zapewne od kamienistej rzeczki. Grupa *an* jest tu typowo ukraińska” (Pawłowski 1971: 45), por. ukr. *kam’anyj // kamennyj, kamen’*; pol. *kamienny // kamiony* (Makarski 1986: 85). Zapis urzędowy oddaje wcześniejszą wersję nazwy, według informatorki używaną przez starszych mieszkańców Łękawicy. Współcześnie używana jest częściej nazwa *Kamianna*. Hipoteza mieszkańców jest zgodna z ujęciem naukowym.

Kotliny (przysiółek)

1. *Kotliny – to jest tutaj, jak koło dawnego sołtysa Ciureja, takie parowy, duże rosą krzaki, zające tu biegały i kotlinki tam miały stąd nazwa. (C. D.)*

* * *

2. Kotliny, -lin (UN 1964: 116)
3. Nazwa miejscowa *Kotliny* pojawia się w Polsce 7 razy (WUN II 180). E. Pawłowski pisze, że *kotlina* oznacza ‘okrągłą dolinę’, słowo to pochodzi od *kocień* ← goc., *katils*, a to z łac. *catillus* (Pawłowski 1965: 172). Etymologię tę potwierdza W. Boryś: *kotlina* to „od XVI w. ‘zagłębienie terenu otoczone wzniesieniami’ (daw. też ‘zagłębienie, w którym umieszcza się kocień’ [...]), pierwotne znaczenie

‘zagłębienie w kształcie kotła’” (EtymBor 242). Skojarzenie nazwy *Kotliny* z zajęciami jest uzasadnione, *kotliną* nazywa się ‘legowisko zajęcia’ (Karłowicz II 450). W *Nowym słowniku języka polskiego* podano, że *kotlina* to ‘forma ukształtowania terenu w postaci rozleglejszego zagłębienia, otoczonego wzniesieniami’ lub ‘małe zagłębienie, jama’ (Dunaj 2005: 248). Takie wyjaśnienie jest zgodne z informacjami na temat ukształtowania terenu *Kotlin* w Łękawicy.

Klon (część wsi)

1. *Klon*, w *Klonie*, do *Klonu* – na *Granicach Trzemeskich*, koło drogi *Na Byka* jedna rodzina mieszka w *Klonie*. *Musiały klony rosnać, tamtędy się chodziło do Tuchowa*, nie widziałam tam *klonu* ani *jednego*, może są. (C. D.)

* * *

2. *Klon*, -nu – pola (UN 1964: 116)
3. Nazwa *Klon* jest równa nazwie drzewa *klon* ‘Acer’ (Treder 1977: 40). W Polsce jest również takie nazwisko („od *klon* ‘gatunek drzewa liściastego’” (RymNP I 410)), nosi je 214 osób, jednak nie występuje w byłym województwie tarnowskim (RymSN IX 674). W KSGP, oprócz podstawowego znaczenia wyrazu *klon* – ‘drzewo liściaste o fantazyjnie powycinanych liściach, Acer’, odnotowano również znaczenia: ‘ryba’, ‘roślina doniczkowa’. Wydają się one jednak nieadekwatne w odniesieniu do opisywanej nazwy.

Pod Krukiem (pola)

1. *Koło lasu Kruku* na granicy ze *Skrzyszowem* są pola *Pod Krukiem*, tam co innego nie ma tylko pola. (C. D.)

* * *

2. *Pod Krukiem* – pola (UN 1964: 116)
3. Por. *Pod Krukiem* w *Skrzyszowie*.

Równie (pole)

1. *Coś słyszałam Na Równiach, pewnie i są, ale nie wiem gdzie.* (C. D.)

* * *

2. Równie, -ni – pole (UN 1964: 116)
3. Nazwa *Równie* pochodzi od *równia* ‘płaski teren, równina, płaszczyna’ (Kopertowska 1984: 84), w liczbie mnogiej.

Łabędziowa Góra (górką)

1. *Łabędziowa Góra jest koło Kotlin. Łabędziowa Góra łączy główną drogę i zakreca na lewo. Łączy się z Bieniówkami i Bednarzówkami. Na jednej górcie było i jest 6-7 domów, 4 się nazywało Łabędź, teraz już nie ma ani jednego Łabędzia, ale nazwa została.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Nazwa tego wzniesienia pochodzi od nazwiska mieszkańców – *Łabędzi*. Nazwisko to zaś wywodzi się od *łabędź*, stp. *łabęć* ‘ptak z rodziny kaczkowatych’ (RymNP II 30). *Łabędziowa Góra* to nazwa dzierzawcza, por. Sztorcowa Góra w Pogórskiej Woli.

Las Kawikowy (las)

1. *W Łękawicy jest cmentarz choleryczny chyba z 1905 roku, już by ludzie zapomnieli gdzie to było, ale jakieś 15 lat temu pan, który lubi wskrzeszać historię Łękawicy postawił tam krzyż. To jest w Lesie Kawikowym, to jest Kawika [las] koło Granic Trzemeskich. W tym lesie borówki rosną, mówią: – Idę na borówki. – Gdzie? – Do Kawikowego Lasu.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Ta nazwa złożona określa las – własność *Kawika*. Znajduje się w nim cmentarz choleryczny. „W roku 1849 w Łękawicy grasowała cholera, która dziesiątkowała ludność. W ciągu dwóch zaledwie miesięcy owego roku (wrzesień, październik) zmarło we wsi 51 osób. W pobliżu lasu między Łękawicą a Trzemesną urządzono

wówczas cmentarz choleryczny” (Dykacz 1993: 13). Nazwisko *Kawik* pojawia się w Polsce w 1787 roku, ma ten sam źródłosłów co nazwisko *Kawa* – od *kawa* ‘napój z ziaren krzewu kawowego’ lub gw. ‘ptak kawka; plotkarz’ (RymNP I 386).

Kolonia (przysiółek)

1. *Kolonia – to tak było oddalone od wsi, teraz jest połączone.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Wyjaśnienie ludowe nazwy tego przysiółka jest zgodne z naukowym, gdyż ap. *kolonia* oznaczał ‘osiedle położone z dala od centrum wsi’ (Chojnacki 2002: 117).

Kawówki (pola)

1. *Kawówki od nazwiska, na Granicach Trzemeskich.* (C. D.)

* * *

2. Nazwa nie notowana w Łękawicy w dostępnych mi źródłach.
3. Zgodnie z wypowiedzią informatorki, podstawą słowotwórczą nazwy *Kawówki* jest nazwisko *Kawa*, do którego dodano sufiks *-ówki*. W Polsce nazwisko to jest notowane od 1610 roku, pochodzi od *kawa* (RymNP I 386), por. Las Kawikowy.

Na Byka (droga)

1. *Na Byka – to mówią, że podobne do byka, ja tam podobieństwa nie widzę.* (C. D.)

* * *

2. Na Byku – pola (UN 1964: 116)
3. Według zebranych informacji, nazwa *Na Byka* określa drogę na wzniesieniu, które rzekomo kształtem przypomina *byka* (por. *byk* ‘samiec bydła domowego’ (Chojnacki 2002: 156)). Nazwy, które powstały w wyniku skojarzenia jakiejś widocznej cechy danego obiektu z innymi przedmiotami, np. postaciami zwierząt, nazywane są metaforycznymi (Rzetelska-Feleszko 2001: 413).

Pod Szynwałdem (pola)

1. *Na granicy Szynwałdu, Łękawicy i Trzemesnej, gdzie ma być ten zbiornik retencyjny są pola Pod Szynwałdem. (C. D.)*

* * *

2. Pod Szynwałdem – pola (UN 1964: 116)
3. Współcześnie przyimek *pod* w połączeniu z narzędnikiem ‘wskazuje na położenie w pobliżu czegoś górującego’ (Dunaj 2005: 471). Tutaj jednak, nazwa *Pod Szynwałdem* opisuje pola, które znajdują się obok granicy z tą miejscowością. Wiele gwarowych znaczeń przyimka *pod* wymienia J. Karłowicz (IV 163-164), wśród nich ‘obok, przed’ oraz ‘przy’ (IV 163). W takim kontekście użyty jest w nazwie pól w Łękawicy. Współcześnie lepiej byłoby użyć przyimka *koło* połączonego z dopełniaczem ‘wskazującego na położenie w niewielkiej odległości; w pobliżu, obok’ (Dunaj 2005: 230): *Koło Szynwałdu*, jednak w Łękawicy funkcjonuje tradycyjna nazwa *Pod Szynwałdem*.

PODSUMOWANIE

W pracy niniejszej starałam się ustalić etymologię nazw miejscowych i terenowych, które określają obiekty zamieszkane i niezamieszkane znajdujące się w gminie Skrzyszów. Opisałam łącznie 165 nazw odnoszących się do 174 obiektów. Zgodnie z założeniem w pracy tej zestawiam etymologię ludową z wyjaśnieniem naukowym – jest to swoisty dialog ujęcia naukowego z potocznym rozumieniem nazw. W opublikowanych wcześniej tego typu badaniach porównawczych autorzy dochodzili do wniosku, że najczęściej etymologia ludowa różni się od etymologii naukowej i jest wyjaśnieniem błędnym (por. Bubak 1967, Paluszak-Bronka, Czachorowska 1998). Podsumowaniem moich badań będzie odpowiedź na pytanie, czy tak jest również w gminie Skrzyszów.

Mieszkańcy pytani o nazwy terenowe bardzo często podawali lokalizację oraz charakter opisywanego obiektu. Podejmowali także próbę wyjaśnienia nazwy. Jedną hipotezę przytoczono w 123 przypadkach, co stanowi aż 74,5% wszystkich nazw. Zdarzało się również, że wielu informatorów opowiadając o tym samym obiekcie miało zupełnie inne poglądy na pochodzenie nazwy. Tym sposobem więcej niż jedną hipotezę interpretacyjną przytoczono w odniesieniu do 17 nazw (10,3%). Stosunkowo mała jest liczba nazw, których mieszkańcy nie potrafili objaśnić – jest to 29 nazw, czyli 17,5% ogółu. Jeśli chodzi o ilość hipotez przytoczonych przez mieszkańców, które są zgodne z ujęciem naukowym, wyniki przeprowadzonych badań są zaskakujące. 127 opisanych nazw zostało poprawnie wyjaśnionych przez użytkowników (zaliczam tu także te przypadki, gdy podano więcej niż jedną hipotezę, a tylko jedna była prawdziwa), jest to prawie 77% wszystkich nazw. Tylko dwie hipotezy były niezgodne z ujęciem naukowym, a trzy częściowo zgodne (tzn. zawierały prawidłowe skojarzenie, jednak nie do końca takie, jak podano w pracach językoznawczych). Nazwy, których mieszkańcy nie potrafili objaśnić, wyjaśniłam na podstawie informacji odnalezionych w źródłach naukowych. Posługując się tylko pracami onomastycznymi opisałam 26 nazw. W omawianym materiale występują również takie nazwy, które mogą być interpretowane na wiele sposobów. Po przeanalizowaniu różnych możliwości motywacji w 10 przypadkach nie udało się ustalić, która z hipotez jest prawidłowa (6%). Szczegółowe zestawienie stosunku liczby hipotez zawiera tabela 2, natomiast ilość zgodnych etymologii w poszczególnych wsiach tabela 3.

Tabela 2 Liczba hipotez etymologicznych podanych przez mieszkańców dotyczących wszystkich używanych nazw miejscowych i terenowych w pięciu miejscowościach gminy Skrzyszów

	Jedna hipoteza	Więcej hipotez	Brak hipotez
Szynwałd	54	7	9
Pogórska Wola	26	1	5
Ładna	7	4	5
Skrzyszów	16	4	5
Łękawica	20	1	5
RAZEM	123	17	29

Tabela 3 Liczba opisanych nazw, których wyjaśnienie ludowe było zgodne, niezgodne lub częściowo zgodne z objaśnieniem naukowym; liczba nazw, których pochodzenia nie udało się rozstrzygnąć oraz liczba nazw, które zostały objaśnione jedynie w sposób naukowy w pięciu wsiach gminy Skrzyszów

	Etymologia naukowa i ludowa – zgodne	Etymologia naukowa i ludowa – niezgodne	Etymologia naukowa i ludowa – częściowo zgodne	Pochodzenie nazwy nierozstrzygnięte	Tylko objaśnienie naukowe
Szynwałd	53	1	1	5	8
Pogórska Wola	26	0	1	2	4
Ładna	11	0	0	0	5
Skrzyszów	17	0	1	2	4
Łękawica	20	1	0	1	5
Razem	127	2	3	10	26

Jak widać, w gminie Skrzyszów większość nazw używanych przez mieszkańców jest dla nich zrozumiała. Przeczy to wynikom badań, które przeprowadził Józef Bubak na terenie Orawy i Podhala (1967). Wyniki takie są jednak zasługą informatorów, gdyż były nimi zazwyczaj osoby zainteresowane historią i geografią miejscowości, w których mieszkają. Zapewne są w gminie Skrzyszów ludzie, dla których nazwy te są niezrozumiałe, a często nawet nieznane.

Przedstawiony w pracy niniejszej materiał służyć może również badaniom dialektologicznym, gdyż wiele nazw zachowało gwarowe cechy fonetyczne typowe dla dialektu małopolskiego. Występują również nazwy, w których przetrwały nieznane lub rzadko używane dzisiaj słowa (np. *urwa*, *skarpa*). Zgromadzone nazwy miejscowe i terenowe mogą być także przydatne do studiów nad historią osadnictwa i geografią

badanego obszaru. Wiele nazw charakteryzuje ten teren ze względu na jego właściwości przyrodnicze, np. kształt (*Cubato Góra*), barwę gruntu (*Czarna Ziemia*), szatę roślinną (*Dębcok, Sośnina*), świat zwierzęcy (*Wilco Skarpa*). Liczne nazwy, zwłaszcza w Pogórskiej Woli, nawiązują do zjawisk kulturowych, takich jak karczowanie lasów pod uprawy (*Kopaliny, Wyrąb, Poręby*). Częstym zjawiskiem w opisywanej gminie są nazwy wskazujące na dawnych właścicieli gruntów. Są to przede wszystkim nazwy utworzone od nazwisk, do których dodano sufiks *-ówka*. Ponadto w każdej miejscowości do dziś zachowały się nazwy potwierdzające, że w badanych wsiach grunty należały do dworów – funkcjonują jeszcze nazwy *Pańskie* lub *Dworskie Pola*.

Zofia Kaleta pisze, że „olbrzymia większość nazw własnych powstała w czasach historycznych jako jednostki językowe znaczące, zrozumiałe dla ówczesnych użytkowników i twórców” (Kaleta 1998: 26). „Zadaniem badacza nazw własnych jest znaczenia te ujawnić, sprawić, by nazwy własne «mówiły»” (Kaleta 1998: 28). Sądzę, że w tej pracy udało się to zadanie zrealizować.

INDEKS

B

Barnasiówka, 57
Bednarzówki, 138, 160
Bernadówka, 151
Bieniówka, 150
Bieniówki, 160
Boruchówka, 130
Boryc, 44
Bródki, 131
Budzikówka, 157
Bystro Góra, 40

C

Centrum, 118
Cielętnik, 130
Corny Dół, 53
Cubato Góra, 63
Czarna Ziemia, 111

D

Dąbry, 158
Dęboczek na Podrazówce, 58
Dębrza, 54
Diabelski Kamień, 112
Dolce, 34
Dołki, 84
Doły, 54
Dół, 27, 159
Dziół, 83

F

Filipówka, 130

G

Gawinówka, 129
Gawroniec, 87
Głębocka, 36
Góra, 28, 160
Granica, 95
Granice, 87, 150
Granice Czemeskie, 158
Granice Porębskie, 158
Grota, 75
Grzesiówka, 81

J

Jachymówka, 157
Jankówki, 37
Japonia, 60
Jaźwiny, 125
Jochymówka, 56

K

Kabajówka, 79
Kamianna, 161
Kamieniec, 33
Kamiennie Góra, 74
Kantórowka lub Bielokówka, 51
Kapitanka, 76
Karczmarzówki, 108
Kawówki, 164
Kąty, 41, 116, 128
Klon, 162
Kłorejo, 49
Kobyłarnia, 102
Kolonia, 164
Koło Kamienia, 114
Koło Ośrodka, 147
Koło Starego Gościeńca, 148
Koło Zakładu, 77
Koniec, 95, 120
Kopaliny, 115
Korusówka, 139
Korzeń, 61
Kotliny, 161
Krakoskówki, 52
Kresy lub Pola od Łęk, 38
Kruk, 141
Krzemieniec, 105

L

Las Kawikowy, 163
Litwinówka, 78

Ł

Łabędziowa Góra, 163
Łabnówka, 149
Ładna, 122
Ładna Centrum, 124
Łękawica, 153

M

Magierówka, 129
Mąciórowka, 80
Mickówki, 51
Misiówki, 81
Moczydło, 53

N

Na Byka, 164
Na Gorach, 33
Na Hektarze, 64
Na Rogalu, 102
Na Stawach, 99
Na Ściskach, 73

O
Olszyny, 50
Ostra Góra, 156

P
Pańskie Pola, 109
Pańskie Pola lub Dworskie Pola, 64
Pańskie Pole, 128
Paproć, 69
Parsywica, 85
Piaski, 151
Piskówka, 156
Pitackie Łąki, 109
Pitokówka, 128
Plebankówka, 77
Pod Krukiem, 162
Pod Krukiem lub Pod Lasem, 143
Pod Szywałdem, 165
Podbilskówka, 150
Podkościele, 140
Podturcze, 124
Pogórska Wola, 97
Pogórz, 99
Pola od Czomesny, 67
Pola Pitackie, 105
Poręby, 111
Poskle, 103
Prewenda lub Prowenda, 62
Prokopówki, 52
Przy Folwarku, 116
Przymiarki, 37

R
Raje, 149
Równie, 163
Rzycki, 43
Rzyki, 73

S
Schaby, 146
Siedlikówka, 155
Siedliska, 110
Skrzyszów, 133
Skrzyszów Dolny, 144
Skrzyszów Górny, 137
Sośnina, 40
Spirówka, 79
Srokówki, 108
Stare Drogi, 65

Stary Gościeniec, 148
Stawiska, 59
Stawy Rybne, 152
Sysłówka, 129
Sztorcowa Góra, 101
Szynwałd, 25

Ś
Ściukówka, 82
Średziny Drugie / Średziny II, 128
Średziny Pierwsze / Średziny I, 126
Świniogóra, 30

T
Trybówka, 69

U
Urwa, 67

W
Wąwozy, 44
Węgielnica, 117
Widok, 49
Wielkie Pole, 114
Wieś, 118
Wilco Skarpa, 86
Wirchowina, 66, 152
Wolska Droga, 120
Wschodnio Góra, 29
Wsiackie Pola, 118
Wyrąb, 119
Wzorkówka, 156

Z
Za Górą, 102
Za Rzeką, 140
Zabagnie, 135
Zachodnio Góra, 29
Zadworze, 120
Zagórze, 110
Zagrody, 145, 155
Zagumnie, 136
Ziębówki, 74

Ż
Żurawieniec, 106

SPIS INFORMATORÓW

Szynwałd:

Agnieszka i Kazimierz Czarnik, Marek Czarnik, Janina Madeja, Małgorzata i Stanisław Madeja, Józef Mazur, Maria Plebanek, Cecylia Zegar, Józef Zegar, Władysław Zegar, Maria i Stanisław Żywiec.

Skrzyszów:

Stanisława Buras, Antoni Kiwior, Alina Kolewa, ks. Marian Mordarski, Aldona Nowak.

Łękawica:

Cecylia Dykacz, Urszula Mucharska-Ramza.

Ładna:

Eugeniusz Dąbrowski, Łukasz Klesyk, Elżbieta Płaneta.

Pogórska Wola:

Józefa Nykiel, Roman Tryba.

Ponadto wykorzystałam legendy dotyczące nazw zebrane i zapisane przez uczniów Szkoły Podstawowej nr 1 im. Jana Pawła II w Skrzyszowie (pod kierunkiem Ewy Słobody), Szkoły Podstawowej im. Bohaterów Westerplatte w Łękawicy (pod kierunkiem Bernadety Krajewskiej) oraz Szkoły Podstawowej im. Kornela Makuszyńskiego w Ładnej (pod kierunkiem Elżbiety Płanety) oraz komputeropis Zygmunta Szycha *Gmina Skrzyszów – bogactwo w różnorodności* z 2004 roku (brak numeracji stron).

BIBLIOGRAFIA

Wykazy nazw i słowniki:

1. EtymBań – Bańkowski Andrzej 2000 – *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I-II, Warszawa.
2. EtymBor – Boryś Wiesław 2005 – *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
3. EtymBr – Brückner Aleksander 1998 – *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
4. EtymD-K – Długosz-Kurczabowa Krystyna 2005 – *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
5. EtymSł – Sławski Franciszek 1952-1982 – *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1-5 (A-F), Kraków.
6. Gloger Zygmunt 1985 – *Encyklopedia staropolska*, t. I-IV, Warszawa.
7. Karłowicz Jan 1900-1911 – *Słownik gwar polskich*, t. I-VI, Kraków.
8. Kucala Marian 1957 – *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*, Wrocław.
9. KSGP – Kartoteka Słownika gwar polskich IJP PAN w Krakowie.
10. Linde M. Samuel Bogumił 1854-1960 – *Słownik języka polskiego*, t. I-VI, Lwów.
11. Malec Maria 2003 – *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Polski*, Warszawa.
12. NMP – *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, pod red. Kazimierza Rymuta, t. I-VII, Kraków, 1996-2007.
13. *Nowy słownik języka polskiego*, pod red. Bogusława Dunaja, Warszawa 2005.
14. Rospond Stanisław 1984 – *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
15. RymNP – Rymut Kazimierz 1999 – *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno etymologiczny*, t. I-II, Kraków.
16. RymSN – Rymut Kazimierz 1992-1994 – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. I-X, Kraków.

17. SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego, t. I-XV, Warszawa 1880-1902.
18. SGP – *Słownik gwar polskich* opracowany przez Zakład Dialektologii Polskiej IJP PAN w Krakowie, t. I pod kierunkiem Mieczysława Karasia, t. II-V pod kierunkiem Jerzego Reichana, t. V-VII pod kierunkiem Joanny Okoniowej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1979-2007. (A-Ferszterek).
19. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorjalnie im właściwych władz i urzędów oraz urządzeń komunikacyjnych*, opracował komitet redakcyjny pod kierunkiem inż. Tadeusza Bystrzyckiego, Przemyśl-Warszawa 1931-1933.
20. *Skorowidz wszystkich miejscowości położonych w Królestwie Galicyi i Lodomeryi jakoteż w Wielkiem Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowieńskiem, pod względem politycznej i sądowej organizacyi kraju wraz z dokładnem oznaczeniem parafii, ułożony porządkiem abecadłowym, z mapą według nowego podziału*, nakładem Karola Wilda, Lwów 1855.
21. SWO – *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, pod red. Mirosława Bańko, Warszawa 2005.
22. UN – *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych. 15: Powiat tarnowski i powiat miejski Tarnów woj. krakowskie*, 1964.
23. WUN – *Wykaz urzędowych nazw miejscowości w Polsce*, t. I A-J, t. II K-P, t. III P-Ż, Warszawa 1980-1982.
24. *Wykaz gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1 VII 1952*, Warszawa 1952, s. 272-273.

Opracowania:

25. Bańkowski Andrzej 1986 – *Barycz, toponim i apelatyw małopolski*, [w:] *Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście*, pod red. Henryka Borka, Stanisława Kochmana, Opole, s. 47-53.
26. Borek Henryk 1968 – *Zachodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -bn-*, Wrocław.

27. Bubak Józef 1967 – *Etymologia ludowa kilkunastu nazw miejscowych na Podhalu i Orawie (z tekstem gwarowym)*, „Onomastica” XII, s. 102-108.
28. Chłudziński Andrzej 2008 – *Toponimia powiatu białogardzkiego*, Pruszcz Gdański.
29. Chłudziński Andrzej 2009 – *Nazwy miejscowe powiatu kołobrzeskiego*, Pruszcz Gdański.
30. Chładzińska Joanna 2006 – *Nazwy miejscowe odzwierciedleniem wizji świata*, [w:] *Munuscula Linguistica in honorem Alexandrae Cieślikowa oblata*, pod red. Kazimierza Rymuta, Kraków, s. 133-141.
31. Chojnacki Józef 2002 – *Nazwy terenowe na pograniczu wielkopolsko-kujawskim*, Poznań.
32. Cienkowski Witold 1972 – *Teoria etymologii ludowej*, Warszawa.
33. Cygal-Krupa Zofia 2000 – *Nazwy kulturowe i dzierzawcze w mikrotoponimii wsi Porąbka w parafii Dobra (pow. limanowski)*, „Onomastica” XLV, s. 107-114.
34. Czubek Jan 1926 – *Jeszcze o łązach i łążkach*, „Język Polski” XI, s. 20-25.
35. Dykacz Cecylia (sine anno) – *Łękawica. Zarys monograficzny*, Tarnów.
36. Galas Piotr 1927 – *Łazy w powiecie bocheńskim*, „Język Polski” XII, s. 153-155.
37. Gołębiowska Teresa 1964 – *Terenowe nazwy orawskie*, Kraków.
38. Górniewicz Hubert 1975 – *Ze studiów nad toponomastyką Pomorza Gdańskiego. IV: Nazwy terenowe i wodne z sufiksem -ica i jego pochodnymi*, cz. I, „Onomastica” XX, s. 35-78.
39. Górniewicz Hubert 1980 – *Toponimia Powiśla Gdańskiego*, Gdańsk.
40. Górniewicz Hubert 1983 – *Nazwy terenowe i ich podział wewnętrzny*, [w:] *Geografia nazewnicza*, pod red. Kazimierza Rymuta, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 7-17.
41. Górniewicz Hubert 1988 – *Wstęp do onomastyki*, Gdańsk.
42. Grodecki Roman 1925 – *Łazy, złazy, łążki*, „Język Polski” X, s. 108-111.
43. Halicka Irena 1978 – *Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostoczczyzny topograficzne i kulturowe*.
44. Hebda Jan 2002 – *Jest taka wieś. Zarys dziejów Zalasowej*, Tarnów-Zalasowa-Ryglice-Tuchów.

45. Jedynek Andrzej 1998 – *Z chłopskiej zagrody na biskupią stolicę. Biskup Józef Grzegorz Wojtarowicz (1791-1875) Ordynariusz Tarnowski (1840-1850)*, Tuchów.
46. Kaleta Zofia 1998 – *Zagadnienia ogólne*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko, Kraków, s. 15-91.
47. Komorowska Ewa 2000 – *Nazwy metaforyczne w mikrotoponimii tatrzańskiej*, „Onomastica” XLV, s. 73-106.
48. Kondratiuk Michał 1973 – *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Lublin.
49. Kondratiuk Michał 1986 – *Bałtycko-słowiańskie hybrydy nazewnicze -i(z)na, -szczy(z)na, -icha na terenie Białostoczczyzny*, [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, Lublin, s. 185-198.
50. Koper Mariusz 2001-2002 – *Z toponimii Roztocza*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XLIX-L, z. 6, s. 179-193.
51. Kopertowska Danuta 1984 – *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego*, Kraków.
52. Kopertowska Danuta 1998 – *Topograficzna motywacja nazw miejscowych (na przykładzie Kielecczyzny)*, „Onomastica” XLIII, s. 37-51.
53. Kopertowska Danuta 2000 – *Struktura nazw miejscowych motywowanych topografią*, „Onomastica” XLV, s. 53-72.
54. Kosyl Czesław 1978 – *Nazwy miejscowe dawnego województwa lubelskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
55. Koszyk Maria 2008 – *Nazwy terenowe wsi Gródek koło Gorlic*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 51, „Studia Linguistica” III, pod red. Tadeusza Szymańskiego, Edwarda Stachurskiego, Stanisława Koziary, Kraków, s. 167-176.
56. Kowalska Anna 1993 – *Mazowiecko-podlaskie zasięgi sufiksu -icha w nazwach pospolitych i własnych*, [w:] *Rozprawy Sławistyczne Universitas Mariae Curie-Skłodowska*, t. VII: *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych (Księga referatów międzynarodowej sławistycznej konferencji naukowej, Lublin 20-23 listopada 1991)*, pod red. Stefana Warchoła, Lublin 1993, s. 201-208.

57. Kucala Marian 1994 – *Parę zagadek toponomastycznych*, „Język Polski” LXXIV, s. 186-191.
58. Kucala Marian 2002 – *Twoja mowa cię zdradza. Regionalizmy i dialektyzmy języka polskiego*, Kraków.
59. Kucala Marian 2008 – *Nazwy części wsi w Beskidzie Myślenickim*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 51, „Studia Linguistica” III, pod red. Tadeusza Szymańskiego, Edwarda Stachurskiego, Stanisława Koziary, Kraków, s. 183-188.
60. Kurzydło Rafał 2008 - *Nazwy własne dawnych ról w mikrotoponimii wsi Iwkowa (powiat brzeski)*, „Język Polski” LXXXVIII, s. 231-243.
61. Lubaś Władysław 1984 – *Metoda socjolingwistyczna w badaniach onomastycznych*, „Makedonski Jazik” XXXV, s. 159-167.
62. Łoś Jan 1925 – *Łazy, złazy, łazęki*, „Język Polski” X, s. 111-114.
63. Makarski Władysław 1986 – *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*, Lublin.
64. Mateszew Stefan, Sikora Franciszek 1981 – *Osadnictwo i stosunki własnościowe w regionie tarnowskim do końca XVI wieku*, [w:] *Tarnów. Dzieje miasta i regionu*, tom I. *Czasy przedrozbiorowe*, pod red. Feliksa Kiryka, Zygmunta Ruty, Tarnów, s. 75-206.
65. Mrózek Robert 1990 – *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*, Katowice.
66. Mrózek Robert 1998 – *Nazwy terenowe*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa-Kraków, s. 231-257.
67. Nalepa Jerzy 1973 – *Krytyczne i metodyczne uwagi o nazwach miejscowych dawnego województwa sandomierskiego*, „Opuscula Slavica” 2, Lund.
68. Nieckula Franciszek 1969 – *Polskie nazwy miejscowe typu Bieńkówka, Sarnówka (geneza i znaczenie przyrostka -ówka || -ewka)*, [w:] *Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego VII*, pod red. Stanisława Rosponda, Wrocław, s. 231-271.
69. Niedojadło Andrzej, Kubacki Grzegorz 2009 – *Dzieje Gminy Skrzyszów i okolic w zarysie*, Skrzyszów-Tuchów.

70. Orzechowska Alicja 1975 – *Nazwy miejscowe dawnego powiatu pilzneńskiego oraz prawobrzeżnej części dawnych powiatów sandomierskiego i wiślickiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
71. Paluszak-Bronka Anna, Czachorowska Magdalena 1998 – *Etymologia ludowa a naukowa nazw wybranych osiedli bydgoskich*, [w:] *Najnowsze przemiany nazewnictwa*, pod red. Ewy Jakus-Borkowej i Krystyny Nowik, Warszawa, s. 401-412.
72. Pawłowski Eugeniusz 1965 – *Nazwy miejscowe Sądeczyny*. Tom pierwszy: *Ogólna charakterystyka nazewnictwa miejscowego Sądeczyny z 7 ilustracjami (szkicami) w tekście*, Kraków.
73. Pawłowski Eugeniusz 1971 – *Nazwy miejscowości Sądeczyny*. Część pierwsza: *Nazwy miast, wsi, przysiółków oraz dzielnic miejskich i wiejskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
74. Pawłowski Eugeniusz 1972 – *Dwuznaczne nazwy miejscowe (na materiale nazw wsi i przysiółków Sądeczyny)*, „Onomastica” XVII, s. 5-26.
75. Pawłowski Eugeniusz 1975 – *Nazwy miejscowości Sądeczyny*. Część druga: *Nazwy osiedli*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
76. Pawłowski Eugeniusz 1984 – *Nazwy terenowe ziemi sądeckiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
77. Pianka Włodzimierz 2010 – *Aspekt kulturoznawczy współczesnej etymologii*, „Poradnik Językowy”, z. 7, s. 14-26.
78. Plebanek Kazimierz 1994 – *Szynwałd. 650-lecie dziejów wsi i parafii*, Szynwałd.
79. Rudnicka-Fira Elżbieta 2008 – *Obraz dawnego świata odbity w nazwach miejscowych*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Folia 51, „Studia Linguistica” III, pod red. Tadeusza Szymańskiego, Edwarda Stachurskiego, Stanisława Koziary, Kraków, s. 302-311.
80. Rymut Kazimierz 1967 – *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
81. Rymut Kazimierz 1975 – *Nazwy miejscowe dawnego powiatu bieckiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

82. Rzetelska-Feleszko Ewa 1983 – *Nazwy terenowe od wyrażeń przyimkowych. Nazwy polskie*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” XXI, s. 85-101.
83. Rzetelska-Feleszko Ewa 1998 – *Nazwy miejscowe*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. Ewy Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa-Kraków, s. 191-230.
84. Rzetelska-Feleszko Ewa 2001a – *Nazwy geograficzne*, [w:] *Współczesny język polski*, pod red. Jerzego Bartmińskiego, Lublin, s. 411-429.
85. Rzetelska-Feleszko Ewa 2001b – *Nazwy własne*, [w:] *Współczesny język polski*, pod red. Jerzego Bartmińskiego, Lublin, s. 405-410.
86. Rzetelska-Feleszko Ewa 2001c – *Zagadnienia klasyfikacyjne i terminologiczne w pracach z zakresu toponimii*, [w:] *Toponimia i oronimia*, pod red. Aleksandry Cieślikowej i Barbary Czopek-Kopciuch, Kraków, s. 33-39.
87. Stańczyk Stanisław 1989 – *Żal mi tego ludu – ks. prałat Aleksander Siemieński proboszcz w Szywnawdzie*, Tuchów.
88. Surma Genowefa 1996 – *Nazwy miejscowe z członem Wola, Wólka, Wolica w procesie komunikacji językowej (na przykładzie opoczyńskiego)*, „Onomastica” XLI, s. 51-56.
89. Śmiech Witold 1983 – *Stosunek polskich nazw terenowych do wyrazów pospolitych*, [w:] *Geografia nazewnicza*, pod red. Kazimierza Rymuta, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź, s. 37-50.
90. Taszycki Witold 1946 – *Słowiańskie nazwy własne (ustalenie podziału)*, Kraków.
91. Taszycki Witold (oprac.) 1967 – *Najdawniejsze zabytki języka polskiego*, Wrocław-Warszawa-Kraków.
92. Treder Jerzy 1977 – *Słownik nazw terenowych byłego powiatu puckiego*, Gdańsk.
93. Urbańczyk Stanisław 1984 – *Zarys dialektologii polskiej*, Warszawa.
94. Zaleski Jan 1968 – *Nazwy typu agronomówka, Pigoniówka na tle innych rzeczowników z przyrostkiem -ówka*, [w:] *Symbolae philologicae in honorem Witoldi Taszycki*, pod red. Stefana Hrabca, Wrocław, s. 439-447.
95. Żywiec Marta 2006 – *Nazwiska mieszkańców parafii Szywnawałd w latach 1786-1880*, Kraków (niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem dr Anny Spólnik - AP Kraków).

Netografia:

http://poradniajezykowa.us.edu.pl/baza_archiwum.php?POZYCJA=40&AKCJA=&TEMA=T=S%B3owotw%F3rstwo&NZP=&WYRAZ=, [Odczyt: 23. 05. 2011].

http://republika.pl/p_w/kalita/ciekawostki.htm, [Odczyt: 20. 04. 2011].

http://www.babiak.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=57:urawieniec&catid=45:soectwa&Itemid=62, [Odczyt: 27. 04. 2011].

http://www.ciechanowiec.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1926, [Odczyt: 11. 05. 2011].

<http://www.e-gory.pl/forum/viewtopic.php?f=3&t=1857&start=840>, [Odczyt: 20. 04. 2011].

http://www.glogow.pl/tzg/historie/lokacja_na_prawie_niemieckim.htm, [Odczyt: 30. 03. 2011].

<http://sjp.pwn.pl/>, [Odczyt: 27. 04. 2011].

<http://www.sp2szynwald.com.pl/>, [Odczyt: 06. 10. 2010].

<http://www.szynwald.pl/>, [Odczyt: 24. 04. 2010].

<http://www.wrzosowka.pl/>, [Odczyt: 20. 04. 2011].

<http://www.youtube.com/watch?v=Icveu8WMFPg>, [Odczyt: 05. 05. 2009].

www.geoportal.gov.pl, [Odczyt: 11. 05. 2011].

www.skrzyszow.pl, [Odczyt: 06. 12. 2010].

SPIS MAP

Austro-węgierskie:

- a. **AW 1855** – Administrativ Karte von den Königreichen Galizien und Lodomerien mit den Grossherzogthume Krakau und den Herzogthümern Auschwitz, Zator und Bukowina, Kummerer C.R. von Kummersberg, 1855, 1:115 000. Wien, Verlag und Eigenthum von Artatia. Arkusz 18 Umgebungen von Tarnow Pilzno Tuchow Cieszkowice Biecz Brzostek Frysztak und Jaslo, http://www.mapywig.org/m/K.u.K./Adm_Karte_Galizien-Londomerien_115K/Umgebungen_von_Tarnow_Pilzno_Tuchow_Cieszkowice_Biecz_Brzostek_Frysztak_und_Jaslo.jpg [Odczyt: 18.10.2010].
- b. **AW 1879** – Zone 5 Col XXIV Tarnów und Dąbrowa, 1879, 1:75000, http://www.mapywig.org/m/K.u.K./75K_400dpi/ZONE_5_COL_XXIV_TARNOW_und_d_DABROWA_1879_400dpi.jpg, [Odczyt: 18.10.2010].
- c. **AW 1900** – Generalna mapa Europy Centralnej, skala 1:200000, arkusz 39-50, Tarnów, 1900, <http://lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/topo/200e/39-50.jpg>, [Odczyt: 18.10.2010].
- d. **AW 1904** – Zone 6 Col XXIV Pilzno und Cieżkowice, 1904, 1:75000, http://www.mapywig.org/m/K.u.K./75K_400dpi/ZONE_6_KOL_XXIV_PILZNO_und_CIEZKOWICE_1904_400dpi.jpg, [Odczyt: 18.10.2010].

Niemieckie:

- e. **N** – Reymann's topographischer Spezial-Karte von Central Europa, 1:200 000 arkusz 192B Tarnów, sine anno (między 1870-1919), http://www.mapywig.org/m/German_maps/1870-1919/Reymanns_Special-Karte/Reymanns_Special-Karte_192B_Tarnow.jpg, [Odczyt: 16.03.2011].

Polskie:

Mapy Wojskowego Instytutu Geograficznego (WIG) 1919-1939:

- f. **T 1937** – Tarnów, skala 1:100000, Warszawa 1937, http://www.mapywig.org/m/WIG100_300DPI/P48_S32_TARNOW_300dpi.jpg [Odczyt: 16.03.2011].
- g. **P 1937** – Pilzno, skala 1:100000, Warszawa 1937, http://www.mapywig.org/m/wig100k/P49_S32_PILZNO.jpg, [Odczyt: 16.03.2011].

- h. **MS** – Mapa gminy Skrzyszów „Gm. Skrzyszów (pow. tarnowski)”, sine anno (najwcześniej 1999), udostępniona przez Urząd Gminy w Skrzyszowie.
- i. **MT** – Mapy topograficzne dostępne na stronie internetowej Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, skala Skala 1:18440, <http://maps.geoportal.gov.pl/webclient/>, [Odczyt: 18.10.2010].

ANEKS

1. Mapa gminy Skrzyszów.
2. Mapa Szywałdu z zaznaczonymi nazwami terenowymi.